

Tartalomjegyzék
2000., 4. lapszám

Szerző	Cím
Oláh Anna	A CIGÁNYGYEREKEK TOVÁBBTANULÁSÁNAK CSALÁDI HÁTTERE II. RÉSZ
Szóllósi Gábor	A GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLTATÁS ELŐZMÉNYEI, KÖZPOLITIKÁI KAPCSOLATAI ÉS FUNKCIÓI
Pataki Zsuzsa	A JELZŐRENDSZER MŰKÖDTETÉSE
Bárdos Kata	A RENDSZERSZEMLÉLETŰ GONDOLKODÁS HELYE ÉS SZEREPE A CSALÁDI SZOCIÁLIS MUNKÁBAN
Asbóth Katalin	AZ OMBUDSMANI JELENTÉSEK GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLTATOKAT ÉRINTŐ LEGFONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAI ÉS TANULSÁGAI
Mikus Gyula	EMLÉKEK A BOKRÉTA UTCAI SPECIÁLIS NEVELŐOTTHON 1988-AS KÖRÜLMÉNYEIRŐL, JELLEMZŐIRŐL II. RÉSZ
Papp Krisztina	GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLTATOK FŐBB MŰKÖDÉSI PROBLÉMÁI
Maros Katalin	GYERMEKVÉDELMI ÉS PEDAGÓGIAI EGYÜTTMŰKÖDÉS A BOCSKAI ISTVÁN ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN
Varga Ágnes	KI KIT NEVEL?
Varga Ágnes	NŐK A RENDSZERVÁLTÁSBAN
Csepeli Marianna	ÖNÁLLÓ CSALÁDGONDOZÓ SZÜKSÉGESSÉGE

Írta: Oláh Anna

A CIGÁNYGYEREKEK TOVÁBBTANULÁSÁNAK CSALÁDI HÁTTERE II. RÉSZ

4. A VIZSGÁLAT

4.1 A vizsgálat célkitűzése, hipotézise

A vizsgálat céljával azt tűztem ki, hogy összefoglaljam, hogy a roma családok túlélési stratégiáiban hogyan jelenik meg a 8. osztályt végzett gyerekek továbbtanulása. A vizsgálatban az alábbi kérdésekre szeretnék választ kapni:

- A roma családokban hogyan kerül sor a pályaválasztásra, ki dönt, kinek a szava a mérvadó?

- A szülők mennyire érzékelik annak fontosságát, hogy a gyerek továbbtanuljon?

A magyarországi cigányok többsége reménytelen küzdelmet folytat a megélhetésért. Meglepő lenne, ha éppen a gyerekeik iskoláztatása lenne sikeres. Sajnos ebben a helyzetben érthető, hogy aligha az a gond, hogy a családban c. gyerek tanuljon. Az iskola pénzbe kerül, a család sokszor nem mondhat le a gyerek által megszerezhető jövedelemről.

A szegénység kultúrája (éhezés, betegség, rossz egészségügyi állapot, a zsúfolt lakásviszonyok) szemben áll az iskolai élet elvárásaival, pl. hiánytalan felszerelés, házi feladat elkészítése. Tovább súlyosbítja a helyzetet, hogy a köztudatban elterjedt az a nézet, hogy a cigánygyerekek az iskolában sikertelenek. Én azt gondolom, ez a megállapítás nem minden gyerekre érvényes, mert ha így lenne, joggal gondolhatnánk, hogy ez valami „cigány” jellegzetesség. Ahhoz, hogy egyre több gyerek sikeres legyen az iskolákban, elsősorban a gyereket kell alkalmassá tenni, hogy megfeleljen az iskola elvárásainak. Másodsorban az iskolát, hogy képes legyen kezelni a szegénység szubkultúrájából és a kisebbségi csoporthoz való tartozásából fakadó másságot.

A cigányság többsége, ha lassan is, de kezdi megérteni, hogy az iskolában elsajátítható tudás nélkül nem integrálódhat a társadalomhoz. Sőt, visszavonhatatlanul a társadalom peremére szorulhat. A fenti gondolatok leírásakor sokszor eszembe jutnak az én nagyszerű édesanyám szavai – aki egyébként analfabéta -: „Tanulj jányom, mert nemcsak magadért, az egész cigányságért tanulsz!”

Tudjuk, hogy a cigány tanulók továbbtanulásával kapcsolatban anyagi gondok is felvetődnek. A tanulók szociális helyzetével összefüggő probléma, hogy sok esetben nem tudják megvásárolni a választott szakma elsajátításához szükséges gyakorlólóhelyet.

Mára már a szülőkről elmondható, hogy a legtöbbjük elindítja a gyereket a szakmatanulás útján, ha sikerül befejezni a 8. osztályt, és tovább is akar tanulni. A gyerek akaratának ellenére azonban nem.

Feltételezésem (és a személyes tapasztalatom) az, hogy ha a gyereknél megvan a továbbtanulási szándék, akkor gyakran lehetőségüket és erejüket meghaladó anyagi vállalásnak teszi ki magát a család. Ezt teszik annak érdekében, hogy a 8. osztályt végzett gyerek valamilyen szinten továbbtanulhasson.

4.2 Vizsgálati módszer

Előzetes tájékozódás céljából tanulmányoztam a kerületi Oktatási Konceptiót és a Kerületi Cigányprogramot.

A kikérdezés módszerének lényege, hogy kérdések segítségével információkat gyűjtünk, s ezek alapján következtetést vonunk le. Munkám során csak kizárólag a szóbeli kikérdezés módszerét használtam. Tettem azért, mert mint a kutatásból kiderült, a szülők nagy hányada ma, a XX. század végén potenciális analfabéta. Így a kérdőíves módszer ebben az esetben szóba sem jöhetett.

Ezzel ellentétben a szóbeli kikérdezés előnye az volt, a szülők és köztem bensőségesebb kapcsolat alakulhatott ki.

Az interjúk elején nyitott kérdéseket alkalmaztam, hiszen ezek általában jobban motiválják a kérdezetteket. Bár hosszabb időt vett igénybe a kikérdezés ezen része és az értékelés is, de megérte a fáradságot.

4.3 A vizsgálat előkészítése

Komoly problémát okozott, hogy mi alapján tudom a gyerekek származását minősíteni. Nem titkoltan azt gondoltam, hogy nekem, mint cigány származásúnak, ez nem jelenthet gondot.

Munkám során a szakirodalomban használt definíciót kívánom alkalmazni. „Cigány az, akit nem cigány környezete különböző ismérvek (életmód, antropológiai jelleg) alapján annak tart, és aki annak vallja magát.”

Eredeti célkitűzésem az volt, a gyerekek apjával, anyjával, illetve a nevelésben befolyást gyakorló felnőttekkel (esetleg nagyszülő) is interjút készítek. Ez azonban nem mindig sikerült: az anya vagy az apa elzárkózott a beszélgetéstől. Voltak családok, amelyeket többszöri időpont-egyeztetés után sikerült felkeresnem, és ahol csak viszonylag hosszan tartó ismerkedés után voltak hajlandóak beszélgetni.

A családokkal folytatott interjúkat egy iskolai megbeszélés készítette elő (az iskola igazgatójának a tanácsára és támogatásával), ahol bemutatkoztam a roma tanulóknak, és elmondtam, hogy mihez kérem a segítségüket. A gyerekek kezdeti gyanakvása hamar eloszlott, és oldott hangulatban beszélgettünk, kértem a gyerekeket, hogy közvetítsék látogatási szándékomat a szülőknek. (10 szülőtől kaptam visszajelzést.)

4.4 A vizsgálat helye a XIII. kerület

Röviden szeretném bemutatni a kerületben élő cigányságot.

A kerületben élő cigányság lakosság létszáma mintegy 6-7 000 fő. Pontos adatok nem állnak rendelkezésre, csak becslésekre lehet támaszkodni. A kerületben élő cigányok többsége négy, viszonylag jól körülhatárolható körzetben él, amelyeket főként egy-egy utcánévvel lehet közelebbről meghatározni (Szabolcs, Szent László, Jász, Csata, Üteg, Kartács, Gömb utca).

A kerületi cigányság többsége magyar anyanyelvű romungro, de igen kis számban oláh cigányok is vannak.

A cigányok által lakott lakások többsége kis alapterületű, komfort nélküli vagy szükségglakás. Ezek a lakások már erősen lelakottak. Egy-egy lakásban több generáció is lakik.

A kerületben élő cigányság integrálódása több szálon megy végbe. Van egy jelentősebb csoport, amely már minden tekintetben urbánus. Ez a réteg kulturált életvitelével, magatartásával beilleszkedett a nem cigány környezetbe.

A vidékről – a könnyebb megélhetés, munkahely reményében – betelepült cigány családok közt meglepően sok olyan található, amely a városi élet, a közrend, az együttélés alapvető normáit nem veszik figyelembe, az összeütközések ezekből a problémákból adódnak. Ugyanakkor az is tapasztalható, hogy esetenként éppen a többségi környezet eleve kirekesztő, előítéletes magatartása táplálja az indulatokat, nehezíti a beilleszkedést.

A kerület cigányságának legproblematicusabb részét a nagyvárosi lumpenrétegbe integrálódott, azok normáit minden tekintetben követő emberek jelentik. Ez az identitásban megrendült, gyökértelen, talajt vesztett réteg a cigányságából már csak a bőre sötét színét érzékeli. Sajnos ennek a rétegnek a hagyományos cigányközösséghez semmi köze nincs, és a cigány kultúra helyett valamiféle közös szegénység- vagy lumpenkultúrát alakít ki. Ennek azért van nagy jelentősége, mert sokan a cigányság egészét a lumpen réteg alapján ítélik meg.

A kerületben élő cigányság többségét az a fajta masszív szegénység jellemzi, amelyben szinte valamennyi hátrányképző tényező jelen van, és ezek egymást erősítik.

A kerület négy iskolájában (becslések szerint) igen magas a roma gyerekek aránya.

Ezért interjúalanyaimat ezeknek az iskoláknak a tanulóiból ill. szüleik közül választottam ki.:

Általános Iskola (1135 Bp., Csata u. 20.)

Ének-zene Tagozatos Általános Iskola (1134 Bp., Dózsa Gy. u. 136.)

Szent László Általános Iskola (1135 Bp., Szent L. u.61.)

Speciális Általános Iskola (1138 Bp., Váci út 57.)

4.5 A vizsgálat körülményei

Vizsgálatom szempontjából elsősorban a 8. osztályosok véleménye volt a meghatározó. A mintavételnél arra törekedtem, hogy a cigányság rétegződésének megfelelően romungro, oláh és beás cigány szülők és gyerekek adjanak választ a feltett kérdéseimre. A cigányság rétegződése ebben az esetben nem jelent meg, mivel a XIII. kerületben főképpen csak romungro (magyar) cigányok élnek.

Gyerekekkel és szüleikkel is készítettem interjúkat. Kíváncsi voltam, hogy miként vélekednek a gyerekek az iskolában (az otthontól és a szülőktől távol) és a szülők a tanulás fontosságáról. Nem minden esetben sikerült minden gyereknek a szüleivel beszélgetnem.

A családokhoz személyesen mentem az interjúkat elkészíteni, az ő esetükben is rendkívül fontosnak tartottam a személyes kapcsolatot. A szülői interjúk során csak azokra a szülőkre számíthattam, akiknek a gyerekeit korábban táboroztattam, tehát már ismertek és feltétel nélkül elfogadtak engem. Egyéb esetekben csak ígéretet kaptam.

A gyerekekkel az interjúkat az iskolai könyvtárban készítettem. Az osztályfőnökökkel történt előzetes egyeztetés után a gyerekek egymás után jöttek be hozzám a szobába. Az interjúkat megelőzte egy osztályfőnöki óra, amelyen az osztályfőnök bemutatott a gyerekeknek, ezután pedig magunkra hagyott. Így kötetlenül együtt tölthettünk egy kis időt. Ezt utólag is nagyon jónak tartom, mert a gyerekek sokkal oldottabban beszéltek már velem, hiszen már nem voltam ismeretlen számukra.

5. A VIZSGÁLAT SORÁN KAPOTT ADATOK ELEMZÉSE, A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

A vizsgálat során kapott adatokat az alábbi szempontok alapján dolgoztam fel:

- Család jellege

- Család mérete
- Lakáskörülmények
- Kulturális helyzet
- A gyerekek szocio-kulturális háttere, azaz kulturális tőkéje a szülők iskolázottsági szintje alapján
- A gyerekek tanulmányi átlaga
- Ki dönt a továbbtanulásban
- Milyen pályát szának maguknak a gyerekek
- Tudják-e, milyen anyagi feltételei vannak (szülő / gyerek) a továbbtanulásnak, illetőleg a család meg tud-e felelni ezeknek az anyagi feltételeknek

A család jellege

A beszélgetésekből egyértelműen kiderült, hogy a cigánycsaládok a hagyományos családmódot helyezik előtérbe. A szülők átlagéletkora alacsony (40 alattiak). A házasságok 90%-ában mindkét fél cigány. Ez is mutatja, hogy a cigányság zárt közösség. A magas születési és a nagy halandósági arányból következően a cigányság fiatal populáció. A férfi és a nő aránya is úgy tűnik, hogy kiegyenlített.

Az interjúk során kiderült, hogy a családi kapcsolatok igen erősek, nagyon erős szálakkal kötődnek egymáshoz. Egyben ez a családtagok védettségét is jelenti a családon belül. Ezekben a családokban mindenki egyenrangú, teljesen szabadon mozoghatnak, itt minden közös, senki sem parancsol. A romáknál a család az egyetlen olyan hely, amely pozitív önkép kialakítását, megerősítését szolgálja.

Még most is itt hallom B. Gyula szavait, ahogyan a családjáról beszélt:

„Nem anyuék miatt nem csinállok semmi rosszat, nekem ők mindennek előtt vannak.

Hiába lesz majd feleségem, nálam az anyám lesz az első. Én félek is attól, hogy mi lesz, ha meghalnak. Pedig tudom, hogy be fog következni, de nagyon félek, mi lesz velem anyu nélkül. De maga is tudja, hogy a romáknál nagyon fontos a család, az összetartás, mi együtt örülünk, nevetünk. Ha baj van a családban, aki előbb ellenség volt, abban a pillanatban jön segíteni. Nálunk úgy van, hogy nemcsak addig figyelünk egymásra, amíg kapok tőle valamit. Adni is tudni kell, bármit. Ilyenkor nem az a lényeg, hogy mit, hanem az, hogy jó szívvvel adja, lehet az darab zsíros kenyér is. Én így nevelkedtem, ez nekem természetes.”

A lányoktól már elég korán elvárják a szülők, hogy elsősorban a családjukért felelősséget érezzenek. Ezt sok esetben azt jelenti, hogy a családon belüli feladatok elsőbbséget kapnak az iskolába járással szemben. Tovább a hagyományos cigány kultúra szerint a lány önmagában már értéket jelent, akit a család különösen nagylánnyá válásától fogva ennek megfelelően kezel. A fiúk esetében a szülők tanulásra ösztönző magatartása jobban érzékelhető volt.

Szerintem az együvé tartozás, az egymás megsegítése, az örömök és bánatok közös vállalása az összetartozás kiemelkedő példái nálunk, cigányoknál. A romáknál az egyik legfontosabb érték a család. Bátran ki lehet jelenteni, hogy a roma családok is szolgálhatnak mintával a többségi társadalomnak.

A család mérete

A családok méretére jellemző, hogy népes, többségének 3 vagy annál több gyereke van. De a megkérdezett szülők közül van egy, akinek pl. 13 gyereke van. A gyerekekről Flóra néni így beszélt:

„Tudod, abban az időben nem voltak ilyen védekezők, mint manapság. Meg minek is lett vóna, az uram nem engedte vóna beszélni. Nagyon szegények voltunk, de a gyerekeim sokat segítettek egymásnak, egymást nevelgették. A lányok, mer van 8 lányom, mostak, főztek, takarítottak, vigyáztak egymásra. Én bizony komolyan mondom, hogy ma látom a fiatalokat, egy gyerekkel nem bírnak el.”

Testvérek száma

Tudni kell, hogy a cigányasszonyok minden gyereket megszülnék. Szinte majomszeretettel szeretik a gyerekeiket. A gyerekeknek minden megengedett. Verés helyett inkább szidást kapnak. Az anya az egyik percben szidja, átkozza a gyereket, a másik percben ajnározza, dédelgeti. Ez a hirtelen hangulatváltás is jellemző a cigányokra. Az sem feltűnő, hogy a gyerekekkel kiabálnak, mert egyébként is hangosan beszélnek, amit a gyerekek is átvesznek. Amit mondanak, azt jól kihangsúlyozzák, hogy a másik is megértse. Ez a hangos beszéd összefügg temperamentumukkal, de a hangképzéssel is kapcsolatban van. Minden zajra, neszre azonnal reagálnak.

Lakáskörülmények

A cigánycsaládok szeretnek együtt lakni. Ez követendő példa lehetne a nem cigányoknak is. Előfordult, hogy a megkérdezetteknel több generáció is együtt lakik, így megoldott a gyermek felügyelete. A nagycsaládok a legtöbb esetben egy szoba-konyhás lakásban zsúfolódnak össze. Személyesen is tapasztalhattam, hogy a túlszűfoaltságnak súlyos következményei vannak az egészségi állapotukra. Olyan lakásban is jártam, ahol öten aludtak egy ágyban, szinte csak ágyakból áll a szobának nevezett helyiség.

A levegő elhasznált, egészségtelen. (Szinte mindenhol dohányoznak a szülők.) Ezek a családok a túlszűfoaltság miatt állandó légúti fertőzésnek is ki vannak téve.

L. Endre felesége erről így nyilatkozott:

„Az a legnagyobb problémánk, hogy ebből a lyukból semmi esélyünk nincs nagyobb lakásba menni. Mer mi lenne, ha lenne nagyobb, de miből fizetnék a rezsit és a többi költséget? De nézz körül, mi van itt az udvaron mocsok! A WC kinn van, nem merem a ruhákat kiteríteni, mert ellopják.”

Általában a lakások nagysága a 27 m²-40 m²-ig között változott. Lakáskörülményeikről a következőket mondta L. Izabella (ő 40 m²-es lakásban él hűgával, édesanyjával és fiatal nevelőapjával):

„A konyhában van egy zuhanyzónk, de a WC, az sajnos kinn van a folyosón. Az nagyon zavar, hogy egy szobában alszunk, „tudod, mire gondolok”. Nekem nagyon rossz így.”

A családok anyagi helyzetét feltételezve, valóban reménytelen tűnik számukra az, hogy emberibb körülmények között lakhassanak.

Kulturális helyzet

A családok szinte mindegyikénél a televízió, videó- és audio-magnó, rádió az egyetlen „kulturális” ismerethordozó. Műsorok: az akciófilm, vígjáték, horror, pornó. A szülőkkel készített interjúk alkalmával a lakásokban csak elvétve láttam könyvet, a Bibliát viszont sok helyen. A szülők néhány napilapot olvasnak, azt sem rendszerességgel

Nagyon öröndetes volt azt tapasztalni, hogy a gyerekek egy része rendszerességgel olvas. S. Judit 8. osztályos kislány nem régen olvasott egy könyvet, amiről így beszélt:

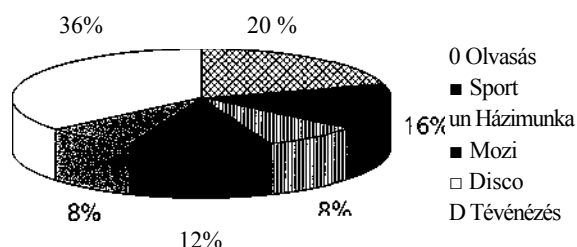
„Éppen a Hosszú az út hazáig c. regényt olvastam. Ez a könyv egy olyan kislányról szól, akit – szó szerint – nem szeretett az anyja, állandóan ütötte, verte, az apa meg nem mert az anyával szembeállni. Ennek ellenére mégis szerette az édesanyját Képzeld, az anya sokszor majdnem agyonverte őt, de ő ezt úgy fogta fel, hogy szeretetből teszi. Ez a könyv 400 oldalas volt, végig sírtam, alig tudtam letenni.”

A gyerekek színházba vagy múzeumba csak iskolai szervezés keretein belül jutnak el.

Másoknak érdekességként hathat, hogy a lakásokban alig-alig láttam ébresztőórát. Nem azért nincs óra, mert nem tudnák megfizetni, hanem azért, mert alapjában véve nincs szükségük rá. Az ébresztőóra is jól példázza, mennyire nehéz beavatkozni, módosítani a látszólag legkönnyebben módosítható életkörülményeket. (Én magam sem hordok órát.)

Szabadidő

A szabadidő eltöltésére vonatkozó válaszokat az alábbi grafikon szemlélteti:

A fentiekből kiderül, hogy előkelő helyet foglal el a gyerekek szabadidejének eltöltésében a videózás, tévénézés. A cigánycsaládokban ma már a televízió, videó nem elérhetetlen, a gyerekek elég sok időt töltenek a tv előtt, annak minden előnyével és hátrányával együtt. Az olvasók aránya annak ellenére, hogy az olvasó gyerekek nem mindegyike olvas regényt, nagyon örvendetes. A tv-ben illetve a videón látott akció- illetve játékfilmek kötik le őket, mert ezek nyelve érthető, cselekményük követhető.

A fiúk esetében a sportolás a gyakoribb elfoglaltság.

Erről B. Gyula a következőket mondta:

„Edzek, bokszolok az Aranykesztyűben, ez egy klub. Ezt már két éve csinálom, nem akarok versenyezni, de az energiámat levezetni jó. Még csak edzőmeccseim voltak. Meg eljárak gyúrni, hogy valahogy kinézzek. Nézze, én nem cigizek, nem iszok, nem lövöm be magam.”

A gyerekek szocio-kulturális háttere, azaz kulturális tőkésje a szülők iskolázottsági szintje alapján

A különböző szocio-kulturális háttér eltérő tanulási motivációt eredményez. (Bemstein, 1964., 1974.) Más-más értékorientációval, önértékeléssel, célkitűzésekkel, elvárásokkal, nyitottsággal iskolába kerülő gyermekek differenciált pedagógiai eljárást igényelnek.

A szülők iskolai végzettsége

Az iskolai végzettséggel nem rendelkezők, illetve 8 osztályt végzett szülőknek a rendszerváltás előtt állandó munkahelyük volt. A gyerekek tanulmányi előmenetele és a szülők iskolázottsága között szoros összefüggés van. Az értelmiségi környezetből induló gyerekek szinte természetesen „feltöltődnek” az iskolára, az iskolai történések az ő nyelvükön szólnak. Azok a gyerekek vannak hátrányban, akik nem birtokolják az iskolai

környezet kódját, nincsenek otthon az iskola világában. Sajnos ezek a specifikus hátrányok az iskoláztatási idő alatt rögzülnek. A modern társadalmakban az egyenlőtlenségek reprodukciójának egy új rejtettebb módja jött létre, amelyben kiemelkedő szerepe van a „kulturális tőke átadásának” (Borurdien, p. 1987. 364. o.):

Jelentéktelen a középfokú végzettséggel rendelkezők száma (egy apa és egy édesanya, felsőfokú végzettségű nincs is).

Ugyanakkor a szülők szakképzettségére vonatkozó adatok nem teljesen megbízhatóak. Ez az adathiány maga is fontos információ, hiszen azt sugalmazza, hogy a szülők szakmája a családon belül nem preferált, ezért a gyermekek számára nem szolgálhat mintául a szakmatanulásban. A szülők igen nagyarányú inaktivitása miatt alig akad felnőtt minta a szervezett munka világában való tájékozódásra, részben ezzel is összefügg a „kallódók” jelentős aránya. Még nagyobb problémát jelent az anyák iskolában eltöltött idejének alacsony volta, nagyfokú alulképzettsége, funkcionális analfabétizmusa.

A fentiekből kiderül, hogy a gyerekek alacsony kulturális tőkével rendelkeznek. A szülők visszakerülési esélyei a munkaerőpiacra is egyre csökkennek, ami sajnos hatással van a gyerekek tanulására is.

Tudjuk, hogy minél alacsonyabb a szülők iskolai végzettsége, annál kevésbé képesek a gyerekek számára átadni azokat a jártasságokat és normákat (ambíció, koncentrációs készség, figyelem, pontosság, kitartás), amelyek fontosak lennének az iskolai siker szempontjából.

A gyerekek tanulmányi átlaga

Több gyerek is hiányolta, hogy a szülők nem, vagy csak alig tudnak segíteni nekik az otthoni tanulásukban. Az is igaz, hogy a legtöbb gyerek nem is tanul otthon, akinek pedig igénye lenne a segítségre, azoknak szülők nem tudnak segítséget nyújtani.

K. Adrienn a következőket mondta nekem:

„Senki nem segít, egyedül csinálom meg a leckét, anyu nem tud, apu meg mire hazajön fáradt, nem akarom nyaggatni őt.”

Volt olyan kislány, aki azt mondta, ő otthon nem tanul, azért van az iskolában délutánig, hogy ott mindent megtanuljon.

Az az érzésem, hogy a szülők és az iskola között szinte semmiféle kapcsolat nincs. Szülői értekezletekre is csak akkor mennek, ha hívják őket, illetve ha baj van a gyerekekkel.

Az igen gyenge tanulmányi eredményeknek az is oka, hogy a szülők nem, vagy csak csekély számban járatják a gyerekeket óvodába (féltik, sajnálják a gyereket). Ez akkor nem jelentene problémát, ha a család biztosítani tudná a fizikális és szellemi fejlődéshez szükséges feltételeket, légkört. Az iskoláskor előtti egy év óvoda vagy előkészítő foglalkozás ugyan kötelező, de a cigánygyermek szülei ezekre a foglalkozásokra sem járatják rendszeresen gyermeküket. Sajnos így fordulhat/fordul elő, hogy a lemaradás társaikhoz képest elég nagy.

Érdemes lenne vizsgálatokat készíteni annak feltárására, hogy a szülők miért nem küldik gyerekeiket óvodába. Az oktatáspolitikának kommunikációs stratégiákat, ösztönző rendszereket kellene kidolgoznia, hogy ez a mai helyzet megváltozzon.

Sokat segíthetnének a szociális munkások, szociálpedagógusok. Az oktatási folyamat és a családi viszonyok együttes ismeretében járulhatnának hozzá a kisebbségekhez tartozó gyerekek sajátos problémáinak hatékony megoldásához.

Ugyanakkor a szülők és a gyerekek is tudni vélik, mit kellene tenniük a jobb eredményekért. Egy édesanyától idézek:

„A cigánygyerekek gyöngébbek az iskolában, mi is tudjuk. Mert a magyar szülők iskolázottabbak, más körülmények között élnek, és kiharcolják gyerekeiktől azt a jobb jegyet.”

Egy kislány: „A magyarokat mindig megverik, ha rossz jegyet kapnak.” Úgy gondolom, hogy a rossz példából, amit a kislány környezetében megtapasztalt, általánosítást levonni nem szabad. Ha a gyerek megverése az ára a jobb jegyeknek, ezt az árat én sem, és más szülő sem hajlandó megfizetni az esetek többségében.

Milyen pályát szánnak maguknak a gyerekek

Nagyon érdekes volt számomra a fiúk és a lányok továbbtanulásával kapcsolatban, amit tapasztaltam. A lányoktól a szülők már elég korán elvárják, hogy elsősorban a családjukért érezzenek felelősséget. Ez sok esetben azt jelenti, hogy a családon belüli feladatok elsőbbséget kapnak a tanulással szemben.

A zenész cigány az egyedüli, aki megköveteli gyermeke tanulását, hiszen ez megélhetéséhez szükséges a későbbiekben, de a továbbtanulás iránya nem a zene területére összpontosul.

A következőket egy zenész családból származó, de már nem zenélő édesapa mondta:

K. Endre: „De visszatérve a kérdésedre, ebben az egész iskoláztatásban a társadalom legalább annyira hibás, mint a cigányság. Valahogy a lehetőségek nem igazán adóttak a gyerekeink számára. Mindenképpen fontos lenne a cigánygyerekeknek több továbbtanulási lehetőséget biztosítani, mind a társadalom, mind a család részéről. Ezért is nagyon fontos, hogy a gyerekeink tanuljanak előbb, ne a családalapítással kezdjék meg a kis törekeny életüket 14-15 évesen. Azt gondolom, a családnak kellene a gyerekekben erősíteni, nem feltétlenül kell a szülők példáját követni.”

Vagy amit egy másik édesapa mondott:

K. Tibor: „Mindent megteszünk azért, hogy finanszírozzuk a lány tanulását, ha kell, OTP-kölcsönt fogunk felvenni. Ne legyen kitiszított a társadalomból.”

Az. interjúk szerint a roma gyerekek körében legnépszerűbb foglalkozás a kereskedés (virágkötő), ami a cigányoknál ősi hagyományokra tekint vissza.

A vendéglátóipar bizonyos ágazatai is divatszakmának számítanak. Itt is vannak olyan lehetőségek, ahova könnyebb a romáknak bejutni.

A fodrászszakmát hasonló arányban preferálják a cigány fiatalok (lányok), mint a vendéglátóit.

A beszélgetések során kiderült egyéb érdekességek

- Az osztályokban készített interjúkból nem igazán rajzolódta ki a cigányságra jellemző sajátosságok. Ennek okát abban látom, hogy ezekben az osztályokban a roma gyerekekhez hasonló szegénységi kultúrából jönnek a nem roma gyerekek is. Az osztályfőnökökkel folytatott beszélgetésekből az is kiderült, hogy a nem roma gyerekek szüleinek iskolai végzettsége is hasonló képet mutat, pl. felsőfokú végzettségű közöttük sem volt.

- Igen meglepett a romungro gyerekek ill. szüleik ellenszenvé az oláh cigányok iránt. A két oláh cigánygyerekek történt beszélgetések nem ezt a képet mutatták, inkább csak öltözködésben, nyelviségben mutattak különbséget, de az ellenszenvük a romungrok iránt nem volt annyira érezhető.

- Anyagi okokra hivatkozva a megkérdezett szülők közül mindössze egy család nem engedi továbbtanulni jó eredménnyel végző lányát.

- A 8. osztályt végzett szülők, akik segéd- vagy betanított munkások voltak, elmondásuk alapján évente legalább egyszer elmennek a szülői értekezletre. A szakmunkás végzettségű szülők kapcsolattartása az iskolával folyamatos, de nem zökkenőmentes.

- Még azokban az iskolákban is, ahol meghatározó a cigány tanulók jelenléte, még ott is döbbenetesen kevés nyolcadikost találtam. A gyerekek nagy része túlkoros. Elengedhetetlenül fontos lenne a hátrányok leküzdése, mert ezek a gyerekek évekig parkolnak az alsó tagozaton, ahonnan mentalitásuk és biológiai fejlettségük miatt előbb-utóbb kilógnak az iskola világából.

6. ÖSSZEGRZÉS

Tisztában vagyok azzal, hogy egy ilyen kicsi szűk körben végzett vizsgálatból nem lehet messzemenő következtetéseket levonni. Bizakodással tölt el, hogy a gyerekek és szüleik érzékelik: a tanulás-továbbtanulás elengedhetetlenül fontos a cigányság jövője érdekében.

Ugyanakkor aggodalommal tölt el, hogy a szülők anyagilag tudják-e majd támogatni a gyerekeik tanulmányait. A továbbtanulás segítésére a már működő ösztöndíjakat általánossá kellene tenni. Nem szerencsés, ha kevesek közül még kevesebben tanulnak. Jöjjenek létre olyan szellemi központok, ahol a személyes kapcsolatokon keresztül a fiatalok minden felvetődő problémájában segíteni tudják.

Nézetem szerint a cigánycsaládok többsége nagy áldozatot hoz a gyerekeik tanulásaért, a megszerezhető ismeretekért.

Szerencsére a legújabb cigány felzárkóztató programok készítői már ugyanakkor azt is belátták, hogy a család visszahúzó ereje mellett a cigány értelmiség, stabil cigány középosztály segítése nélkül nehéz bármit is elérni. Ennek a rétegnek a megerősödése nemcsak a cigányságnak, de az egész társadalomnak nagy szüksége van.

Nem utolsósorban a többségi társadalom adósunk. Mire gondolok?

Arra, hogy a többség elfogadta tőlünk mindazt, amit adtunk – használták kézművességünk termékeit, gyönyörködtek zenénkben, táncunkban –, és ezért hosszú századokig semmit sem kaptunk. Éppen csak a létfenntartás legalsó szintjén engedtek tengődni bennünket. Az a néhány évtized, ami változtatni igyekezett helyzetünkön, úgy látszik, kevés volt.

Lehetőségek, esélyek kellenek, jogokkal nem lehet jóllakni.

Az adatokat figyelembe véve világosan látszik, hogy a roma tanulóknak már eleve sokkal kisebbek az esélyeik arra, hogy egyáltalán eljussanak az időben befejezett 8. osztályig, azaz az egyenes (királyi) úton folytatható szakmaszerzés lehetőségéhez. Már korábban utaltam rá, hogy a roma fiatalok saját kultúrkörükben sokkal hamarabb számítanak felnőttnek, mint a többségi kultúrabeliek.

Az általános iskoláknak szükséges lenne felkészülniük a stílusváltásra. Arra, hogy felnőttként tudják elfogadni a 13-14 éves korú roma fiatalokat. Különbösen fennáll az a veszély, hogy a magukat felnőttnek tekintő „gyerekek” kibúvót keresnek a 16 éves korig tartó általános iskolába járási kötelezettség alól. Ugyanis a cigánygyerekek érzik, hogy baj van az iskolával, erre a cigánygyerekek különösen érzékenyek. Az otthon és az iskola világa túlságosan távol esik egymástól. Az iskola nem jelent biztonságot a számukra. Ha pedig a gyerek fél, akkor nem lehet tanítani. Szerintem először érzelmi biztonságot nyújtó környezetet kellene teremteni ahhoz, hogy egyáltalán tanulásról beszélhessünk.

De azt is tudjuk, hogy a gyerekek mögött mindig megjelenik a szülő is. Ha a szülőt az iskola meg tudja nyerni partnerének, ahhoz elsősorban a gyereket kell sikerélményhez juttatni. Ahhoz, hogy a szülő partnerként jelenhessen meg az iskolákban, a közoktatási

törvény is lehetőséget biztosít. Azaz törvényileg garantálja annak lehetőségét, hogy a roma szülők beleszólhassanak az iskola tevékenységi köreinek kialakításába annak érdekében, hogy az valóban nekik és gyermekeiknek megfelelő intézményként működjék. Természetesen naivítás volna részéről azt hinni, hogy pusztán jogi garanciától már valóban eszerint működhetnének az iskolák és iskolaszékek. Ez még hosszú folyamat. Egyik nagyon fontos feladata lehetne a Kisebbségi Önkormányzatnak a szülők mögé állni, és e hosszú folyamat első lépéseinek megtételében segíthetnének.

Azt is tudomásul kell vennünk nekünk romáknak, hogy nem várhatunk kész megoldásokat, atyáskodó gondoskodást. Felelősségvállalásra van szükség, tudatos tevékenységre, mert minden állampolgár felel önmagáért és családjáért. A lelkiismeret alapja pedig a morál, a becsületesség, a tisztesség, a társadalmi normák ismerete és betartása. Azt gondolom ezeknek a humán értékeknek a birtokában mi cigányok aktívan részt vehetnénk a hátrányaink enyhítésében. Néhány gondolat:

- A helyi családgondozó egység(ek) működtetése, amely olyan cigány fiatalok kinevelését végezhetné, akik közvetítő szerepet tölthetnének be a társadalmi intézmények (iskolák, önkormányzatok, hivatalok, egészségügyi és kulturális intézmények) és a cigány családok között. Azért lenne erre szükség, mert a családsegítő igen nagy számban foglalkozik roma családokkal. Nem lehet teljesen rendben lévőnek tekinteni, hogy kizárólag nem romák mennek ki romákhoz családsegítő munkát végezni.

- A meglévő szociális munkás hálózatot (ami jelenleg 4 fővel működik) mindenképpen bővíteni lenne szükséges.

- A NAT által szabályozott alapismeretekbe és az iskolák pedagógiai programjaiba a cigány kultúra elemeinek beépítése (dalok, népszokások, táncok stb.) Fontos lenne annak biztosítása, hogy a gyerektől kezdve a cigányság érdekeinek megfelelően formálódjék a gyerekek és a fiatalok identitása.

- Tehetség gondozó hálózat kialakítását és működtetését kellene biztosítani, hogy a jelenleginél nagyobb arányban, még a tankötelezettség ideje alatt teljes értékű általános iskolai végzettséget szerezhessen.

Végezetül:

Mindeddig a cigány oktatási problémával kapcsolatban az a nézet uralkodott, hogy nem a források hiánya, hanem azok összehangolatlansága a bajok forrása. Választás előtt vagyunk: vagy tartjuk magunkat a 37 éve kialakult virágnyelven, kutatunk, megvizsgálunk, összefüggéseket tárunk fel – „fentről kimondva, lent konkretizálva, még lejjebb pedig elszenvedve”, vagy belevágunk!

Írta: Szöllősi Gábor

A GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLTATÁS ELŐZMÉNYEI, KÖZPOLITIKÁI KAPCSOLATAI ÉS FUNKCIÓI

A KÉRDÉSEK IDŐSZAKA

Bár az 1997-es gyermekvédelmi törvény számos ponton átalakította a magyar gyermekvédelem rendszerét, a változások közül kiemelkedik a gyermekjóléti szolgáltatás jelentősége. A szolgáltatás biztosításának kötelezettsége új és többé-kevésbé váratlan feladatot jelentett a települési önkormányzatok számára. Az elmúlt három év egyrészt a szervezetek rendkívül gyors ütemű megalakulásának, másrészt az adekvát munkaformák keresésének időszaka volt. A törvényen és a megszokottnál részletesebb végrehajtási rendeleten kívül kevés támpont állt rendelkezésre a szervezetek létrehozásához és a szolgáltatás kialakításához; ezért a gyermekjóléti szolgálatok munkatársai kénytelenek voltak maguk megválaszolni a felmerülő szakkérdéseket. (Figyelemre méltó, hogy a szakmai szervezetek milyen nagy szerepet játszottak a szakmai információk terjesztésében.)

Úgy tűnik, hogy most, a 2000. év derekán éppen megérett a helyzet arra, hogy feltegyük azokat az alapvető kérdéseket, melyek a gyermekjóléti szolgáltatást érintik. Magam három kérdés felvetésére és – legalább részleges – megválaszolására vállalkozom:

- Milyen történeti gyökerekből nőtt ki a gyermekjóléti szolgáltatás?
- Hol a helye a gyermekjóléti szolgáltatásnak a különböző szakpolitikák rendszerében?
- Mik a gyermekjóléti szolgáltatás funkciói?

MILYEN TÖRTÉNETI GYÖKEREKBŐL NŐTT KI A GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLTATÁS?

A kérdésre két választ tudok adni, melyek közül az egyik inkább személyes, a másik inkább analitikus természetű.

Ami a személyesebb beszámolót illeti, a történet meglehetősen egyszerű. A kilencvenes évek elején a Népjóléti Minisztérium felkért egy szakértői csoportot a gyermekvédelmi törvény koncepciójának megfogalmazására. A munka során egy ponton arra a felismerésre kellett jutni, hogy a gyermekvédelem első vonalába valamilyen személyes szociális szolgáltatást kell helyezni az addigi gyámhatósági intézkedések helyett. (Szöllősi, 1993) A gyermekjóléti szolgáltatás létrehozására irányuló javaslatomat a szakértői csoport elfogadta, és a koncepciót a továbbiakban ennek figyelembe vételével fogalmazta meg. A szolgáltatás szükségessége a törvénytervezetről folyó viták során sem vált kérdésessé, így a meghozott törvénynek is egyik meghatározó eleme lett.

Ebben a megközelítésben tehát a gyermekjóléti szolgáltatás egy szakértő gondolatából született, a törvényt előkészítők konszenzusával nyerte el formáját, és végül a törvényhozó akaratából vált a magyar gyermekvédelmi rendszer részévé.

A másik, az elemző megközelítés azt mutatja, hogy a kilencvenes évek közepéig Magyarországon a személyes szociális szolgáltatás nem volt integráns része a gyermekvédelemnek, de a helyzet már éppen megérett rá. A helyzet alakulását egyrészt a gyermekvédelminek tartott problémák köre, másrészt a probléma kezelésére rendelt megoldások jellemzik.

- Az állami gyermekvédelem létrejött, 1901 előtt a gyermekvédelem elsősorban az árvákkal és a ténylegesen elhagyott gyermekekkel foglalkozott. A Gyámügyi törvény (az 1877. évi XX. te.) elsősorban a már valamely okból megürült atyai pozíció betöltéséről rendelkezett. A törvény némileg kiszélesítette az állami beavatkozás körét, amikor lehetővé tette az olyan atya hatalmának megszüntetését, aki gyermeke tartását és nevelését teljesen elhanyagolta, erkölcsiségét, testi jólétét, gyermeke vagyonának állagát veszélyeztette. A gyámolt eltartása a rokonokra vagy más jótévkre tartozott; ilyenek hiányában a gyermekről a községi szegénygondozás keretében kellett gondoskodni.
- Az állami gyermekmenhelyekről szóló 1901. évi VIII. te. szerint elhagyottnak kellett nyilvánítani azokat a 15 éven aluli gyermekeket, akiknek eltartásra és nevelésre köteles és képes hozzátartozói nem voltak, és akiknek eltartásáról és neveléséről a rokonok, jótévk nem gondoskodtak. A hatóságilag elhagyottá nyilvánított gyermek az állami gyermekmenhely kötelékébe tartozott. A menhely kötelékébe felvett gyermek vagy a menhely intézeteiben volt elhelyezve, vagy külső gondozásba adták.
- 1901 után fokozatosan bővült a gyermekvédelem által észlelt problémák köre, a problémát kezelő intézményrendszer lényegében változatlan maradt. A 2.000/1925. Eln. N.M.M. rendelet bővítette az elhagyottság fogalmát. Anyagi elhagyott volt az a kiskorú, akinek tartásáról valamely okból senki sem gondoskodott. Erkölcsi elhagyott pedig az, „akit nevelésének elhanyagolása vagy környezetének káros behatása erkölcsi romlás veszélyének teszi ki, vagy aki az előbb megjelölt okból vagy hajlamai következtében züllésnek indult.”
- A 12.050/1948. Korm. sz. rendelet – még mindig az erkölcsi elhagyottság kategóriáján belül – a korábbinál általánosabban határozta meg a veszélyeztetettség fogalmát: „akinek testi vagy szellemi fejlődését, illetőleg egészségét környezetének magatartása, behatása vagy bánásmódja veszélyezteti.”
- 1954-ben mellőzték az elhagyottság kategóriáit, és közvetlenül a veszélyeztetettség fogalmát alkalmazták a gyermekvédelmi problémák általános megjelölésére. Az 51/1954. (VIII. 6.) MT. rendelet 1. § (2) bekezdése szerint „az olyan kiskorú gyermek érdekében, akinek tartása, nevelése, testi vagy szellemi fejlődése bármilyen oknál fogva nincs biztosítva, a gyámhatóság haladéktalanul intézkedni köteles.” Csak másodlagosan – mintegy magyarázó szabályként – tettek különbséget a gondozás teljes hiánya és az egyébként veszélyeztető környezet között. Az utóbbiról akkor volt szó, ha „a környezet a kiskorú gyermek nevelését, fejlődését vagy egészségét közvetlenül veszélyezteti, és a gyermek érdekeinek megóvására más intézkedést nem lehet tenni, vagy a tett intézkedés eredményre nem vezet.” A rendelet a gyermekvédelem eszköztárát is bővítette, az állami gondozásba vételen kívül megjelentek – egyelőre még közös név és részletezés nélkül – a különböző intézkedések is. A gyámhatóság feladatait (1950 óta) a tanácsok látták el; ennek megfelelően az intézkedések alkalmazása is a tanács megfelelő osztályának hivatali alkalmazottaira tartozott.
- 1969-70-ben az intézkedések megkapták a védő-óvóintézkedés nevet, és a jogszabály részletesen felsorolta típusait. A gyámhatóság akkor rendelhette el a védő- és óvóintézkedést, ha a kiskorú erkölcsi fejlődése, nevelése, gondozása a szülő vagy gondozó környezetében nem volt biztosítva.
- 1974-től a gyermekvédelem jogi szabályozása többlépcsőssé vált. A Csjt. 72. § (3) bekezdése határozta meg a gyermekvédelmi beavatkozás okát: „ha a kiskorú gondozása, nevelése, tartása, testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődése bármilyen okból

állami gondoskodást tesz szükségessé...” A végrehajtási rendelet az 1/1974. (VI. 27.) OM. r. – a gyámhatóságok egyrészt a veszélyeztetett gyermekek ügyében történő beavatkozással, másrészt a családban élő gyermekek helyzetének figyelemmel kísérésével bízta meg. A rendelet értelmezte a veszélyeztetettség törvényi fogalmát és a fogalom középpontjába a szülő kötelezettségteljesítésének eredménytelenségét helyezte („a szülő a kiskorú gondozása, oktatása, nevelése, tartása, testi, értelmi és erkölcsi fejlődésének elősegítése, valamint személyi és vagyoni érdekeinek védelme iránti kötelezettségeinek teljesítése valamilyen körülménynél fogva olyan mértékben eredménytelennek bizonyul, hogy a kiskorú helyes irányú fejlődését környezetében bármilyen ok károsan befolyásolja, vagy azt gátolja.”) A korábbihoz képest előremutató volt az a szabály, amely az összes, családjában élő gyermekkel való törődést írta elő („Gondoskodik a családban élő kiskorúak nevelésének folyamatos figyelemmel kíséréséről és szükség esetén a család rendszeres segítségéről annak érdekében, hogy a szülő elláthassa a gyermek nevelésével kapcsolatos feladatait”). A jogszabály azonban változatlanul egy hivatali szervre, a gyámhatóságra bízta a feladatot, melynek csak a korábbival azonos vagy ahhoz hasonló eszközei voltak.

- 1986-ban ismét átalakult a gyermekvédelem szabályozása. A Csjt. 92/A. § (1) bekezdése szerint gyermekvédelmi beavatkozásnak akkor van helye, ha „a kiskorú testi, értelmi és erkölcsi fejlődése bármilyen okból nincs megfelelően biztosítva”. A jogszabályok kisebb változást hoztak az alkalmazható intézkedések terén. Az új rendeletek már nem sorolták a gyámhatóság feladatai közé a családban élő kiskorúak helyzetének folyamatos figyelemmel kísérését, illetve a család rendszeres segítségét.
- A rendszerváltás elsősorban azzal hatott a gyermekvédelemre, hogy létrejöttek a helyi önkormányzatok, ami viszont szükségessé tette az állami és az önkormányzati feladatok megkülönböztetését. A gyámhatósági feladatok az államnál maradtak, a hatáskört a települési önkormányzatjegyzője az állam nevében gyakorolta. Mint általában a legtöbb ellátási feladat, a gyermekvédelmi célú ellátások is a helyi önkormányzatokhoz kerültek. Gyermekvédelmi szempontból figyelemre méltó két olyan ellátástípus, melynek biztosítására a Hatásköri törvény a települési önkormányzatot kötelezte. A különféle gyermekvédelmi segélyek felsorolása azt fejezte ki, hogy ezeket már nem „gyámhatósági intézkedésként”, hanem ellátásként fogta fel a jog. A Ht. 129. § (2) bekezdés b) pontja pedig egy olyan ellátást nevezett meg, amely korábban nem létezett: az önkormányzatnak biztosítani kellett volna „a kiskorú veszélyeztetettségének megelőzését, illetve a kialakult veszélyeztetettség megszüntetését, testi, lelki egészségének, családban történő fejlődésének elősegítését”. Mivel a veszélyeztetettséget megelőző, illetve a családot támogató szolgáltatásoknak nem volt kialakult rendszere, és mert részletes jogszabályi rendelkezések nem határozták meg e szolgáltatások létrehozásának és biztosításának módját, a törvényben megnevezett új ellátás a gyakorlatban nem valósult meg.
- Az 1993-ben elfogadott Szociális törvény elsősorban az addig „idősvédelem” illetve „felnőttvédelem” néven ismert területeket szabályozta újra, kiterjedt azonban több, a gyermekek által igénybe vehető szociális ellátásra is. Figyelemre méltó, hogy a törvény – több éves kísérlet tapasztalatai alapján – alapellátásként vezette be a személyes segítő munkát, családsegítésnek nevezve azt. Elmaradt azonban annak kimondása, hogy a gyermekvédelmi problémákat is elsősorban személyes szociális szolgáltatás útján kell kezelni; és a gyakorlatban tovább élt az a felfogás, hogy a gyermekvédelmi problémák a gyámhatóságra tartoznak. A gyámhatóságok és a családsegítő szolgálatok közötti kapcsolat nem a gyermekvédelmi rendszer

felépítésétől, hanem kizárólag az érintett szakemberek személyes jó viszonyától függött.

1997-ig tehát a jogszabály, a gyakorlat és a szakmai közvélemény egyaránt afféle „jogi kérdésnek” tartotta a gyermekvédelmi problémákat, amiket gyámhatósági intézkedések nélkül nem lehet kezelni. Pedig a szakmai közvélemény a hatvanas évek óta fokozatosan eljutott odáig, hogy – a gyámhatóság mellett vagy azon belül – szükségesnek lássa valamiféle gondozó tevékenység megjelenését. (Horányiné, 1975, Rácz, 1972, Rétiné, 1982, Szöllösi, 1995/a)

Ez azonban nem volt elég a gyámhatósági munkán alapuló gyermekvédelem megreformálásához. Ahhoz, hogy a gyermekvédelmi törvény koncepciója eljusson a gyermekjóléti szolgáltatás bevezetésének szándékáig, további feltételekre volt szükség:

- el kellett fogadni, hogy az államnak nemcsak a veszélyeztetett gyermekek védelme, hanem minden gyermek családban történő nevelkedésének segítése terén vannak kötelezettségei (Ezt különösen a Gyermekjogairól szóló Egyezmény létrejötte és Magyarországon történt kihirdetése segítette elő. Az Egyezmény egész szellemiségéből következett, a 18-19-20. cikkelyekben foglalt rendelkezések pedig konkrétan is előírták az állam számára, hogy ne csak a valamilyen fokban veszélyeztetett gyermekek problémájának kezelésével foglalkozzon, hanem ilyen veszélyek hiányában is nyújtson támogatást a szülőknek a gyermek nevelésével kapcsolatos kötelességeik teljesítéséhez.)
- fel kellett ismerni, hogy az önkéntesen igénybe vehető ellátások és a hatósági kötelezés tereimai között nem végérvényes a határvonal, hanem az a szükségleteknek megfelelően módosítható (A felismerést segítette az, hogy a rendszerváltást követően felerősödött a jogállamiság iránti elkötelezettség, illetve hogy sor került a feladatoknak a központi államszervezet és a helyi önkormányzatok közötti megosztására. A jogállamiságból következett, hogy a korábbinál pontosabban kellett meghatározni a család életébe történő állami beavatkozás indokait, terjedelmét és alkalmazásának folyamatát. Az államszervezet átalakulásából következett, hogy világosan meg kellett különböztetni az ellátási feladatokat a család élete feletti hatósági kontrolltól. Így megdőlt az az axióma, hogy a veszélyeztetettség kezelése csakis a gyámhatóságnak adott széleskörű felhatalmazás útján történhet.)
- meg kellett jelennie Magyarországon a szakszerűen művelt szociális munkának, amely kellően erős alternatívát jelenthetett a gyámhatósági tevékenységgel szembe (A professzionális szociális munka megjelenéséig nem volt kellőképpen felismerhető az, hogy a gyámhatósági eljáráshoz tapadó „gondozásnak” milyen alacsony a hatékonysága, és mennyire önkényes az alkalmazása. A felismerést elsősorban a szociális munkás-képzések létrejötte, valamint a családsegítő szolgálatok működéséből nyert tapasztalat segítette. A szociális munka addigi teljesítményei érthetővé és elfogadhatóvá tették a hatóság által végzett gondozás megszüntetésére és a segítő szakemberek által végzendő gyermekjóléti szolgáltatás bevezetésére tett javaslatot.)

A második megközelítés szerint tehát a gyermekvédelem és környezetének szerves fejlődése adott alapot arra, hogy a gyermekjóléti szolgáltatás bevezetésének gondolata felmerüljön, azt a törvény koncepciójába beépítsék, és hogy végül törvényként elfogadják.

HOL A HELYE A GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLTATÁSNAK A SZAKPOLITIKÁK RENDSZERÉBEN?

A gyermekjóléti szolgáltatás bevezetése óta szakmai viták tárgya az, hogy mi a helyes viszony az új szolgáltatás és a valamivel régebb óta létező családsegítés között. A vita elsősorban a szervezeti felépítés és a szervezeten belüli munkamegosztás miatt folyik, az egyes álláspontok mellett felhozott érvek pedig az elvi kérdésektől a pragmatikus szempontokig terjednek. E rövid tanulmányban nem vállalkozhatom a vita minden dimenziójának bemutatására, ezért egy olyan elvi kérdést mutatok be, mellyel kapcsolatban ma még nem tűnik eléggé kidolgozottnak a vitában részt vevők érvrendszere.

A gyermekjóléti szolgáltatás mellett vagy ellen szóló érvek egy része azon alapul, hogy egy ilyen, alapvetően a gyermekekre irányuló szolgáltatás mennyiben szolgálja vagy sérti a különféle szakpolitikák szempontjait. Az alábbiakban – részben a nyugati szakirodalom alapján – megkísérlem e politikák és a közöttük lévő kapcsolatok felvázolását.

A gyermekjóléti szolgáltatás leginkább a gyermekvédelmi politikával, a gyermekkor politikájával, a családpolitikával és a szociálpolitikával van kapcsolatban. A politika szó ezekben a kifejezésekben a politika egyik dimenziójára, az úgynevezett közpolitikára utal. A politika többoldalú jelenség, három fő dimenziója a politikai intézmények világa (polity), a politika résztvevői közötti konfliktusos folyamat (politics), valamint a politikai célok területe (policy). (Bayer, 1999) A közpolitika a politika azon területe, amely egyrészt a politika tartalmát (a megvalósítandó közcélokat), másrészt a politikai döntéshozatalt (a közcélok kiválasztását, a megvalósításra irányuló stratégia meghatározását) foglalja magában. A közpolitika kifejezés viszonylag új a magyar terminológiában, de különféle szakpolitikákról vagy „kötőjel-politikákról” régóta beszélünk Magyarországon is.

A felsorolt szakpolitikai területek egyik fő jellegzetessége, hogy a magánszférát és a közszférát kapcsolják össze, a közösségi beavatkozással módosítva a két szféra közötti viszonyt. A szociálpolitika döntően az egyéni és családi szükségletek kielégítése terén, a családpolitika a családok léte és működése terén, a gyermekkor politikája a gyermekek családon belüli és azon kívüli életével kapcsolatban, a gyermekvédelmi politika pedig a gyermekekre irányuló szülői gondoskodással kapcsolatosan fogalmaz meg és hoz létre közösségi cselekvéseket. Ezek a politikák részben vagy teljesen átfedik egymást, a prioritásaik azonban eltérőek. (A nők helyzetével kapcsolatos politika további példát jelenthet arra, hogy a magán- és közszférát érintő politikák miként fedik át egymást.)

A gyermekvédelem jelenségeit többféle szakmai-tudományos paradigma szerint lehet értelmezni, melyek közül különösen elterjedtek a veszélyeztetettséget individuális vagy esetleg interperszonális szinten magyarázó pedagógiai, pszichológiai, illetve orvostudományi megközelítések. Léteznek olyan nézetek is, amelyek a gyermekvédelem társadalmi jellegét hangsúlyozzák, újabban pedig az említett megközelítéseket ötvöző multidimenzionális felfogások terjedtek el. (Faller, K. C.; Zjefert, M., 1981, Newberger, C. M.; Newberger, E. H.: 1980.)

A nyugati szakirodalomban egyre gyakoribb az, hogy nemcsak a gyermekvédelem társadalmi összefüggéseit veszik észre, hanem ezen belül a gyermekvédelem közpolitikai jellegét is. (Gil 1985, Nelson, 1984, Parton, N., 1985., Zimmerman, S. L, 1995.)

A gyermekvédelmi politika olyan közpolitikát (szakpolitikát) jelent, amely keretében az állam döntéseket hoz gyermekvédelmi programjainak kialakításáról, illetve amely keretében működteti a gyermekvédelmi programokat. A gyermekvédelmi politika egyik dimenziója a gyermekvédelmi programok létrehozása, változtatása, működtetése. A gyermekvédelem legtöbb felfogása egy „fekete dobozban” végbemenő folyamatnak tekinti a gyermekvédelem változásait, amelynek okai már kívül esnek vizsgálódási körén; esetleg a változásokat sommásan a törvényhozó akaratával, a terápia vagy nevelés tudományos

törvényszerűségeivel, a társadalom normáival vagy egyszerűen a történelmi folyamat alakulásával indokolják. A közpolitikai megközelítés viszont fontosnak tartja azt, hogy a gyermekvédelmi szempontból releváns problémák körének kijelölése valamint a gyermekvédelmi rendszer létrehozása közpolitikai döntések sorozata útján, a közpolitikai folyamatok törvényszerűségeinek megfelelően történik. A gyermekvédelmi politika másik dimenzióját a létező gyermekvédelmi programok (a gyermekvédelmi rendszer) funkcionálása jelenti. A közpolitikai megközelítése vizsgálandó kérdésnek tartja a gyermekvédelmi rendszer deklarált céljait, funkcióit, hatékonyságát, szervezeti tagoltságát és összefüggéseit, valamint más hasonló jellemzőit.

A családpolitika és a gyermekkor politikája

A gyermekjóléti szolgáltatás önállóságát megkérdőjelező érvek egyike a családpolitika egységességének igényén alapul. Eszerint bármely családtag problémáját lehetőleg a család egészének nyújtott eszközökkel kell kezelni, mert az így nyújtott javakból vagy szolgáltatásokból minden családtag a számára szükséges módon részesedik, ellenben a családtagonként külön nyújtott megoldások gyengítik a családi rendszert. Kell-e az államnak külön is foglalkoznia a gyermekkel, vagy pedig elég az, ha a családdal foglalkozik? Másként fogalmazva: elegendő-e családpolitikát folytatni, vagy szükség van olyan külön politikára is, amely a gyermekekre irányul?

Ha azt kívánjuk tudni, hogy az ezredforduló idején Európában mit lehet elvárni az államtól a családdal és a gyermekkel kapcsolatban, akkor érdemes áttekinteni az Európa Tanács ezzel kapcsolatos dokumentumait. Az utóbbi évtizedekben fokozatosan alakult és szélesedett a családpolitika koncepciója: -Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 751 (1975) számú ajánlása a családpolitika körébe gyermeknevelést támogató pénzbeli ellátást, az otthon maradó szülő helyzetét, a családi tulajdont, a munka világába való visszatérést, a munkát végző szülők helyzetét és a gyermeket gondozó intézmények ellátásait sorolta. – A Parlamenti Közgyűlésnek a családpolitikáról szóló 1074 (1988) számú ajánlása kibővítette a családpolitika tárgykörének katalógusát. A dokumentum a következő területeken szorgalmazza az állami cselekvést: törvényhozás, munka világa, adózás, társadalombiztosítás, lakásügy és urbanizáció, oktatás, fogyasztás és információ, migráció. - Az Európa Tanács Miniszterek Tanácsának (94) 14 számú ajánlása már azt javasolja a tagállamoknak, hogy fogadjanak el koherens és integrált családpolitikát. A koherens és integrált családpolitikának ki kell terjednie az összes családtagra, a különféle politikákra és a kormányzati tevékenység különféle területeire. Ez azt jelenti, hogy koordinálni kell mindazokat a területeket, amelyek a családtagokat mint állampolgárokat érintik, így például a társadalombiztosítást, a munka világát, oktatást, környezetvédelmet, fogyasztói érdekeket, kultúrát, lakásügyet, közlekedést, tömegtájékoztatást stb. A családdal kapcsolatos állami feladatokra vonatkozó felfogás újabb szakaszát a gyermekkor politikájának megfogalmazása jelenti. Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése már 1993-ban határozatot hozott egy, a gyermekeket szolgáló stratégia kialakítására. E határozatot szakértői illetve bizottsági munka követte, majd 1996-ban a Parlamenti Közgyűlés meghozta 1286 (1996) számú határozatát a gyermekek érdekét szolgáló európai stratégiáról. A határozat szerint a politika prioritásai közé kell sorolni a gyermekek jogainak, érdekeinek és szükségleteinek biztosítását. Ennek indokaiként megemlíti, hogy a gyermekek a ma és a holnap társadalmának egyaránt polgárai; a gyermekek jogainak tisztelete, valamint a gyermekek és felnőttek közötti nagyobb egyenlőség hozzájárul a generációk közötti szerződés fenntartásához és a demokrácia fejlődéséhez.

A gyermekkor politikájára vonatkozó elképzelések leginkább két szakértő, Ulla Björnberg és Helmut Wintersberger tanulmányaiból ismerhető meg (Björnberg, 1996 és Wintersberger, 1996). Okfejtésük szerint a gyermekkor két fő értelmezési kerete a pszichológiai, illetve a szociológiai. Az előbbi a gyermeket mint a változás szakaszában lévő lényt szemléli, aki a fejlődési folyamat eredményeként válik alkalmassá arra, hogy belépjen a felnőttek világába. Az utóbbi a gyermekkort mint önálló társadalmi kategóriát értelmezi, melyet a csoport tagjainak sajátos függőségi helyzete jellemez. Bár a gyermeki élet alapvető kerete változatlanul a család, a gyermekort már nem elegendő olyan jelenségként felfogni, mint amely alárendelt a családnak és az iskolának; a gyermekkor egyre növekvő mértékben önállóan is megjelenő társadalmi jelenséggé válik.

A két szakértő szerint a családpolitika már nem fejezi ki adekvát módon a gyermekek helyzetét és az államtól elvárható cselekvések jellegét. Ennek három fő oka a következő:

- a családpolitika számos olyan kérdésre is kiterjed, amely nem vagy csak közvetetten érinti a gyermekeket; (e területeken nincs szó gyermekkor politikájáról)
- a családpolitika számottevő része olyan kérdésekkel foglalkozik, mely egyaránt érinti a szülőket és eltartott gyermekeiket; (ezekben a kérdésekben a felnőtt családtagokra és a gyermekekre irányuló politikák szervesen összefüggnek, a gyermekek sajátos érdekei azonban indokoltá tehetik külön politika alkotását a családpolitikán belül vagy akár azon kívül)
- a gyermekek a családon belül is sajátos, a felnőttektől eltérő szükségletekkel bírnak, továbbá jelen vannak családon kívüli viszonyokban is (ezek a területek a gyermekorra irányuló sajátos politika létrehozását indokolják) Ezért a két szerző azt javasolja, hogy a családpolitikától relatíve elkülönülten, azzal azonban minél nagyobb összhangban létezzen a gyermekorra irányuló politika is.

Björnberg szerint a gyermekkor politikájának keretébe három fő kérdéscsoport tartozik:

- A gyermeket mint a társadalom egyik polgárát megillető individuális polgári, valamint szociális jogok.
- A társadalom kötelessége, hogy megossza a gyermeknevelés felelősségét a szülőkkel és a rokonsági hálózattal, és hogy pénzt, szakmai támogatást és szociális infrastruktúrát bocsásson rendelkezésre.
- A társadalom – az állam, a helyi közösség és a civil szervezetek-felelőssége, hogy beavatkozzanak a magánszférába a gyermek megvédése érdekében.

Wintersberger különbséget tesz a gyermekkor általános politikája és az ezen politika elkülönült részeit képező speciális politikák között. Az előbbi minden gyermekre egyaránt vonatkozik, az utóbbi csak a gyermekek meghatározott csoportjára (például a veszélyben lévőkre). A gyermekkor politikáján belül javasolja elhelyezni mindazokat a politikákat és programokat, melyek a gyermekekre irányulnak, és amelyeket általában „családpolitika” címkével láttak el. Megfontolandónak tartja más politikai területek, így az adóztatás, a társadalombiztosítás, az egészségügy, az oktatás és a kultúra, az igazságszolgáltatás, a gyermekjóléti ellátások stb. különböző hatásainak a gyermekek szempontjából történő figyelembe vételét is.

A szociálpolitika és a gyermekvédelmi politika

A gyermekvédelem felfogható a szociálpolitika sajátos tulajdonságokat mutató, relatíve elkülönült részterületként is. E megközelítés szerint a gyermekvédelem olyan szociálpolitikai alrendszer, amely a szülői gondviselés teljesítésével kapcsolatos különféle problémákat tekinti tárgyának, és amely a gyermek és a szülő közötti viszonyra tekintettel

kontrollálja és szankcionálja a családtagok magatartását, illetve nyújt különféle szociális ellátásokat.

A gyermekvédelmi politika – mint sajátos szociálpolitikai programegyüttes – történelmileg változó jelenség. Az állami gyermekvédelem első időszakában a gyermekvédelem – Magyarországon és másutt – erősen reziduális jellegű szociálpolitikát valósított meg, mert csak végső esetben vállalta a gyermek ellátását, ekkor viszont teljes egészében megszüntette a szülőknek a gyermekkel kapcsolatos jogosítványait. A továbbiakban újabb és újabb problémák kaptak „gyermekvédelmi” címkét és fokozatosan csökkent a gyermekvédelem reziduális jellege. A második szakaszban a „prevenció” követelménye erősödött meg, amely szerint a gyermekvédelem feladata az enyhébb problémák kezelése is, annak érdekében, hogy elkerülhető legyen a súlyosabb (értsd: a családból való kiemelés szükségessé tevő) gyermekvédelmi problémák kialakulása. A harmadik szakaszban azt ismerték fel, hogy a modern társadalomban a szülőket segítség illeti meg ahhoz, hogy eleget tudjanak tenni a gyermeknevelés terén reájuk háruló köteleességek teljesítéséhez.

A gyermekekre irányuló szociálpolitika három fő elemét, valamint az azok sorrendiségére vonatkozó preferenciát a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény a következők szerint határozza meg:

- a szülőket támogatni kell a gyermek nevelésével kapcsolatban reájuk háruló felelősség gyakorlásához (18. cikk)
- meg kell védeni a gyermeket a különféle veszélyektől mindaddig, amíg a családban él (19. cikk)
- ha a gyermek ideiglenesen vagy végleg meg van fosztva családi környezetétől, helyettesítő védelmet kell számára biztosítani (20. cikk)

A gyermekvédelem ezen harmadik szegmense – országonként eltérő módon – szorosan egybeépül vagy gyengébb kapcsolatban áll a gyermekvédelem előző két szegmensével; ennek megfelelően vagy a gyermekvédelemhez, vagy pedig az általában vett szociálpolitikához tartozását hangsúlyozzák. A különbség az elnevezésben is megjelenhet, ha az utóbbi területhez tartozó megoldásokat – a gyermekvédelem többi részétől való megkülönböztetés céljából – gyermekjólétnek nevezik.

Magyarországon 1997-ig a (ténylegesen létező) gyermekvédelem csak a második szakaszig jutott el, a harmadik szakaszhoz sorolható jóléti ellátások nem képeztek koherens rendszert és nem kapcsolódtak szervesen a gyermekvédelem rendszeréhez. A gyermekvédelmi törvény koncepciójának megalkotói viszont – nem kis mértékben a Gyermekjogairól szóló Egyezmény hatására – egyazon rendszerben javasolták elhelyezni a klasszikusan gyermekvédelminek tekintett (az első két szakaszhoz tartozó) megoldásokat, valamint a gyermekjóléti (azaz a harmadik szakaszhoz tartozó) ellátásokat. (A törvénytervezet sokáig „gyermekjóléti és gyermekvédelmi törvény” néven szerepelt, utalva a klasszikus gyermekvédelmi problémákra és megoldásokra túlmenő tartalomra.)

Addig, amíg a gyermekvédelmi politika és annak megoldásai relatíve elkülönülnek a szociálpolitika más területeiről, fel kell ismernünk e különbség létét és meg kell értenünk az abból fakadó következményeket. Természetesen fontos feltenni azt a normatív kérdést is, hogy helyes-e a két politika viszonylagos elkülönültsége, vagy pedig a gyermekvédelemnek fel kell olvadnia a szociálpolitikában? A kérdésre nem lehet olyan választ adni, amely minden korra és helyzetre érvényes, az azonban bizonyos, hogy a válasz megadásánál figyelembe kell venni az alábbiakat:

- a gyermekek speciális problémái mindenkor szükségessé tehetik speciális megoldások alkalmazását,

- az állami kényszeren illetve az önkéntes részvételen alapuló megoldások határa nem húzható meg egyszer s mindenkorra; de a veszélyeztetettség kezelésére végső soron mindig fent kell tartani annak lehetőségét, hogy az állam hatósági vagy bírósági kényszerrel nyúljon bele a család magánszférájába,
- a gyermekvédelem és a szociálpolitika más részei közötti viszony kialakítása nem csak a szakmai elvektől, hanem a megoldások kivitelezhetőségétől is függ.

MI A GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLTATÁS FUNKCIÓJA?

A gyermekjóléti szolgáltatás a gyermekvédelmi törvényben megtestesülő állami program egyik eleme, nyilvánvaló tehát, hogy valamely funkció ellátása érdekében került sor a megalkotására. (Más kérdés, hogy a szociálpolitikai programok nem mindig írják le részletesen az elérni kívánt eredményeket, illetve hogy a gyakorlatban a megoldás az eredetileg szándékolttól eltérő funkciókat valósíthat meg.)

Részben terjedelmi okok, részben az empirikus adatok korlátozottsága miatt el kell tekintenem az összes szóba jöhető adatforrás elemzésétől. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lenne nagy jelentősége az ott nem elemzett faktoroknak, köztük a fenntartók szándékainak, a szolgáltatók törekvéseinek illetve a gyakorlatban ténylegesen megvalósuló funkcióknak. A gyermekjóléti szolgáltatás funkcióit három forrás alapján vizsgálom:

- a törvénytervezet megfogalmazóinak visszaemlékezése („mire gondoltak a szakértők, amikor javasolták a szolgáltatás létrehozását?”)
- a törvény indoklása alapján („mivel indokolta az előterjesztő az új szolgáltatás létrehozására irányuló javaslatot?”)
- a törvény és a végrehajtási rendelet szövege alapján („milyen feladatok teljesítését írta elő a jogalkotó?”)

A gyermekjóléti szolgáltatás gondolatának felvetésekor, a javaslat megfogalmazásakor a szakértők részben elméleti megfontolásokat, részben pragmatikus szempontokat vettek figyelembe. Ezek egy részét még a törvény elfogadása előtt módomban állt leírni. (Szöllösi, 1995/b). A fontosabb elméleti és gyakorlati szempontokat az alábbiak szerint lehet összefoglalni:

- A gyermekvédelemben paradigmát kell váltani, módosítva az állam, a szülők és a gyermek hármasszereplőinek viszonyának különféle elemeit. A gyermeket a korábnál önállóbb szereplőnek kell tekinteni, hogy jobban alanya és kevésbé tárgya legyen a vele kapcsolatos folyamatoknak. Továbbra is jelentőséget kell tulajdonítani a szülők kötelezettségeinek, ehhez azonban párosítani kell a kötelezettségek teljesítését segítő különféle ellátásokat. Az államnak a korábnál nagyobb mértékben kell eltávolodnia a gyermekvédelem reziduális felfogásától, és elsődlegesen a különféle támogató szolgáltatások rendelkezésre bocsátásával kell ellátnia feladatait, a család életébe való beavatkozás lehetőségének fenntartása mellett.

- A paradigmaváltás második eleme az, hogy a korábnál szélesebben kell értelmezni a gyermekjóléti és/vagy gyermekvédelmi minősített helyzetek körét. Fel kell ismerni, hogy a mai családtól nem várható el, hogy külső segítség nélkül eleget tegyen a gyermekkel kapcsolatos feladatainak. Ezért a gyermekjóléti-gyermekvédelmi rendszernek nem csak azért kell foglalkoznia a gyermekkel és szüleikkel, mert a gyermekek veszélyeztetettek vagy később azzá válhatnak.

- El kell fogadni a „legkisebb kényszer elvét”, amely szerint nem mindegy az, hogy egy megoldást valaki önként vesz igénybe, vagy pedig azért, mert kötelezték rá. A különféle gyermekvédelmi megoldások igénybevételének eldöntését a családra kell bízni, és őket e döntésben támogatni kell. Valamely megoldást csak akkor szabad hatósági kötelezés útján

előírni, ha az önkéntes igénybevétel nem eredményes és a helyzet a gyermeket aránytalanul nagy kockázatnak teszi ki.

- A gyermekvédelmi tevékenység nagy részét ki kell emelni a közhatalmi feladatok közül és közszolgáltatássá kell nyilvánítani. Megfelelő szolgáltatási és jogi feltételek megteremtésével kell biztosítani a sorrendet az elsődlegesen alkalmazandó közszolgáltatások és a szubszidiáriusan alkalmazandó közhatalmi megoldások között.

- Csak akkor várható az, hogy a gyermekvédelemben nő a közszolgáltatás aránya a hatósági megoldásokkal szemben, ha minden településen elérhetővé válik egy olyan, széles spektrumú személyes szolgáltatás, mely képes betölteni a gyermekvédelem alapellátásának szerepét. Erre csak akkor van reális esély, ha a törvény egy új szolgáltatást hoz létre, részletesen meghatározva a szolgáltatás tartalmát, továbbá a szolgáltató tevékenység intézményi, illetve személyi feltételeit.

- Nincs esély a gyermekvédelmi alapellátás elfogadására és tényleges működésére, ha a törvény csak utal a feladatok lényegére, vagy ha csupán az Szt. szerinti családsegítés gyermekvédelmi ügyekben történő alkalmazását rendeli el. Ennek okai: a) a gyermekjóléti és védelmi problémák annyira speciálisak, hogy szükség van specializált szolgáltatásokra is; b) az Szt. szerinti családsegítésnek a Gyvt-ben való megemlítése sokkal kisebb garanciát jelent a kívánt szolgáltatás megvalósulására, mint egy új, specializált szolgáltatásnak a Gyvt. által történő létrehozása; c) ha nem jön létre a településeken a gyermekekre irányuló speciális szolgáltatás, akkor a gyámhatóság marad a gyermekvédelem első specializált szerve.

- A közszolgáltató megoldások elsődlegességének biztosításához arra is szükség van, hogy a települési önkormányzatok ne válogathassanak szabadon a közszolgáltató és a közhatalmi megoldások között. Ennek biztosítékai: a fontosabb gyámhatósági feladatok elvétele a jegyző hatásköréből; gyámhivatalok létrehozása; a közhatalmi megoldások alkalmazásának feltételekhez kötése.

- A paradigmaváltásnak nem csak az egyedi ügyekben, hanem a helyi szociálpolitika általános szintjén is meg kell történnie. El kell fogadni, hogy a gyermekekre irányuló jóléti és védelmi feladatok a helyi szociálpolitika sajátos részterületét jelentik. Vissza kell szorulni annak a felfogásnak, hogy a gyermekvédelem alapvetően a gyámhatóságra tartozó közhatalmi kérdés. A gyermekjóléti szolgálat nem csak egyike a szolgáltató intézményeknek, hanem reá tartozik a helyi gyermekvédelmi feladatok koordinálása is.

A törvény miniszteri indoklásából az alábbiakat érdemes kiemelni a gyermekjóléti szolgáltatással kapcsolatban (Népjóléti Minisztérium, 1995):

- a szolgáltatás céljai a gyermekek családban történő nevelésének elősegítése, a veszélyeztetettség megelőzése és megszüntetése (A gyermekjóléti szolgáltatás funkciója a

Gyermek Jogairól szóló Egyezmény 18., 19. és 20. cikkelyeiben felsorolt mindhárom állami feladat megvalósulásának biztosítása. Nem tesz eleget a törvénynek az a gyermekjóléti szolgálat, amely csak a veszélyeztetett gyermekekkel foglalkozik, és nem nyújt szolgáltatásokat a családban történő nevelkedés elősegítésére.)

- a gyermekjóléti szolgáltatások keretében nyílik lehetőség olyan feladatok ellátására is, amik korábban hatósági intézkedésekkel történtek. (Az új szolgáltatás bevezetésének egyik fő indoka az, hogy ezzel lehet kiváltani a hatósági jellegű tevékenység egy részét. A törvény nem egyszerűen csak bővíti a gyermekvédelmi megoldások palettáját, hanem tudatosan szűkíti a hatósági intézkedések alkalmazhatóságának körét.)

- a gyermekjóléti szolgáltatások igénybevétele minden rászoruló gyermek esetében meg kell, hogy előzze a gyermekvédelmi hatósági beavatkozást. (Az új szolgáltatás és a

hatósági beavatkozás között szubszidiárius viszony van. Ez a viszony az egyedi esetekben azt jelenti, hogy hatósági beavatkozásra csak a gyermekjóléti szolgáltatás sikertelensége esetén kerülhet sor. Általános szinten pedig azt jelenti, hogy a gyermekjóléti szolgálatnak időben fel kell ismernie a gyermekek különféle szükségleteit és problémáit, és még a hatósági beavatkozás szükségességének felmerülése előtt biztosítania kell a különféle szolgáltatásokat. Téves az a felfogás, amely szerint a kisebb problémák a gyermekjóléti szolgálatra, a nagyobb súlyú esetek pedig -függetlenül a szolgáltatás önkéntes igénybevételének lehetőségétől – a gyámhatóságra tartoznak.)

A törvény 39. §-a a gyermekjóléti szolgáltatás feladatait négy csoportra osztja:

- feladatok a gyermek testi, lelki egészségének, családban történő nevelésének elősegítése érdekében (Ebben a csoportban a Gyermekjogairól szóló Egyezmény 18. cikkelyét megvalósító különféle részszolgáltatások találhatók.)

- feladatok a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése érdekében (Ebben a csoportban a településen élő gyermekek összességére vonatkozó adatgyűjtési és jelzési teendők, továbbá a gyermekvédelemben érdekelt együttműködésével kapcsolatos teendők találhatók.)

- feladatok a kialakult veszélyeztetettség megszüntetése érdekében (Ebben a csoportban a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény 19. cikkelyét megvalósító tevékenységek, azaz a családban élő veszélyeztetett gyermekkel és családjával kapcsolatos feladatok találhatók.)

- feladatok a családjából kiemelt gyermek visszahelyezése érdekében (Ebben a csoportban a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény 20. cikkelyében foglalt feladatokhoz, azaz a gyermek helyettesítő gondozásához kapcsolódó egyes kiegészítő tevékenységek találhatók.)

A Gyvt. 39. §-ban, valamint a 40. § (2) bekezdésében megnevezett feladatok egy részét nem „szolgáltatásaként, hanem az önkormányzat és a gyámhatóság gyermekvédelmi feladataiban való „közreműködés”-ként kell értelmezni.

Bár a gyermekjóléti szolgáltatást a települési önkormányzat köteles minden településen biztosítani, ez nem jelenti azt, hogy a Gyvt. 39. §-ban felsorolt szolgáltatások minden elemét a gyermekjóléti szolgálat nyújtja. A gyermekjóléti szolgálat – a 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 6. § értelmében – a szolgáltatásokat az ellátások teljesítésével (gondozásával), ellátások közvetítésével (szolgáltatás) vagy szervező tevékenységgel (szervezés) biztosítja. Az – a jogszabály keretei között – a települési önkormányzaton, a fenntartón, végső soron pedig a gyermekjóléti szolgálaton múlik, hogy a Gyvt. 39. § szerinti részszolgáltatások közül melyeket nyújtja maga a gyermekjóléti szolgálat, és melyek esetében szorítkozik a közvetítői tevékenységre, A közvetítői tevékenység is több, különböző intenzitású formában nyilvánulhat meg:

- a kliens segítése valamely ellátás igénybevételében
- közvetítés a kliens és a szolgáltató között
- esetmenedzseri tevékenység a gyermeknek nyújtott különféle ellátások összehangolása érdekében

A gyermekjóléti szolgálat tehát olyan szolgáltató intézmény, amelynek alapvető feladatai

- a segítő munka végzése és esetleg más szolgáltatások nyújtása,
- a más szervezetek által nyújtott ellátások közvetítése,
- a helyi gyermekjóléti és védelmi rendszer szervezése, továbbá
- közreműködés az önkormányzat, illetve a gyámhatóságok tevékenységében.

Ma még kevés gyermekjóléti szolgálat képes a feladatok teljes skálájának megvalósítására (akár a saját szolgáltatásaival, akár mások szolgáltatásainak közvetítése

útján). Sok szolgálat erejét és idejét teljesen kitöltik a kialakult veszélyeztetettség kezelésével kapcsolatos feladatok. Nem kétséges, hogy a paradigmaváltás csak akkor lesz teljes, ha a szolgálatok a számukra kitűzött funkciók mindegyikét teljesítik.

KONKLÚZIÓK

A fentebb leírtakból – elsősorban a gyermekjóléti szolgálat helyére és szerepére koncentrálnak – az alábbi következtetések adódnak:

- A gyermekjóléti szolgáltatás bevezetésére azért tettek javaslatot a szakértők, mert a magyar gyermekvédelem helyzete éppen megérett erre. A helyzet megkívánta az addigi gyermekvédelmi paradigma lényeges megváltoztatását. A paradigmaváltás három fő eleme a) az állam, a szülők és a gyermek közötti hármasszervezés elemének újrendezése b) a gyermekvédelemhez sorolt helyzetek körének kiterjesztése, illetve c) a gyermekvédelem hagyományos megoldásainak új, szolgáltatás formájában megjelenő megoldásokkal való részbeni felváltása.

- A család egészére irányuló politikák (a családpolitika illetve a szociálpolitika) nem biztosítják ab ovo minden családtag problémájának megfelelő kezelését, ezért – ezekkel összhangban – szükség van a gyermekekre irányuló gyermekkor-politikára, illetve a gyermekek speciális csoportjára irányuló gyermekvédelmi politikára is. A gyermekjóléti szolgáltatás a gyermekekre irányuló speciális politikák egyik fontos eszköze.

- A gyermekvédelmi törvény alkotói a gyermekjóléti szolgáltatásnak komplex feladatot szántak, mely egyaránt kiterjed a gyermekek családban történő nevelésének elősegítésére, a családban élő gyermekek veszélyeztetettségének megelőzésére és megszüntetésére, valamint a családjukból kiemelt gyermekek hazakerülésének támogatására. Egyben azt várták a gyermekjóléti szolgáltatástól, hogy lehetőséget ad olyan feladatok szolgáltatásként történő ellátására, amik korábban hatósági intézkedésekkel történtek.

Írta: Pataki Zsuzsa

A JELZŐRENDSZER MŰKÖDTETÉSE

JOGSZABÁLYI HÁTTER

Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról rögzíti a jelzőrendszer tagjait, kötelező együttműködésüket, feladataikat a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítése, a veszélyeztetettség megelőzése érdekében.

Az esetmegbeszélés megtartása 15/1998.(IV. 30.) NM. rendelet – a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények valamint személyek szakmai feladatairól és működési feltételeiről – 14-15 §-ában került szabályozásra.

Ennek értelmében az esetmegbeszélés megtartható szükség szerint, de legalább havi rendszerességgel, a megfelelő szakemberek és a jelzőrendszer tagjainak a bevonásával.

Ezen túl évente legalább egy alkalommal összefoglalóan át kell tekinteni a település gyermekvédelmi rendszerének működését, mely megbeszélésen jelen kell lenniük a településen gyermekvédelemmel foglalkozó szakembereknek és a jelzőrendszer tagjainak.

A gyermekjóléti szolgálatok feladata a jelzőrendszer működtetése, az esetmegbeszélések és a gyermekvédelmi tanácskozások megszervezése és lebonyolítása.

A Szociális Munka Etikai Kódexe szerint a szociális munkás, a szociális munkát végző szakember az elfogadott etikai normák alapján és szakértelemmel végzi munkáját, felelősséget vállal az általa nyújtott szolgáltatásokért.

A gyermekjóléti szolgáltatás alapvető prevenciós feladata az észlelő- és jelzőrendszer működésének biztosítása, mely lehetővé teszi mindazoknak a szakembereknek az együttműködését, akik bárhol, bármilyen formában kapcsolatba kerülnek a gyermekkel.

Az észlelő- és jelzőrendszerben résztvevők részben a törvényben szabályozott és meghatározott feladatokat látják el, a gyermekvédelem rendszeréhez kapcsolódó területen, részben pedig különböző szolgáltatásokat nyújtanak a családok és azon belül a gyermekek részére.

A munka eredményessége érdekében egy jól működő személyes kapcsolat kiépítése szükséges, amelynek célja, hogy a szolgáltatásra szoruló gyermeket és a családot érintő feladatokat meghatározza, összehangolja.

Az észlelő- és jelzőrendszer tagjai a következők:

- egészségügyi szolgáltatást nyújtók, különösen a védőnői szolgálat, a házi orvos, a házi gyermekorvos
- személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók, különösen a családsegítő szolgálat és a családsegítő központ
- közoktatási intézmények, különösen a nevelési, oktatási intézmény, nevelési tanácsadó
- rendőrség
- ügyészség
- bíróság
- menekültéket befogadó állomás, a menekültek átmeneti szállása
- A társadalmi szervezetek, egyházak, alapítványok.

A fenti intézmények és személyek kötelesek jelzéssel élni a gyermek veszélyeztetettsége esetén a gyermekjóléti szolgálatnál, illetve indokolt esetben kötelesek hatósági eljárást

kezdeményezni és a gyermek családban történő nevelésének elősegítése, a veszélyeztetettség megelőzése és megszüntetése érdekében kötelesek egymással együttműködni.

A gyermekjóléti szolgálat tevékenysége során együttműködik az észlelő- és jelzőrendszer tagjaival, a helyi önkormányzat jegyzőjével, a gyermekek és családjaik számára döntést hozók szervével vagy tagjaival, a városi gyámhivatallal, a gyermekvédelmi szakellátás tagjaival, adott esetben a gyermek hivatásos pártfogójával, és bárkivel, aki a gyermek érdekében, ügyében segítőtve válhat. A gyermekjóléti szolgálat családgondozója mint esetgazda kezeli, koordinálja, a szociális munka eszközeivel segíti az eset megoldását, s ha kell, családgondozást végez.

Aki a problémát már a kialakulásának idején észleli és jelzi, az segíti a gyermekjóléti szolgálatot abban, hogy a megoldás érdekében a leghatékonyabb, legkompetensebb segítőtvet tudja összehozni.

Szervező, koordináló tevékenységével teszi lehetővé a teammunka kialakulását és működését. Ennek célja, hogy a különböző szakemberek a segítő tevékenység során, a maguk területén ellátva feladataikat, egymással konzultálva, egymás munkáját megismerve, támogatva és azt kiegészítve dolgozzanak a közös cél érdekében.

Az észlelő- és jelzőrendszer hatékony működésének alapja az abban résztvevők korrekt együttműködése. Ez feltételezi a gyermek érdekeit és a szakmai kompetenciákat figyelembevevő kölcsönös tájékoztatást.

Az információadás többféle módon is történhet, azonban annak tartalmát az adatközlő nevének, az adatközlés idejének pontos rögzítésével fel kell tüntetni a gondozott személy egyéni dokumentációjában. Csak ily módon válik lehetővé az eset követése, a helyzet értékelése, a döntések előkészítése és meghozatala, valamint szükség esetén a más szakembernek történő esetátadás.

A JELZŐRENDSZER TAGJAI

I. Egészségügyi szolgáltatók:

1. Védőnői szolgálat – a két szolgálat feladatainak hasonlóságait és különbözőségeit, az együttműködés lehetséges és szükséges formáit fontos tisztázni.

A szakmai jogszabályok által előírt feladatok a következő kötelezettségeket róják a védőnőkre, illetve a gyermekjóléti szolgálatok munkatársaira külön-külön, a kompetencia határok megjelölésével.

Szakmai jogszabályokban előírt speciális feladataik:

a) védőnői szolgálat számára – (egészségügyi megközelítés) a családok egészségnek megőrzése, a betegségek megelőzése, megbetegedés esetén az egészségi állapot mielőbbi helyreállítása, tartós betegség esetén a lehető legjobb állapot biztosítása.

Feladatai közé tartozik: a várandós anyák, és a 0-16 éves korú gyermekek és a családjaik gondozása.

Elsősorban speciálisan egészségügyi, részben mentálhigiénés, kisebb mértékben szociális tájékoztatás, tanácsadás, segítségnyújtás a feladata.

b) gyermekjóléti szolgálat számára – (szociális megközelítés) a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődésének elősegítése, biztosítása, a veszélyeztetettség megelőzése és a kialakult veszélyeztetettség megszüntetése, a gyermek családjából történő kiemelésének megelőzése, valamint a szociális válsághelyzetbe került várandós anyák segítése.

Elsősorban speciálisan szociális, részben mentálhigiénés és kis mértékben egészségügyi tájékoztatás, tanácsadás, segítségnyújtás a feladata, melyet komplex szervező, szolgáltató, gondozó tevékenység keretében lát el.

Védőnői szolgálat	Gyermekjóléti szolgálat
<p>1997. évi CUV. Törvény az egészségügyről 33/1992.(XII. 23.) NM. rendelet a terhes gondozásról 5/1995. (II. 8.) NM. rendelet a körzeti védőnői szolgálatról 26/1997. (IX. 3.) NM. rendelet az iskola egészségügyi ellátásról 51/1997. (XII. 18.) NM. rendelet a kötelező egészségbiztosítás keretében...</p>	<p>1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 15/1998. (IV. 30.) NM. rendelet személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről</p>

2. házi orvosi, házi gyermekorvosi szolgálat

Sajátságos helyzet alakult ki a törvényi szabályozásnak köszönhetően az együttműködés megvalósításakor, ugyanis az 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről a titoktartási kötelezettséget az alábbiak szerint definiálja:

138. § (1) Az egészségügyi dolgozót, valamint az egészségügyi szolgáltatóval munkavégzésre irányuló jogviszonyban álló más személyt, minden a beteg egészségi állapotával kapcsolatos, valamint az egészségügyi szolgáltatás nyújtása során tudomására jutott adat és egyéb tény vonatkozásában, időbeli korlátozás nélkül titoktartási kötelezettség terhel, függetlenül attól, hogy az adatokat közvetlenül a betegtől, vizsgálata vagy gyógykezelése során, illetve közvetetten az egészségügyi dokumentációból vagy bármely más módon ismerte meg.

(2) A titoktartási kötelezettség nem vonatkozik arra az esetre, ha ez alól a beteg felmentést adott vagy jogszabály az adat szolgáltatásának kötelezettségét írja elő.

Ugyanakkor e törvény a 3. §-a meghatározza a veszélyeztető állapotot, mely az az állapot, amelyben az azonnali intézkedés hiánya a beteg vágy más személy életét, testi épségét vagy egészségét közvetlenül fenyegető helyzetet eredményezne, illetőleg a környezetére közvetlen veszélyt jelentene.

A beteg beleegyezésére nincs szükség abban az esetben, ha az adott beavatkozás vagy intézkedés elmaradása mások – ideértve a 24. hetet betöltött magzatot is – egészségét vagy testi épségét súlyosan veszélyezteti.

Kiskapuként használható még az orvosi titoktartásról szóló jog szabályozása a 25. § (3) bekezdése: „Az érintett beteg egészségügyi adatait annak hozzájárulása hiányában is közölni kell, amennyiben ezt:

- törvény elrendeli,
- mások életének, testi épségének és egészségének védelme szükségessé teszi.”

A (4) bekezdés szerint pedig „Az érintett beteg hozzájárulása nélkül a beteg további ápolását, gondozását végző személlyel közölni lehet azokat az egészségügyi adatokat, amelyek ismeretének hiánya a beteg egészségi állapotának károsodásához vezethet”.

A törvény 17§ (2) bekezdése szerint „A beteg beleegyezésére nincs szükség abban az esetben, ha az adott beavatkozás vagy intézkedés elmaradása

a) mások – ideértve a 24. hetet betöltött magzatot is -egészségét vagy testi épségét súlyosan veszélyezteti....”

Feladatai között szerepel az ifjúság-egészségügyi gondozás, a kiskorúak harmonikus testi és lelki fejlődésének elősegítése.

Az egészségügyi alapellátás és szakellátás területén működő egészségügyi szolgáltatók feladataik ellátása során kiemelt figyelmet fordítanak a gyermekek egészségét veszélyeztető tényezők megelőzésére, felismerésére és megszüntetésére.

Ennek érdekében együttműködnek a közoktatási, a szociális és családsegítő, a gyermekek védelmét ellátó intézményekkel, személyekkel, és szükség esetén megfelelő intézkedést kezdeményeznek.

Sajátos helyzeteket eredményezhet, hogy gyermekjóléti szolgálatok egyenrangú partnerként kell, hogy koordinálják a gyermekekkel kapcsolatba kerülő szakembereket. Komoly feladatot, nagy szakmaiságot és „talpraesettséget” igényel, hogy a hierarchikus felépítésű orvostársadalom bármely tagja valóban partnernek tekintse a szociális munkást.

// Személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók

1. Családsegítő szolgáltatás

A családsegítés célja szociális és mentálhigiénés problémák esetén az életvezetési nehézségek elhárításának és feloldásának, továbbá a helyi szociális szükségletek feltárásának és megoldásának elősegítése.

A törvény értelmében a gyermekjóléti tevékenység, a gyermekjóléti alapellátások alapelve a gyermek családban tartása, illetve annak megelőzése, hogy a család belső működését befolyásoló intézkedést kelljen alkalmaznia.

A két szolgálat az együttműködés feltételeit írásos szerződésben rögzítheti. A szerződés tartalmazza az esetgazda nevét, az együttesen kidolgozott gondozási tervet, az esetmegbeszélések gyakoriságát. A két szolgálat a közös ügyek kapcsán esetkonferenciát tart.

FELADAT- ÉS KOMPETENCIA-KÖRÖK AZ 1997. ÉVI XXXI. TÖRVÉNY ÉS A 15/1998.(IV30.) NM. RENDELET EGYES PARAGRAFUSAI ALAPJÁN.

VALAMINT AZ 1993. III. TÖRVÉNY A SZOCIÁLIS ELLÁTÁSOKRÓL... ÉS A 2/1994. (I. 30.) NM. RENDELET VONATKOZÓ SZAKASZAI ALAPJÁN

Problémák	Családsegítő Szolgálat	Gyermekjóléti szolgálat	Együttműködési formák
Szociális problémák miatt veszélyeztetett, illetve krízishelyzetben lévő gyermektelen családoknak történő segítségnyújtás	+	-	-
Szociális problémák miatt veszélyeztetett, illetve krízishelyzetben lévő gyermekes családok segítése	+	+	családgondozás, információcsere, esetkonferencia
Családi szociális feszültségek okainak feltárása, segítségnyújtás	+	+	esetmegbeszélés, információcsere
Egyének kapcsolatkézségének javítása	+	-	-
Családok kapcsolatkézségének javítása, pár- és családterápiás tevékenység végzése	+	+	információcsere, esetmegbeszélés
Természetbeni, anyagi és személyes támogatások közvetítése	+	+	információcsere
Hivatalos ügyek intézésének segítése	+	+	információcsere

Együttműködés más intézményekkel, társadalmi szervezetekkel	+	+	információcsere
Gyermekek veszélyeztető szülői magatartás, bánásmód, elhanyagoló szülői nevelés, brutalitás, abúzus, szülő alkoholizálása	+	+	információcsere, esetkonferencia, családgondozás
Gyermekek érintő életvezetési problémák	+	+	-
Óvoda, iskola vagy más intézmény jelzésére a gyermeket érintő problémák (magatartási, tanulási, kapcsolati)	+	+	-

///. Közoktatási intézmények

A közoktatási törvény a működés rendjéről szóló fejezetében meghatározza, hogy „a nevelési-oktatási intézmény ellátja a tehetségkutatással és tehetséggondozással, a korai tanulási, beilleszkedési zavarok korrekciójával, a hátrányos helyzetű gyermekek felzárkóztatásával, valamint a gyermek- és ifjúságvédelemmel kapcsolatos feladatokat.

- felderíti a gyermekek és tanulók fejlődését veszélyeztető okokat
- pedagógiai eszközökkel törekszik a káros hatások megelőzésére, ellensúlyozására.

Szükség esetén a gyermek, tanuló érdekében intézkedést kezdeményez. A gyermek- és ifjúságvédelemmel kapcsolatos feladatok ellátását a gyermekjóléti szolgálat segíti.”

A bölcsőde ugyan nem közoktatási intézmény, de a gyermek veszélyeztetettségének észlelésénél elsődleges intézmény, így gyermekvédelmi szempontból azok vonatkoznak rá, mint az óvodára.

Lényeges, hogy a gyermekvédelmi tevékenység – mint a közoktatási intézmény alaptevékenységi körébe tartozó – kötelezően beépül az intézmény pedagógiai programjába.

A közoktatási intézmények feladata a gyermek veszélyeztetettségétől függően kettős.

1. Jelzéssel kell élni a gyermekjóléti szolgálat felé.
2. Súlyos veszélyeztetés esetén (bűncselekmény, abúzus) közvetlenül hatósági eljárást kell kezdeményezni.

1. Az óvodai gyermekvédelem

A problémamegelőző gyermekvédelem egyik első, legfontosabb „jelzőintézménye”, ahol a gyermekek a nap jelentős részét töltik.

Elérhető, segíthető, befolyásolható, családjukkal, környezetükkel a kapcsolat folyamatos.

A hátrányos és veszélyeztetett helyzetű gyermekek könnyen „kiszűrhető”, hiszen a gyermekkel az óvodapedagógus közvetlen kapcsolatban van.

A családok számára a korábban kialakított megfelelő kapcsolat révén, krízis esetén történő együttműködés, segítség könnyebben biztosítható.

A gyermekvédelmi felelős felderíti a gyermekek fejlődését veszélyeztető okokat. Alapfeltétel, hogy ismerje a gyermek személyiségét, családi hátterét, környezetét, baráti és kortársi kapcsolatait.

Pedagógiai eszközökkel törekszik a káros hatások megelőzésére, illetve ellensúlyozására.

Megoldási lehetőségek:

- többszöri családlátogatás, nevelési segítség, tanácsadás
- szülők figyelmének felhívása a gyermek fejlődésének sajátosságaira
- fejlesztő, felzárkóztató óvodai programok szervezése

- a gyermek nevelési tanácsadóba irányítása
  - javaslat egészségügyi ellátás igénybevételére, gyermek-ideggondozói és gyermekpszichiátriai vizsgálatra
  - rendszeres és rendkívüli gyermekvédelmi támogatásra javaslat
  - indokolt esetben természetbeni juttatás kezdeményezése
- javaslat a gyermek más formában történő napközbeni ellátására – családi napközi, házi gyermekfelügyelet
- a szülők kérelmére vagy beleegyezésével javaslat a gyermek átmeneti gondozására
- Amennyiben pedagógiai eszközökkel nem sikerül a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése, szükséges a gyermekjóléti szolgálat felé jelzéssel élni a közös problémamegoldás érdekében.

2. Iskolai gyermekvédelem

A gyermek és ifjúságvédelmi felelős segíti az iskola pedagógusainak gyermek- és ifjúságvédelmi munkáját. Feladata különösen:

- az osztályokat felkeresve tájékoztatja a tanulókat arról, hogy milyen problémával, hol és milyen időpontban fordulhatnak hozzá, továbbá, hogy az iskolán kívül milyen gyermekvédelmi feladat ellátó intézményt kereshetnek fel.
- A pedagógusok, szülők, vagy tanulók jelzése alapján, a velük folytatott beszélgetés során megismert veszélyeztetett tanulók esetében családlátogatáson megismeri a tanuló családi környezetét.
- Gyermekbántalmazás védelme vagy egyéb pedagógiai eszközökkel meg nem szüntethető, veszélyeztető tényezők megléte esetén értesíti a gyermekjóléti szolgálatot.
- A gyermekjóléti szolgálat felkérésére részt vesz az esetmegbeszéléseken.
- A tanuló anyagi veszélyeztetettsége esetén a rendszeres vagy rendkívüli gyermekvédelmi támogatás megállapítását kezdeményezi az illetékes települési önkormányzatnál. Szükség esetén javaslatot tesz természetbeni ellátás biztosítására.
- Az iskolában a tanulók és a szülők által jól látható helyen közzéteszi a gyermekvédelmi feladatot ellátó fontosabb intézmények – gyermekjóléti szolgálat, nevelési tanácsadó, drogambulancia – címét és telefonszámát
- Tájékoztatást nyújt a tanulók részére szervezett szabadidős programokról.
- Nyilvántartást vezet az iskolában lévő veszélyeztetett, illetve hátrányos helyzetű tanulókról.
- Pedagógiai jellemzést, környezettanulmányt készít, melynek felvétele során személyesen tájékozódik a család életéről, körülményeiről, mely alapját képezheti a későbbiekben a gyermekjóléti szolgálattal való közös munkának, a kialakult veszélyeztetettség megszüntetése érdekében.

3. Nevelési tanácsadó

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX törvény 35.§ 3. bekezdése szabályozza a nevelési tanácsadó – az egyik pedagógiai szakszolgáltatást ellátó intézmény-feladatait. A nevelési tanácsadó feladatait pontosította a közoktatási törvény módosításáról szóló 1999. évi LXVIII törvény.

A nevelési-oktatási intézmények alaptévékenységük körében a gyermekvédelmi rendszerhez kapcsolódó feladatot látnak el, a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítése, a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése és megszüntetése érdekében.

Különös jelentősége van a nevelési tanácsadóval kialakított kapcsolatnak, mivel fő tevékenysége nevelési, pszichológiai tanácsadás. Magatartási rendellenességgel, beilleszkedési zavarokkal, tanulási nehézségekkel küzdő gyerekek, tanulók problémáinak

feltárása. Korrekciós célú, családközpontú foglalkoztatás, komplex pedagógiai és pszichológiai módszerekkel, iskolaérettségi vizsgálat végzése, szakvélemény készítése.

Feladata még: rehabilitációs célú foglalkoztatás, a pedagógus és a szülő bevonásával.

A foglalkozások kellő időben történő biztosítása sok esetben megelőzhetné a gyermek veszélyeztetettségének kialakulását.

Veszélyeztetettség észlelése esetén jelzéssel él a gyermekjóléti szolgálatnál, indokolt esetben hatósági eljárást kezdeményez.

A szakmai kompetenciáját meghaladó esetekben gondoskodik a gyermek más szakintézménybe való irányításáról.

A nevelési tanácsadó szakfeladatait minden esetben a szülők tudtával és egyetértésével látja el.

Kivételt jelentenek az alábbi esetek:

- egyes serdülő-ifjúkori problémák
- azok az esetek, ahol a szülő magatartása súlyos testi, lelki, életveszélyes sérelmet okoz.

Ha a szülő együttműködésre képtelen, vagy a gyermek súlyosan veszélyeztetett, a nevelési tanácsadó a gyermekjóléti szolgálatnál vagy a gyámhivatalnál intézkedést kezdeményez.

A szakszolgálat nyújtotta lehetőségekkel a szülő nem köteles élni.

Kivételt képez:

- ha jogszabály írja elő a gyermek vizsgálatát (beiskolázás előtt)
- ha gyámhivatali határozat ill. a gyermekjóléti szolgálat jelzése alapján
- a jegyző írja elő a vizsgálatot vagy a rehabilitációs célú foglalkoztatást.

IV. Rendőrség, ügyészség, bíróság

A következő jogszabályok alapján készült ez a fejezet. Az 1978. évi IV. törvény A Büntető törvénykönyvről (Btk.), az 1973. évi I. törvény A büntetőeljárásról (Be.), az 1968. évi I. törvény A szabálysértésekről és a 7/1998. (III. 11.) NM rendelet A fiatalok pártfogó felügyeletének végrehajtási szabályairól.

A segítő szakmáktól némileg eltérő sajátos működési móddal bíró szervezet. Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermek testi, lelki fejlődését veszélyeztető esetben kötelezővé teszi a jelzést és az együttműködést a rendőrségnek, az ügyészségnek és a bíróságnak is.

Az állam meghatározott magatartásokat bűncselekményként kezel. Kormányrendelet és önkormányzati rendelet ezen kívül szabálysértéssé nyilváníthat egyes cselekményeket a szabálysértésekről szóló 1968. évi I. törvényben meghatározottakon túl is.

Bűncselekmény az a szándékosan vagy – ha a törvény a gondatlan elkövetést is bünteti – gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli el.

Az elkövető nem büntethető, ha a bűncselekményt gyermekkorban (14 év alatt), kóros elmeállapotban, kényszer vagy fenyegetés hatása alatt, tévedésben, jogos védelmi helyzetben vagy végszükségben követte el. A 14 év alatti elkövető esetében csak és kizárólag büntetőjogi büntetlenségről van szó, s ez nem jelenti az általa elkövetett cselekmény következmények nélkül maradását, hiszen a gyámhatóságokon és a gyermekvédelmi szolgálatokon keresztül gyermekvédelmi intézkedésnek van helye. Fiatalok (14-18 év közötti gyerekekre) vonatkozó speciális előírás, hogy a tanköteles vagy rendszeres iskolai oktatásban részesülő elkövetővel szemben nem az általános

szabálysértési hatóságok (rendőrség vagy önkormányzat polgármesteri hivatala), hanem a gyámhatóság jár el.

1. Rendőrség

A Büntető Törvénykönyv XIV. fejezete – a házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények – írja le azokat a bűncselekményeket, melyeket kiskorúak és fiataikorúak ellen elkövethetnek. Ezért tartjuk a felsorolását szükségesnek. Észlelésekor a rendőrségnek jelzési kötelezettsége van, a gyermek veszélyeztettségének megszüntetése érdekében.

Családi állás megváltoztatása: Aki más családi állását megváltoztatja, így különösen gyermeket kicserél vagy más családba csempész, büntettet követ el.

Kiskorú elhelyezésének megváltoztatása: Aki végrehajtható hatósági határozat alapján elhelyezett kiskorút attól, akinél a hatóság elhelyezte, annak beleegyezése nélkül, az elhelyezés tartós megváltoztatása céljából elvisz, avagy a kiskorút rejtve vagy titokban tartja, vétséget követ el.

Kiskorú veszélyeztetése: Ha a kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy, aki e feladatából folyó kötelességét súlyosan megszegi, és ezzel a kiskorú testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését veszélyezteti, büntettet követ el. Büntetendő az a nagykorú személy is, aki a kiskorúval kényszermunkát végeztet.

Erőszakos közösülés: Aki mást erőszakkal, avagy az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel közösülésre kényszerít, vagy más védekezésre, illetőleg akaratnyilvánításra képtelen állapotát közösülésre használja fel, büntettet követ el.

Szemérem elleni erőszak: Aki mást erőszakkal, avagy az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel fajtalanságra, vagy ennek eltérésére kényszerít, vagy másnak a védekezésre, illetőleg akaratnyilvánításra képtelen állapotát fajtalanságra használja fel.

Természet elleni fajtalanság: Az a tizenhatalcadik életévét betöltött személy, aki ennél fiatalabb, azonos nemű személlyel fajtalankodik.

Természet elleni erőszakos fajtalanság: Aki azonos nemű személyt erőszakkal, avagy az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel fajtalanságra vagy ennek eltérésére kényszerít, vagy védekezésre, illetőleg akaratnyilvánításra képtelen állapotát használja fel fajtalanságra.

Megrontás: Aki a tizenegyedik életévét be nem töltött személlyel közösül, valamint az a tizenhatalcadik életévét betöltött személy, aki tizenegyedik életévét meg nem haladott személlyel fajtalankodik.

Vérfertőzés: Aki egyenes ági rokonával közösül vagy fajtalankodik. Aki testvérével közösül, vétség miatt büntetendő.

A továbbiakban – a teljesség igénye nélkül – olyan köztörvényes bűncselekményt említünk, melyben fiatalkorú érintett lehet:

- garázdaság
- lopás
- jármű önkényes elvitele

2. Ügyészség

A jelzési kötelezettség az ügyészséget illetően nem a gyermekjóléti szolgálat, hanem a jegyző, a gyámhatóság, valamint a pártfogó felügyelet feladata.

A gyermekjóléti szolgálat együttműködése a fentiekkel úgy valósul meg, az ügyészégi megkeresést követő védelembevételi tárgyalás során, valamint a később részletesen tárgyalta pártfogói felügyelet gyakorlásának alkalmával.

A visszajelzést is a gyámhatóság feladata megtenni, a lefolytatott eljárást követően a védelembevétel tényéről, illetve a védelembevétel mellőzésével kijelölt családgondozó személyéről.

A fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések

Fiatalkorú terheltekkel szemben a büntető anyagi, eljárási és végrehajtási jog több vonatkozásban a felnőtt elkövetőkhöz képest eltérő szabályokat állapít meg. Ennek hátterében az áll, hogy a fiatalkorú kritikai, erkölcsi, értelmi fejlődése még ebben az életszakaszban is alakulóban van, a polgári jogi szabályok szerint korlátozottan cselekvőképes személynek tekintendő, aki még csekély élettapasztalattal rendelkezik, nem minden esetben képes maradéktalanul felismerni cselekménye valamennyi magára, társadalomra hátrányos következményeit.

A fiatalkorúval szemben alkalmazott büntetés vagy intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjen, a társadalom hasznos tagjává váljon, ezért a megtorlás helyett főként a nevelés eszközeit használja elsődlegesen a büntetőjog.

A fiatalkorúakkal szembeni eljárás során elsődlegesen azt kell megvizsgálni, hogy van-e helye szabadságelvonással nem járó intézkedés – azaz megrovás vagy próbára bocsátás – alkalmazásának. Szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el.

Büntetések és intézkedések a fiatalkorúakra vonatkozóan

Vádemelés elhalasztása.

Szabadságvesztés.

Közérdekű munka, amit csak akkor lehet kiszabni, ha a terhelt az ítélelhozatalkor a 18. életévet betöltötte.

Pénzbüntetés, ha a fiatalkorúnak önálló keresete, jövedelme illetve vagyona van.

Közügyektől való eltiltás, ha egy évet meghaladó szabadságvesztésre ítélte a bíróság.

Foglalkozástól való eltiltás.

Járművezetéstől való eltiltás.

Kitiltás.

Kiutasítás.

Megrovás.

Próbára bocsátásnak bármely bűncselekmény esetén helye van, a próbára bocsátott fiatalkorú pártfogó felügyelet alatt áll. Ebben az esetben a bíróság a pártfogó felügyeletet határozatlan nem elrendeli, hanem megállapítja.

Kényszergyógykezelés.

Kényszergyógyítás, aminek javítóintézeti nevelés elrendelése mellett is helye van.

Elkobzás.

Javítóintézeti nevelést a bíróság akkor rendel el, ha a fiatalkorú eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges.

Pártfogó felügyelet.

A bíróság, ha a fiatalkorúval szemben mellékbüntetésként a kitiltást alkalmazza, akkor a megfelelő családi környezetben élő fiatalkorút nem lehet abból a helységről kitiltani, amelyben a családja él. A megfelelő családi környezet alkalmas arra, hogy elősegítse a fiatalkorú helyes irányú fejlődését, társadalmi beilleszkedését.

A javítóintézetek rendtartásáról szóló 30/1997. (X. 11.) NM rendelet 53.§-a az elbocsátásról rendelkezik. Az elbocsátás előkészítése során az utógondozó felkeresi a

fiatalkorú családját, a településen gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó intézményt vagy személyt, valamint területileg illetékes hivatásos pártfogót annak érdekében, hogy megismerje a fiatalkorú számára az elbocsátás után rendelkezésre álló lakhatási, munkavégzési vagy továbbtanulási lehetőségeket, egyidejűleg tájékoztatást ad a fiatalkorú magatartásáról, iskolai előmeneteléről, elbocsátás utáni terveiről.

Az utógondozó – a gyermekjóléti szolgálat és a hivatásos pártfogó segítségével – előkészíti, megszervezi és segíti a fiatalkorú családjába való visszatérését, vagy ha ez nem lehetséges, önálló életének megkezdését.

A fiatalkorúak pártfogó felügyelete

A fiatalkorúak pártfogó felügyeletének végrehajtási szabályairól a 7/1998. (III. 11.) NM rendelet rendelkezik. A pártfogó felügyelet célja a fiatalkorú társadalmi beilleszkedésének elősegítése, valamint az általános és a bíróság, illetve az ügyész által előírt külön magatartási szabályok betartásának ellenőrzése. Ennek keretében a pártfogolt köteles a pártfogóval rendszeres kapcsolatot tartani, a pártfogónál a megjelölt időpontban jelentkezni, részére a szükséges felvilágosítást, különösen lakó-, illetve tartózkodási helyének, munkahelyének, illetve tanulmányai helyének, valamint családi körülményeinek megváltozásával kapcsolatos tényeket bejelentve megadni.

A fiatalkorúak pártfogó felügyeletét a megyei gyámhivatal mellett működő hivatásos pártfogó látja el. Ez vonatkozik azon pártfogoltakra is, akik az intézkedés tartama alatt töltik be a tizennyolcadik életévüket. Ha a pártfogolt nem lakóhelyén kíván tartózkodni, valamint, ha a bíróság, illetve az ügyész magatartási szabályként tartózkodási helyéül nem a lakóhelyét állapítja meg, a pártfogó felügyeletet a tartózkodási hely szerint illetékes megyei gyámhivatal mellett működő hivatásos pártfogó látja el.

A hivatásos pártfogó feladata különösen

Segítség nyújtása a pártfogolt számára a társadalomba való beilleszkedéséhez, a bűnismétlés elkerüléséhez.

A hivatásos pártfogó a pártfogolttal, illetve a kiskorú pártfogolt törvényes képviselőjével együtt feltárja a bűncselekmény elkövetéséhez vezető okokat, valamint a bűnismétlés vonatkozásában fennálló, a fiatalkorút veszélyeztető körülményeket, és ezek megszüntetése érdekében – a magatartási szabályok figyelembevételével – pártfogolási tervet készít. A tervnek tartalmaznia kell azoknak az intézményeknek, személyeknek a megnevezését is, akinek a segítségét a terv megvalósításához célszerű igénybe venni.

A hivatásos pártfogó feladatai ellátása során együttműködik a pártfogolt lakó-, illetve tartózkodási helye szerinti gyermekjóléti szolgálattal.

Ennek keretében a hivatásos pártfogó:

- a pártfogó felügyelet kezdetekor tájékozódik a pártfogolt esetleges korábbi gondozásának, védelembe, illetve nevelésbe vételének tapasztalatairól,
- a gyermekjóléti szolgálat meghívására részt vesz az esetmegbeszéléseken, illetve pártfogoltja ügyében esetmegbeszélés tartását kezdeményezi,
- kezdeményezheti, hogy a gyermekjóléti szolgálat javasolja a települési önkormányzatnak olyan új ellátások bevezetését, amelyek speciális képzésekkel, foglalkoztatási lehetőségekkel, hasznos szabadidőprogramokkal segítik a pártfogolt fiatalok iskolai hátrányainak leküzdését, szakképzettségének megszerzését, munkafoglalkoztatását és szabadidejének hasznos eltöltését, s ehhez szakmai javaslatot készít.

A hivatásos pártfogó gyermekvédelmi intézkedést kezdeményez kiskorú pártfogoltja érdekében az illetékes jegyzőnél, illetve városi gyámhivatalnál, ha az a pártfogolt kiskorú környezetében kialakult súlyos veszélyeztető helyzet megszüntetése vagy egyéb ok miatt

szükségesnek látszik. A gyámhivatalnál kezdeményezett intézkedés megtételéről a hivatásos pártfogó értesíti a pártfogolt lakóhelye szerint illetékes jegyzőt.

A fiatalkorú büntetőügyében eljáró ügyészség, illetve bíróság felkérésére elkészítendő környezettanulmányhoz a hivatásos pártfogó tájékozik a fiatalkorú

- vér szerinti családjánál, törvényes képviselőjénél,
- lakóhelye szerint illetékes gyermekjóléti szolgálatnál, a fiatalkorú esetleges korábbi gondozásának, gyermekvédelmi gondoskodásban részesítésének tapasztalatairól.

A környezettanulmányban a hivatásos pártfogó kiemeli azokat a bűncselekmény elkövetésében közrejátszó okokat, illetve körülményeket, amelyek külön magatartási szabály előírásával megszüntethetőek, illetve megváltoztathatóak lennének.

A pártfogó felügyeletet elrendelő határozatról, a pártfogó felügyelet kezdő időpontjáról, a pártfogó személyéről, illetve a pártfogolt tájékoztatásának megtörténtéről a hivatásos pártfogó értesíti:

- a pártfogolt lakó-, illetve tartózkodási helye szerinti rendőrkapitányságot,
- kiskorú pártfogolt esetében a törvényes képviselő lakóhelye szerinti, utógondozás alatt álló pártfogolt esetén a pártfogolt lakó-, illetve tartózkodási helye szerinti gyermekjóléti szolgálatot.

Együttműködés:

A jelzőrendszeri tagok esetében a hatékony együttműködésnek ad keretet, az információkat kicserélő, feladatokat szétosztó esetmegbeszélés, mely a jelzőrendszerben nevesített szakemberek bevonásával történik.

A kliensek érdekében együttműködésre kell törekedni a társszakmák, a gyerekvédelemben érintettek képviselőivel. Részvételükkel esetmegbeszélő csoport vagy esetkezelési konferenciát kell szervezni, melynek formai kereteit mindenkor a csoportra jellemzően kell meghatározni. Legtöbbször a tagok személyes szükségleteinek kielégítése mellett egy vagy több csoport-feladatot is szeretnének a résztvevők elvégezni.

A csoportmunka gyakorlatának keretét a csoport célkitűzése határozza meg (Klein, 1972.). A cél irányítja a csoport összetételét. A szociális csoportmunka tervezett, célzott kiscsoportos tevékenység egy adott szolgáltatás keretében a csoporttal közösen meghatározott cél érdekében. Mesterségesen létrehozott célirányos csoport a feladatcsoport, amelyet olyan kötelekek tartanak össze, melyek egy feladat végrehajtását vagy egy megbízás teljesítését szolgálják. A kommunikáció a speciális csoportfeladatra irányul.

A törvényben meghatározott összetételű csoport működése, akkor lehet igazából hatékony, ha a rendelkezésre álló intézményi és emberi erőforrásokat minél jobban tudják hasznosítani a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzése érdekében. Különböző szakértelemmel, képességekkel és nézőpontokkal rendelkező tagok kollektív bölcsességére van szükség.

A csoport munkájának struktúráját és irányát adhat, ha lehetőség szerint meghatározzák az összejövetel napirendjét.

Az esetmegbeszélő csoport:

1. Gyermeket és a családot érintő információk rögzítése, cseréje és a segítő munka során megoldandó feladatok meghatározása és elosztása a munkába bekapcsolódó, a megbeszélésen résztvevő szakemberek között.

2. Közös csoportmunka, mely során az ügyfél problémamegoldásának támogatása és ennek stratégiája a cél.

3. A szociális munka szupervíziójában használatos munkaforma.

Funkciói:

- Segít abban, hogy az elméleti képzések és a megszerzett szakmai ismeretek és információk könnyebben alkalmazhatóak legyenek a mindennapi gyakorlat során.
- Fontos szerepet játszanak a szociális munka értékszempléletének és etikai elveinek a gyakorlatba való átültetésében és az egyes esetekre való alkalmazásukban.
- A csoportban résztvevők megtárgyalják egy kliens vagy egy klienscsoport esetét.
- Fontos a döntéshozatal, a probléma megoldása, a munka összehangolása.
- Feltérképezik a kliens helyzetét, és akciótervet készítenek, melyet minden tag követni fog. (Néha a kivitelezés csak egyetlen tag feladata) A résztvevők csak egyetlen esettel foglalkoznak egyszerre.
- A csoport megvitatja a kliens általános helyzetét, kidolgozza az eset megoldásának lehetséges alternatíváit. Azt az akciótervet fogadja el, amelyik a legtöbbet segíthet a kliensnek. A csoport figyelmét a – klienst is bevonó – segítségnyújtás szándéka köti le.
- A kliens önrendelkezése fontos részét képezi a szociális munka értékbázisának, így alkalmat kaphat a kliens is arra, hogy beleszólhasson a saját életét befolyásoló gondozási tervbe.

Míndezek mellett az esetmegbeszélő csoportok segítséget adnak, és mintául szolgálnak a nehéz érzelmi terhek feldolgozásában és a személyiség védelmében is.

Fontos funkciója még, hogy fejlessze azokat a készségeket, amelyek révén megelőzhetővé és kezelhetővé válik a burn-out, a kiégés jelensége.

Az esetmegbeszélés formája lehet:

- aktuális probléma megbeszélő csoport az érintett szakemberek összehívásával, a konkrét esetekhez kapcsolódóan (szükség szerint, de legalább havonta egyszer)
- tisztázó megbeszélések a különböző szakmák képviselőivel, külön-külön (szükség szerint)
- általános megbeszélés a jelzőrendszerbe tartozó szakmák egy-egy képviselőjének részvételével (havonta)
- speciális esetmegbeszélő forma a tanácskozás, mely a település gyermekvédelmi helyzetét értékeli és koncepciót alakít ki.

Fontos, hogy a csoport kialakítsa **saját működési szabályait**, melyben meghatározza belső etikai elveit, ezeknek magukba kell foglalniuk a résztvevő szakmák saját etikai normáit a titoktartásra, információ nyújtására, előzetes felkérésre történő adatszolgáltatásra vonatkozó szabályait.

Szupervízió

A szociális munkában a segítők munkaeszköze a személyiségük. A beavatkozások eredménytelenségeit csak segítséggel tudja úgy feldolgozni, hogy egy idő után ne jelentkezzen például a kiégés veszélye, a túlzott bevonódás ártalma. Ezt a segítséget nyújtja a szupervízió alkalmazása a segítő szakmákban.

A szupervízió a segítő munka folyamatos háttérszolgáltatása, melyet egy olyan külső szakember nyújt, aki általában nincs benne az intézményi hierarchiában, attól nem függ és nincs ellenőrző-értékelő funkciója.

A szupervízió során a segítő és a szupervízor közös munkájának fókuszában a segítő munka tartalmi kérdései, folyamata vagy a kapcsolati tényezők vannak. Ilyenkor van lehetőség a kliens és helyzetének jobb megértésére, a segítség folyamatában megjelenő tudatos és nem tudatos kapcsolati mozzanatok felismerésére, az ellenállás és áttétel jelenségeinek, a segítő szubjektív érzelmi reakcióinak, kivetítésének a feldolgozására. A szupervízor nem vállalja át a döntés, a kivitelezés, az eredményesség felelősségét. Segít a

probléma továbbgondolásában, irányítja a résztvevőket a probléma azonosításában, segít a tévutak elkerülésében, de nem ad recepteket.

A szupervízió folyamatos tanulást jelent, s abban van nagy jelentősége, hogy hozzásegíti a szupervízió résztvevőjét ahhoz, hogy saját múltbéli tapasztalatait használja munkájában, tanuljon belőle.

Az eredményes szupervíziós folyamatokban a résztvevők és a szupervízor egyaránt gazdagodnak.

Készítette: Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet Alapellátási Osztályának munkatársai és a Martonvásári Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat módszertani gyermekjóléti feladatokat ellátó munkatársai

Asbóth Katalin
Csepeli Marianna
Pataky Zsuzsa
Papp Krisztina

Írta: Bárdos Kata

A RENDSZERSZEMLELETŰ GONDOLKODÁS HELYE ÉS SZEREPE A CSALÁDI SZOCIÁLIS MUNKÁBAN¹

A családi szociális munka egy kitalált fogalom, mely nem létező dolgot jelöl. Ha létezne, akkor egy lenne a szociális munka munkaformái között (egyéni esetkezelés, csoportos, közösségi szociális munka). A Tündérhelyi Szociális Munkás Képzés² keretében kialakult szellemi műhely – a hagyományosokon kívül

- további munkaformákat fogalmazott meg, pl. szociális adminisztráció, vezetői szociális munka, a szociális munka szupervíziója, kontroll szupervízió stb. A családi szociális munkát, mint munkaformát kezdetben tisztán oktatási céllal fogalmazta meg a műhely, mára azonban egyre elfogadottabbá válik a szakmában. Mint a munkaforma egyik megfogalmazója, továbbra is műterméknek tekintem, melynek használatára még jó ideig szükség lesz, azonban ettől nem válik alapmunkaformává.

A Konferencia szervezői szakmai modelleket kerestek a gyakorlatterületéről. Nem tudom, hogy a családi szociális munka modell vagy nem, én továbbra is oktatási segédeszköznek tekintem. A családi szociális munka az egyéni esetkezelés (case-work) egyik alaptípusa. A fogalom bevezetésére a hazai szociális munka sajátos fejlődése adott okot. A különböző segítő szervezetek általában a segítségkérővel foglalkoznak, az ő problémaértékelését, nehézségeit tekintik a munka kiinduló pontjának. Nem együttműködő családtagok esetében, vagy egyszerűen saját kényelmük okán rendszerint meg is maradnak ezen a szinten. Ebben a rendszerben ok-okozati összefüggések fedezhetők fel, a dolgok lineáris módon függenek össze. Ha gúnyosan akarnék fogalmazni, azt is mondhatnám, hogy a Magyarországon megvalósuló szociális munka szellemisége egy fordítási hibán alapul.³ Olyan egyénekkal foglalkozik, akik

- felismerve saját helyzetük, gondjaik túrhetetlen voltát – segítségért fordulnak valamely segítő szervezethez vagy személyhez.

A családi szociális munka jellemzőit Stang írása alapján ismertetem.⁴ Stang szerint a családi szociális munka az alábbi öt jellemző mentén írható le:

Mi az elméleti háttere?

Mi a célja?

Ki a kliens?

Mi különbözteti meg a családterápiától? Mi az indikációja?

1. Elméleti háttere: az általános szociális munka ismeret- és értékrendszere, a rendszerszemlélet, a kommunikáció interperszonális elméletei, és mint alapérték, a multikulturalitás.

2. Célja: a család pszichoszociális nehézségeinek megszüntetése, de legalább enyhítése oly módon, hogy a felkínált problémát rendszerszemlélettel közelíti meg, a család

¹ 2000. április 27-én, Szekszárdon, a szociális munka oktatásának 10. éve tiszteletére rendezett regionális konferencián elhangzott előadás alapján.

² Melyet időközben megszüntetett a Wesley János Főiskola főigazgatója

³ Ez sokéves szupervíziós munkám sajnálatos tapasztalata.

⁴ Stang, I: Szociális munka családokkal kézirat [melynek szövege sajnos nem azonos a belőle szerkesztett és azonos cím alatt a Kézikönyv szociális munkásoknak (szerk.: Kozma J.) c. a Szociális Szakmai Szövetség által Budapesten 1998-ban kiadott kötetben megjelent tanulmányával].

működés módjába ágyazottan, a család külső és belső kommunikációs rendszerének figyelembevételével.

3. Kliens: a delegált családtag (akit a család „előre tol” -láthatjuk, hogy ő az, akit az „egyéni esetkezeléssel” foglalkozó a munka alanyának tekint), a munka során minden családtagnak van jelentősége, még a távolmaradóknak is.

4. A családi szociális munka és a családterápia különbségeinek részletes ismertetésére itt nincs lehetőség, így csak az összehasonlítás alapjául szolgáló tényezőket sorolom fel. Ezek: a cél, az eszköz, szakmai rituálék (pl. a találkozások helyszíne, időtartama, rendszeressége, a technikai eszközök használata, az esetfelelős szakemberek száma, szupervízió), alapvető szakmai tudások és készségek, szakmai képzés.

5. Az indikáció többféle lehet:

- a probléma az egész családot érinti
- a probléma családi diszfunkciókkal függ össze
- ha a család teherbíró képessége csökkent
- ha a probléma nehéz szociális helyzettel összefüggő krízis
- ha a nehéz szociális helyzetet stabilizálja a család működése
- ha a probléma a család és az intézmény megrekedt kommunikációján alapul
- állami gondozás, válás, családon belüli bántalmazás stb.

A családi szociális munka fázisai lényegében azonosak az egyéni esetkezelésével (hiszen egyik alapesete), azonban egyes fázisoknak kiemelten fontos szerep juthat. Ilyen lehet pl. a kapcsolatfelvételt megelőző szakasz, a „küldővel” való munka. Itt válhat világossá, hogy milyen szerepet játszik a küldő a családi dinamikában, kommunikációban, kinek milyen megrendeléséről van szó. Nem ritka az sem (miként a családterápiában sem), hogy a családdal folytatott munka első szakaszában (esetleg hosszabban is) a küldő is részt vesz.

A családi együttműködés nem feltétele, hanem eredménye a családi szociális munkának.

A fentiekből láthatjuk, hogy a családi szociális munka elsősorban egy szemléleti keret, hogy modell-e, majd a szakma dönti el.

Munkamódok a családi szociális munkában:

- szociális munka családokkal családi szállón
- családi csoport, családi nagycsoport, „párcsoport”, a gyerek- és szülőcsoportok közös foglalkozásai
- családi tábor
- adósságkezelés
- családi konzultáció (ez olyan képzettség, mely családterápiás kezesben szerezhető meg, terápiás intervenciókra nem jogosít fel, és általában szociális munkások végzik)
- családlátogatás (lásd technikaként is)
- válságmenedzselési technikák, válás, munkanélküliség, adósság, hajléktalanság, ún. életvezetési problémák esetében

Jellegzetes technikák a családi szociális munkában:

- reflexív kérdések
- szerepcsere
- „üres szék”
- utazás a jövőbe
- családi szobor
- családlátogatás (munkamódként is)
- családi videotréning
- átcímkezés

- teammunka
- mediáció stb.

Hagyományok helye és szerepe a családi szociális munkában: -az ősi, bevált megoldásmódok felélesztése

- a hagyományos, a család környezetében fellelhető erőforrások újrafelfedezése, a kapcsolatok ápolása, a segítő környezet bevonása
- a család által addig sikeresen használt technikák, megoldásmódok elemzése
- a családi rítusok fontossága
-

Ki lehet (családi) szociális munkás:

A focihoz, gyerekneveléshez és a szociális munkához mindenki ért. Sajnos a szakmában nagyon alacsony a szakképzettek aránya, alig csökkent a képzetlenek (nem szociális munkások) száma⁵. Ennek az a veszélye, hogy az alkalmazás következeiben lett segítő sokszor olyan eszközöket használ munkájában, melyek korábbi pályáján és saját életében is sikertelenek voltak. Az ilyen módon szakemberré válók körében az átlagnál is nagyobb a kiegész veszélye. Ők éppen azt nem tapasztalhatják, hogy a családi szociális munka olyan munkakörülmény, mely maga is erőforrás lehet a szakember számára.

A szociális munkás képzésben előfordul, hogy a kikerülő hallgatók már hallottak a rendszerszemléletű gondolkodásról, azonban ennek gyakorlati működéséről fogalmuk sincs. Hétköznapi gondolkodásunk jellemzően ok-okozati, ez használható tehát a kiképzett szakember esetében is.

A családi szociális munkát akkor érdemes tanítani, amikor a hallgató már elsajátította a szociális munka elméleti alapjait, és a saját bőrén érzi a rendszerszemléletű gondolkodás szükségességét.

⁵ Ezt a helyzetet az alkalmazási kritériumok is konzerválják.

Írta: Asbóth Katalin

AZ OMBUDSMANI JELENTÉSEK GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLATOKAT ÉRINTŐ LEGFONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAI ÉS TANULSÁGAI

Az 1998-ban halállal végződött gyermektragédiák ügyében az ombudsman vizsgálatot folytatott le. Ennek megállapításai sajnos egybecsengenek a gyámhivatali ellenőrzések során a gyermekjóléti szolgálatoknál tapasztalt hiányosságokkal. A további tragikus események megelőzése, elkerülése érdekében közzétesszük a legsúlyosabb megállapításokat, negatív tapasztalatokat, és egyben javaslatokat teszünk a szakmai munka javítására.

A jelzőrendszer működési elégtelenségéből adódó hiányosságok.

„A veszélyeztetést jelző rendszer nem működik..., többek között azért, mert a jelzőrendszerben érdekelt szakemberek ... nincsenek tisztában feladatukkal”, holott az 1997. évi XXXI. tv. 17. § felsorolja mindazon szakembereket, akiknek előírt kötelessége jelzéssel élni a gyermekjóléti szolgálat felé, indokolt esetben hatósági eljárást kezdeményezni, a veszélyeztetettség megelőzése, megszüntetése érdekében egymással együttműködni.

A jelzőrendszer működtetése, az információk folyamatos begyűjtése a gyermekjóléti szolgálat feladata.

A megfelelő információ hiánya

Általában egy gyermek vagy kliens különböző ellátásokban részesül, különböző szakemberekkel kerül kapcsolatba. Mindenki rendelkezik több-kevesebb információval az adott személyről, kialakul valamilyen képe, véleménye vele kapcsolatban. Az összeadó információk teljesebb képet adhatnak az egyén helyzetéről, problémájáról. Az időben történő, hatékony segítségnyújtás alapja, hogy a gyermekjóléti szolgálat begyűjti és felhasználja a más szakemberek által tapasztaltakat is. Ennek különösen akkor van jelentősége, ha súlyos krízishelyzetben, rövid idő alatt kell döntenie a beavatkozás mikéntjéről. Természetesen a személyes tájékozódást ez nem helyettesíti, de mindenképp meggyorsítja és kiegészíti, más szemszögből világíthatja meg ugyanazon problémát.

Esetmegbeszélés fontossága

Az esetmegbeszélés minden érintett személy részvételével lehet teljes, eredményes. Sokszor kétszemélyes beszélgetéssel helyettesítik, pedig nem csak információátadásról van szó, hanem sokkal inkább közös gondolkozásról és feladatmegosztásról, igazi csapatmunkáról. A kölcsönösen megosztott információ minden szakterület munkáját segítheti. A közösen előkészített és meghozott döntés lehetővé teszi a felelősség-és feladatmegosztást, mely a szakemberek mentálhigiénés állapota szempontjából sem közömbös. Az összehangolt cselekvés kiküszöböli a fölösleges munkát, módot ad az egyidejű és teljes körű problémakezelésre. A hatékonyság hatványozódhat.

Feladatmegosztás hiánya és a nyomában kialakuló két lehetséges káros következmény:

a) Párhuzamos/kettős gondozás alakul ki, mely feleslegesen pazarló, a kliensre is zavaró hatással lehet. Folyamatosan kompetenciaütközést okozhat, ami csökkenti az együttműködési készséget minden résztvevőben („túlgondozás” érzése).

- b) Senki sem gondoz, mindenki a másikra vár (veszélyes, mert a szakmai éberség csökken, a beavatkozást halogatják, közben pedig eskalálódik, végzetessé válhat a probléma).

Az egységes helyzetértékelés hiánya, egységes fogalomrendszer szükségessége
(mellékeljük a helyzetértékelési szempontrendszert)

Helyzetfelmérési értékelés

A gyermek fejlődési szükségletei:

- egészség
- tanulási lehetőség
- életkorának és fejlettségének megfelelő játék biztosítása
- érzelmi és viselkedésbeli fejlődés
- identitás
- családi és társadalmi kapcsolatok lehetősége
- társaságban való elfogadható megjelenés (?)
- önellátási képesség, készségek A szülői gondoskodás:
- gondozás, fizikai szükségletek kielégítése
- biztonság nyújtása
- érzelmi melegség
- támogató ösztönzés
- irányítás, határok kijelölése
- stabilitás, állandóság nyújtása Családi és környezeti tényezők:
- közösségi erőforrások
- a család társadalmi beilleszkedettsége
- jövedelem
- foglalkoztatottság
- lakásviszonyok
- tágabb család, rokonsági kapcsolatok
- családtörténet, a család működése

A jelzőrendszeren keresztül kapott vagy a kliensekkel való közvetlen kapcsolatból származó információkat minden esetben célszerű a fentiek alapján mérlegelni, értékelni. Fontos megvizsgálni, hogy a szükséglet-kielégítés melyik faktorai hiányoznak, milyen megelőző helyzetek vezetnek az akut veszélyhelyzet kialakulásához. Nevezzük ezeket figyelmeztető jeleknek. Ezek egyértelműen jelzik a gondozás mikéntjét, vagyis, hogy mikor elegendő alapellátás keretében, a szolgáltatás önkéntes igénybevételére, együttműködésre alapozott gondozást végezni, illetve mikor szükséges más gondozási formákat (védelemben vétel, átmeneti, vagy ideiglenes nevelésbe vétel kezdeményezése) választani. Több szükséglet alacsony fokú, vagy alapvető szükséglet nagyfokú kielégítetlensége veszélyeztető körülményeknek minősül.

Preventív szemlélet szerint már a figyelmeztető jelek szintjén tudatos beavatkozásra van szükség a szakember részéről.

A helyzetértékelés nem csak az alapvető hiányosságokat, a problémák alapvető okait segít feltárni, tárja fel, hanem a megoldás irányára is rámutat. (Hol, milyen ponton szükséges megerősíteni a gyermek környezetét, ellátását. Szakmaközi egyeztetés kellene annak érdekében, hogy ez a helyzetértékelés egységes lehessen, az egyes szakterületek között ne legyen eltérés, félreértés az adott kérdések megítélésében.

Az időfaktor megítélésének különbözősége

Egységes veszélyeztetettségi fogalomhasználat hiányában a gyakorlatban nagyok a szubjektivitás, relativitás veszélyei. Ennek kiküszöbölése és egységesebb gyakorlat kialakítása érdekében szeretnénk bevezetni az időben történő beavatkozás (timely response) fogalmát. Az időben történő válaszadás – a gyermekkel kapcsolatos jelzésekre – azt jelenti, hogy a segítségi folyamat nem nyúlik el követés nélkül, hanem elemzés, majd döntés történik arról, hogy milyen beavatkozás szükséges, bármilyen egyszerűnek tűnő, vagy bonyolult ügyről legyen is szó. Ez a válaszadás elsődlegesen nem cselekvést jelent, hanem a jelzést követő *haladék nélküli, azonnali döntést és feljegyzést*.

Közvetlen/gyors segítségnyújtásnak a jelentkezést, jelzést követő 3 munkanapon belül meg kell történnie. Ez azt jelenti, hogy dönteni kell a támogató rendszer szempontjából a segítségadás irányáról „ki a közvetlen támogatásra szoruló”, az igénybe vehető szolgáltatásokról, azok elérhetőségéről, valamint az időbeli követelményekről (határidők). Határozni szükséges arról, hogy kell-e további részletes, célzott segítségnyújtási tervet készíteni. A közvetlen segítségadás folyamata (összefoglaló): -A gyermek, a család viszonyainak feltérképezése, a szükségletek kielégítettségének felmérése.

- Kapcsolatfelvétel más szolgáltatókkal (szükség szerint), információszerzés.
- Konzultáció, esetmegbeszélés az érintett szakemberekkel, szakterületekkel, a klienssel. Cselekvési terv, feladatmegosztás.
- Döntés a gondozás folytatásáról (súlyozás, időkeretek) a család bevonásával.
- Feljegyzés az első elemzésekről.
- A döntés ismertetése a résztvevőkkel, a klienssel – aláírásával.
- Az érintett szakterület(ek) értesítése a döntésekről.

Súlyos veszélyeztettség esetén a sürgősséggel összehívott esetkonferencián döntenek arról, hogy milyen szakmaközi segítségre van szükség.

Ezt követően 15 munkanapon belül kell elkészíteni az egyéni, illetve családi gondozási tervet, és dönteni kell arról, hogy milyen célzott segítségadásra van szükség (*a probléma tényleges okának felderítése*), esetleg más szakterület bevonásával (pl. információk, szakvélemények beszerzése, vizsgálatok elvégzése).

Akkor kezdődik a célzott segítségadás, amikor a gyors segítségadás véget ér.

A gondozási munka súlyozása a gyakorlat szempontjából:

Fokozott gondozást végzünk akkor, ha a szükséglet-kielégítés kis mértékben, nem életfontosságú faktoraiban hátráltatott (az ún. hátrányos helyzet).

Célja: a hátráltatás időtartamának lerövidítése, a hátráltató tényező megszüntetése.

Eszköze: saját és környezeti erőforrások megerősítése, szükség szerinti kiegészítése, rendszeres követés.

Szoros követést, esetleg beavatkozást igénylő (ún. veszélyeztető) élethelyzet, a szükséglet-kielégítés több szférája többé-kevésbé hátráltatott, vagy egy-egy területen fokozottan hátráltatott.

Célja: a szükséglet-kielégítés mielőbbi biztosítása, a veszélyeztető tényező mielőbbi kiküszöbölése.

Eszköze: szoros követés (szakmaközi feladatmegosztással), gyakori találkozás, szolgáltatásokhoz való hozzásegítés.

Azonnali, S.O.S beavatkozást igénylő élethelyzet, amikor alapvető életszükségletek (táplálék, biztonságos otthon, személyi biztonság stb.) kielégítetlenek. A testi-lelki épséget, egészséget, életet veszélyeztető tényezők vannak jelen. Rövid mérlegelési és cselekvési idő áll rendelkezésre, „nincs optimális megoldás”. A döntésnek nagy személyes felelőssége van.

Célja: a közvetlen súlyos veszélyhelyzet megszüntetése, a legnagyobb baj elhárítása.
Vezérelve: „mindig a kisebb bajt választani”.

Eszköze: krízisintervenció, kiemelés a veszélyeztető élethelyzetből lehetőleg szülővel, hozzátartozóval együtt, kiemelés a családból.

A dokumentálás hiányosságaival kapcsolatban

Mind a jelzés idejét, mind a jelző szakember személyét rögzíteni kell. A felelősség megítélésében ez döntő bizonyítékként szolgálhat. A gondozás egyes lépéseiről feljegyzés készüljön, hogy az eset követhető legyen. A dokumentálás egyben a családgondozó addigi tevékenységének bizonyítéka is. Esetátadás nélkül lehetetlen.

A folyamatos követés fontossága, változások figyelemmel kísérése.

A gondozás során egy folyamatról van szó a kliens életében, melynek vannak kritikus szakaszai, amikor beavatkozásra van szükség. Lehetnek nyugalmi szakaszok, amikor a helyzet rendeződni látszik. Ezek váltogathatják egymást. Ahhoz, hogy időben észleljük a beavatkozás szükségességét, a folyamat alakulását (a jelzőrendszer bevonásával) követni kell. Ellenkező esetben nem érzékeljük időben, hogy mikor szükséges a beavatkozás.

A veszélyeztetettek nyilvántartása

Helyzetfelmérést szükséges végezni ahhoz, hogy felderíthetők legyenek a veszélyhelyzetbe kerültek. A nyilvántartásnak tartalmaznia kell nemcsak a nevet, veszélyeztetettségi okot, annak fokát, hanem a cselekvési tervet, a megoldás eddigi és várható lépéseit is .

A gondozási terv

A cselekvési terv részletes lebontása a gondozási terv, mely tartalmazza az összes konkrét lépést és azok határidejét, amelyek a veszélyeztetettség megszüntetésére irányulnak. Megjelöli az értékelés időpontját is. Az eredménytelenség esetére is további lépéseket kell, hogy tartalmazzon, azok időhatárait is megjelölve.

Asbóth Katalin

Pataky Zsuzsa

Írta: Mikus Gyula

EMLÉKEK A BOKRÉTA UTCAI SPECIÁLIS NEVELŐOTTHON 1988-AS KÖRÜLMÉNYEIRŐL, JELLEMZŐIRŐL II. RÉSZ

Az intézet melletti – kutyafuttatásra és lomok elhelyezésére használt üres telken (Bokréta u. 1.) az egyik idősebb kollégánk rengeteg személyes munkával és példamutatással megfelelő termőtalaj és homok beszerzésével gombapincét hozott létre, megfelelően felműszerezett többszakaszos gombatermelő területeket, amely a saját házi szükségleteken kívül bizonyos árutermelésre is berendezkedett. Intézetekben, a GYIVI-ben, különböző nevelőotthonokban és a hálózat egyéb helyein rendszeres, ha nem is túl nagy piacunk volt ideig-óráig. Ez az M-féle brigád határozott figyelmességet, igényességet követelt tagjaitól. A föld kicserélése, a folyamatos letermelés különösen kiemelt szakaszok. Én mint rendszeresen gombászó (szabadban, erdőben, esőt követően) nagyra becsültem kollégám vállalkozását aktuális sikeréért. Ez a vállalkozás tartott, amíg ki nem merült a föld, és ameddig munkára vállalkozó gyerekeket lehetett találni.

Már több feljegyzésemben megemlékeztem Jan Marék Kotanskiról és rám-ránk gyakorolt hatásáról. A kiváló lengyel pszichológust, a kemény drogosok önzetlen gyógyítóját, felkarolóját, filmek szereplőjét és kezdeményezőjét 1986 késő őszén ismertük meg Sz. László barátommal és kollégámmal. Erdőből, sáros csizmával érkeztem a bemutatóra és Jan Marék előadására. Többeknek nem tetszett stílusa és a kábítószeresekkel kapcsolatos elgondolása sem. Lacira és rám azonnal lebilincselő hatással volt. Szimpátiánkat és elvi egyetértésünket azonnal közöltük is. Sokáig meghatározóvá vált a Bokrétában Kotanski hatása.

Szívesen láttuk vendégül intézeteinek gyógyult betegeit és szívesen váltunk „propagandistáivá”, publikálójává eszméinek. Ez a kapcsolat hamarosan kiterjedt szinte a Bokréta utcai nevelőotthon valamennyi pedagógusára. Ennek kapcsán vállalta Sz. László a maratoni futásban való részvételt, és a Kotanskival való melegebb barátság eredményeként kapott lehetőséget, hogy egyik legjobb varsói otthonukba egy éves tapasztalatszerésre mehessen szinte egész családjával együtt. Megjegyzendő, Sz. hiába kérelmezte a hazai kábítószeresek egyik legjelentősebb képviselőjének támogatását és a ki-utazási engedélyt, tőle nem kapott segítséget. Kotanskitól szinte egy szóra.

A Monar stílusa, rendszere, módszerei, mellyel számos fiatal életet megmentettek, melyet számos magyar filmen is láthattunk, nem mindenkinek tetszettek. Bizonyos fenntartások és időbeli feltételek mellett számomra sokat jelentettek nem csupán mint kezdeményezés és bátor kísérletezés, hanem mint színes pedagógia és kísérletezési szabadság megvalósításának jelképe is. Rengeteg fiatal mentettek meg drámai helyzetekből szinte gyógyszerek és orvosi segítség nélkül, ellenőrzéssel és kölcsönös segítségnyújtással. Számos ismertetést és elbeszélést hallgattunk meg maguktól a halálból szabadultaktól. Elhívtuk őket más községekbe és intézetekbe is előadásokat tartani. Szívesen vállalták a missziót, rajtuk keresztül mi is a „Monar” propagandistái voltunk. Voltak elképzeléseink egy Ráckevén kialakítandó, a Monar-közösség elemeit megvillantó, de még csak elemeiben erre emlékeztető telepről, ahol néhány gyerekünk együtt szorgoskodott, kertészkedett és állatokat gondozott volna. Sajnos ebből a jó elképzelésből végül is nem született Monar. Meglátogattuk Kotanskival együtt egyik református barátunk gyógyító telepét Ráckeresztúron, akivel érdekes beszélgetést folytattak, barátságosan elvitatkoztak, de itt sem

szereztünk mély benyomásokat. Számos kérdésben nem értettek egyet. Közben mi a legkülönbözőbb helyeken ismertettük Kotanski filmjeit, és tulajdonképpen lázítottunk is Kotanski szemléletével, hogy bármikor bekövetkezhet Magyarországon a kábítószer komoly megjelenésének veszélye (mint ahogyan be is következett azóta). Kotanski erre számtalanszor figyelmeztetett bennünket csupán azon az alapon, hogy a magyar mák nagyobb gyakorlati veszélyt jelent, mint a lengyelországi mákból előállított heroin. Ezt a tény rögzítette egy idézetében Róbert László filmjének szöveggöyvirója. Vitézi László:

„Mikus Gyula és csapata magányos farkasként a társadalom gondoskodásától függetlenül megoldja a társadalom helyett ezt a problémát?” „- Nem tudjuk, és nem is akarjuk megoldani, csak egy kicsit fel akarjuk rázni a közvéleményt. Járjuk az országot Kotanski filmjeivel; ez ugyan a heroinról és nem a ragasztóról szól. Akkor elmondjuk a magunk meggyőződéseit is, és mindig mindenkit lázítunk egy kicsit, mégpedig azért, hogy az emberek ébredjenek fel, mert az ő gyerekeik is veszélyeztetettek, és ők is belehalhatnak a kábítószerbe. Legutóbb Békéscsabán volt ilyen lazításom, ahol két előadásom között halt meg egy ragasztós (az „indián”) szipuzás közben egy sír mögött a temetőben.”

Volt egy próbálkozásunk arra, hogy a Gerecse egyik szép részén Szár és Szárliget között, egy temető és vízesés közelében keressünk helyet nagyobb létszámú Monar rendszerű telepnek. A terület felett rendelkező megyei sporthivatal szívesen adta volna beleegyezését, mert elvállaltuk a sípálya gondozását és a védett természeti értékek állandó felügyeletét és kiszolgálását is. Már szinte mint gazdák mozogtunk ezen a területen, heti gyakorisággal jártunk ki, és egyre jobban megkedveltük a terepet. Amikor úgy éreztük, hogy már a miénk is, és minden ígéretünk megvolt arra, hogy így érezzünk, az álmodt elvették tőlünk. A munkásörtség és a hivatalos pártfelügyelet kinyilatkoztatta, hogy nekik Tatabányán is van elég narkósuk, nem fognak még Pestről is ilyen betegeket letelepíteni, és a számunkra oly szimpatikus területet céllövő és sportlövész tereppé kívánták kialakítani. Valóban, néhány év után a vidék vadjait messze elkergető lövészeti tevékenység indult a területen. Most már felesleges arról vitatkozni és azt kutatni, milyen erők mozogtak a háttérben. Biztos, hogy Gerecse jó lett volna nekünk azért is, mert Budapesttől távol, igazi természeti környezetben gondozhattuk, nevelhettük volna a gyerekeinket. Akiknek közülük megmutattuk a terepet, azok is fellelkesültek, a nevelőkről nem is beszélve. Módunk lett volna ebben a távolságban igazi Monar-rendszerű telepet létrehozni.

Ettől függetlenül Kotanskinak sok tapasztalat átadásáért és tanácsáért, Sz. László befogadásáért és a neki és családjának nyújtott vendéglátásért, segítő tapasztalat átadásáért köszönettel tartoztunk. Mindenféle terveink voltak azzal kapcsolatban, hogy rójuk le ezt a köszönetet. A legjobb persze az lett volna, hogyha sikerül az ő útmutatásai és példája nyomán egy magyar Monar-rendszerű vállalkozást létrehoznunk, de ez több helyen nem sikerült. Talán a sajátos hivatalos szerveink sem igazán akarták és támogatták elképzeléseinket. Végül is kigondoltunk egy balatoni vitorlástúrát Kotanski meghívásával. Ebben az időben Sz. Gábor kollégánk már hosszabb idő óta gyakran bérelt elég ügyesen, jutányos áron 10 személyes vitorlást, egész napra, teljes felszereléssel, illetve a saját legénységével, és ezen a vitorlásra hordta gyerekeinket a Balaton északi partjáról – mondjuk általában Balatonfüredtől Zamárdiig. A túrák többnaposok voltak, éjszakánként a gyerekek sátorban aludtak, nappal pedig napoztak, pihentek, és egy kicsit beleszoktak a vitorlázásba. Az előzetes megbeszélés alapján arra gondoltunk, hogy Kotanskit, aki inkább a hideg lengyelországi tavakhoz (pl. a Mazuri-tavakhoz) van szokva, vonzó időben egész napos balatoni túrára visszük a fent jelzett útvonalon. Csodálatos időnk volt, a túra jól sikerült. A csend, a lágy szellő, amely a vitorlázáshoz is megfelelő volt, felejthetetlen élményt nyújtott. Kotanski néhány vele érkező vendégével nagyszerű napot töltött itt. Estére

külön programot szerveztünk. Amikor a gyerekek elfoglalták éjszakai sátorhelyüket és elrendeződtek, az engedélyezett helyen tüzet raktak, mi Kotanskiékkal elvonultunk a „Piroska” csárdába, ahol Kotanski igazi magyaros vendéglátásban részesült, halászlével és túrós csuszával. Az együttlét színesebbé vált a magyar és lengyel élmények, a Monar-tapasztalatok felelevenítésével. Jelvényeket cseréltünk, végiggondoltuk sikereinket és sikertelenségeinket, a belőlük levonható következtetéseket, beszélgettünk további terveinkről. Azt hiszem, barátságunk az egész nap jótékony hatása következtében tovább erősödött. Ha visszagondolunk erre a napra, azt hiszem, megfelelően viszonyoztuk a lengyel pszichológus segítségét, számunkra nyújtott sokféle támogatását. Eredetileg felmerült az a gondolat is, hogy Kotanskit egy könnyebb börsönyi túrára visszük el, erről azonban Sz. Gábor szerencsére lebeszélte bennünket. A balatoni túra után még mindig a Bokréta sok vihart megélt, többszörösen felújított terepjáróján vittük haza vendégeinket háztól házig, illetve szálláshelyükig, de mindnyájunknak jó érzése volt, hogy igen, ez méltó befejezése az eddigieknek.

Beszámolómmal végeztem az igazság és a teljesség kedvéért szükségesnek látom ismertetni néhány növendékemmel kapcsolatos élményemet, nehézségemet. Természetesen csak néhányuk sorsával szeretnék bővebben foglalkozni. Bár minden gyerek, fiatalabb vagy idősebb kábítószeres mögött ott a meghatározó környezet és a velük kapcsolatos próbálkozás, siker és sikertelenség, ezekben most nem mélyedünk el. Néhány említésre méltó helyzetet azonban meg kell említenem. Ezekben szerepet játszik a gyerekekért folytatott egyéni, vagy kollektív közdelem, a velük kapcsolatos szenvedélyes erőfeszítés és próbálkozás. Nem lenne teljes a kép ezek nélkül a próbálkozások nélkül, amelyekben az egész újraformálódott, vagy már kiépült Bokrétás pedagógiai kollektíva együttes igyekezete nem lenne jelen. Emlékezetemben egyes növendékeim jellegzetes alakja, arca (egyiket sem felejthetem) jelenik meg, a velük kapcsolatos nehézségekkel és problémákkal együtt. Sokszor gondolok K. Sándorra, K. Zsolt említett nevelőm egyik nehéz növendékére. A vele kapcsolatos nehézség sokféle szenvedélybetegségével függ össze. Ezek magukkal hozták a szinte menthetetlennek tűnő, kivédhetetlennek látszó helyzeteket. Közülük csupán néhányat említenék, miután ma már évekkal túl vagyunk ezeken az emlékeken. Talán Sándornak sem esnek rosszul, ha az emlékezés a kezébe jut.

A növendék többször került életveszélybe, a legkülönbözőbb módon. Arról már tettem említést az előzőekben, hogy V. Éva kollégánónket az ő megmentéséért terjesztettem fel osztályvezetői dicséretre. Ezt a dicséretet nem kapta meg. Én más módon kaptam később „Bokrétás” tevékenységemért megfelelő, sőt túlméretezett jutalmat. Sándorral kapcsolatos történetem egyik epizódja a villamos megállítása volt. A 6-os villamossal szembe állt ez a kicsiny termetű gyermek, mert szípusan úgy érezte, hogy képes a villamos eltolására. A villamosvezető látta szemben a gyereket, és nem tudta mire vélni, hogy nem megy el előle. Sándor egy delíriumos hallucináció pillanatnyi áldozata volt. A villamosvezető nem tudta értékelné a történetet és helyzetet, de az utolsó pillanatban kiugrott a vezetőfülkéből. A gyermeket eszméletlenül vitték be nevelőjéhez.

A másik történet lehetett volna ugyanilyen drámai. Szerencsére mindkét esetben megúsztuk. Növendékünk időnként teljesen elveszett, és csak ösztönös benyomásainkra vagy híresztelésekre támaszkodva fedeztük fel, hol van. Aktuális elveszése karácsony körül volt. A munkások a munkahelyén szabadságra mentek, és eszükbe sem jutott, hogy a fiú a melegedőül szolgáló deszkabódében húzta meg magát. Jéghideg volt, tél. A fiút valószínűleg a szípu gőze és élményei melegítették egy ideig, aztán közeledett volna a halál. Sz. Gábornak jutott eszébe, nyilván a gyerekekkel való beszélgetést követően, hogy meg

kellene nézni, nincs-e a fiú a deszkabódében. Hát ott volt, félig szipusan, félig megfagyva. Talán az utolsó pillanatban mentettük meg.

Ilyen veszélyekkel is járt a kábítószeres. Végigjártuk ezeket a veszélyeket más növendékeinkkel is. Többen haltak bele ezekbe az élményekbe, szenvedélyekbe. Ezeknek az áldozatoknak az arca is előttem van. A Csepelen a 7. emeletről kilökött és szörnyet halt fiú arca, a többféle eszközzel delírium-helyzetbe került és végül is a Dunába zuhant növendékünk arca, a játszótéri csúszdáról szipusan a betonra zuhant és így szörnyet halt gyermekünk arca, és folytathatnám tovább.

Amikor bizonyos sikerekről és eredményekről beszéltem és beszélek, soha nem tudom a másik oldalon elfelejteni ezeket az arcokat, amelyek megoldatlanságukkal és tragédiájukkal terhelnek.

Szinte semmilyen jelentőséggel nem bír, és akkor sem bírt (ezt nyugodt szívvel mondhatom) az a körülmény, hogy szinte naponta kellett fővárosi vezetőimnek „igazoló jelentést” írnom az egyes kábítószeres esetekről. Ezekre az igazoló jelentésekre alakult ki egy álláspontom és egy sztereotípiám: „Ma az a rendkívüli esemény történt, hogy semmilyen rendkívüli esemény nem történt.” Persze ma sem vagyok meggyőződve arról, hogy volt ilyen nap és óra, hogy nem történt rendkívüli esemény. Az állandó igazoló jelentéseket végül is hosszú időn keresztül formálisan végrehajtva idővel sikerült elfelejtenem. Az igazság az, hogy ma sem vagyok ezeknek szükségességéről meggyőződve. Tulajdonképpen folyamatos élethalálharcot folytattunk gyerekeinkért, gyógyításukért, sorsuk és körülményeik javításáért. Olyan állandósággal és feszültséggel, amelyben egybefolyt nappal és éjszaka, ritkán jutott idő pihenésre, vagy egyszerűen a hazamenésre. Nemcsak én voltam ebben a helyzetben. Szinte kollégáim mindegyike, férfiak és nők egyformán. Mindenkire emlékezve, növendékekre és pedagógusokra, pszichológusokra, orvosra és adminisztratív dolgozóra, közösnek érzem elsősorban az erőfeszítéseket és áldozatokat.

Néha magunkra vállaltunk olyan áldozatokat is, amelyekért nem mi voltunk igazán a felelősek, a „más asztala” volt. Került hozzánk vidékről is kábítószeres gyerek, B. E., aki súlyos skizofréniás demenciával került a Bokréta Kecskeútra, ahol a városi pszichiátria betege volt. A kollégák évek óta jól ismerték az apát és a testvéreit, mivel a család férfitagjainak ugyanaz volt a betegsége. E. gyakran visszazökött Kecskeútra, ahol a lakótelepek egyikén a halálos dózist megközelítő mennyiségű anyagot fogyasztotta. Ilyen állapotban bukkantak rá az ott lakó emberek, vagy nem egyszer mi magunk is, hiszen már jól ismertük tartózkodási helyeit. E. állandó keresése, a vele kapcsolatos levelezések (orvosokkal, pszichiáterekkel, kétségbeesett anyjával) rengeteg időnkét és energiánkat felemésztette. Végül a Merényi utcai kórház – ahol budapesti tartózkodása alatt kezelték – arra az álláspontra jutott, hogy nekik semmi közük a fiúhoz, nem hatáskörük az ellátása, gyógyítása, van nekik betegük éppen elég, és a megkérdésem nélkül visszaküldték Kecskeútra. Sorsának záróakkordja ez a pár soros írás az intézeti gyámhoz: „A Kecskeúti Pszichiátriai Intézet és a Bács-Kiskun megyei Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet kérésére áthelyezéssel került hozzánk. Szülei nevelésre alkalmatlanok. Bátyja súlyos skizofrén. Endrén is tapasztalhatók a hebefrénias jelek. Évek óta súlyos ragasztós és alkoholist. Számtalanszor volt súlyos életveszélyben. Magányos, intelligenciája már csak mozaikokban létezik. Nagykorúságáig javasoljuk intézeti nevelését – szülei is ezt kérték -, utána valószínűleg szociális otthonba kell elhelyezni.”

A Bokréta utcai nevelőotthonban talán a legnehezebben tartható, kezelhető betegek ügyeit egy gyógyító orvos-pszichológus kollektíva intézete: H. Zs. gyermekorvos, B. M.-né pszichológus, K. J. pszichiáter és aktuálisan K. É. pszichológus. Sajnos együttes

munkájukkal sem sikerült megakadályozni, vagy csökkenteni a szenvedélybetegséget – noha B. E. jó szándéka és elvi együttműködési készsége elvitathatatlan. A jó szándékú együttműködésről minden esetben küldtünk jelzéseket a kecskeméti orvoscsoportnak:

„Igen Tisztelt Főorvos Asszony!

A jövő héten, július 6-án szerdán B. Endrével Kecskemétre megyek, és ezen alkalommal, szíves engedelmével Önt is felkeresném.

Ezúttal megköszönöm Önnek a május havi detoxikálási jegyzőkönyv megküldését. Azóta Endre ragasztózásban nem esett vissza, igaz, nem is volt kint a házból. Beilleszkedésében és magatartásában lassú javulás tapasztalható. Általános pszichés állapota véleményem szerint dementalódás irányában határozottan romlott. Ugyanakkor az intézetek közötti rajzversenyen értékes helyezést ért el. A gyereket szeretném július 15. és augusztus 5. között 15 napra szabadságotni anyjához. Nagyon jó lenne, ha szabadsága első napján (ekkor visszük le Kecskemétre) sor kerülhetne egy státusmegállapító vizsgálatra az Önök részéről, akik legjobban ismerik. A vizsgálatához aktuális állapotjelző pszichológiai véleményünket megküldjük.

Az alapkérdés:

Mi a helyzet? Mi várható a továbbiakban? Javasolható-e az anyának a rendkívül kockázatos és terhes otthontartáson kívül a szociális elhelyezés a 18. életév után? Ehhez szükséges lesz majd a gondnokság alá helyezés és a kecskeméti szociálpolitikai szervek indító kezdeményezése.”

Végül is a Merényi utcai kórház azon az alapon, hogy Endre nem budapesti lakos, és náluk elmeállapota miatt nem tartható, állandó feszültséget, gondot okoz, nemet mondott, és a gyereket megkérdésem nélkül visszautalta Kecskemétre. Azt kell mondanom, hogy a kórháznak voltaképpen igaza volt. A fiú számunkra is megoldhatatlan problémákat jelentett. Volt olyan éjszaka, amikor 30 ablakot tört ki, és másnap bűnbánóan jelentkezett és bocsánatot kért. Végtelenül jó szándékú volt, de ítélőképessége nem volt megfelelő.

A demenciának és idegbetegségnek (hebephreniás elmebetegségnek) ez a szintje egy anya számára, aki folyamatosan vállalta a három férfi gondozását, szinte elviselhetetlen teher. Ezért is vállaltuk legalább a nehézségek egy részét magunkra. Most bárki mondhatná, hogy miért kellett ezt átvállalni, hisz volt nekünk a saját bűnelkövető és szenvedélybeteg gyermekeinkkel éppen elég problémánk. Úgy érzem, hogy Endre esete mégis a mi esetünk volt. Hogy nem ruházhatunk át egyetlen problémát sem, amíg valamilyen szintig megoldhatjuk. Az anya szolgálatkészen, állandóan a rendelkezésünkre állt, és a maga módján segített. Nem érzek lelkiismeret furdalást azért, hogy ezzel a gyerekkel tölem telhetően, lelkiismeretesen foglalkoztam, foglalkoztunk, habár átruházhattuk volna a felelősséget és a munkát.

Még egy problémára kitérnék befejezőként. A Róbert László-féle film rólunk szóló és a házzal kapcsolatos információira. Ez a film kedvező képet rajzolt a Bokrétáról, és a film újraélesztése során (az újrabemutatók során) a televíziós „Mélyvízben” is a vártnál kedvezőbb visszhangot kapott az egész „Bokrétás” ügy a résztvevőktől. Én nem mentem el a „Mélyvíz” megbeszélésre, és az újratételeket is igyekeztem kihagyni az életemből. Minden alkalommal azokra kellett gondolnom, akikért nagyon keveset tehattunk, akik elpusztultak, reményt vesztek maradtak, vagy később kallódtak el. A békéscsabai „indián”-hoz például semmi közöm, ha úgy tetszik, mégis mélységesen megrázott története és halála, a mi veszteségünknek is érzem. Különösen így vagyok azzal az L. Lászlóval, akit pszichiáterhez utaltam gyógyításra kokain abúzusára következtében. Sajnos ő akkor ugyan

megmenekült a kemény drogos hatástól, később azonban saját gyengesége, erőtlensége miatt szép családját elvesztette, felesége egyedül maradt, szinte megoldhatatlan gondjaival. Itt is mélyebben húzódó okai voltak az eseményeknek, amelyeket csak a felszíni feltárással érinteni nem érdemes és nem elégséges.

A Bokrétában járva próbáltam felidézni a nevelő-, és növendékcsoportokat, az utánam következő szakemberek erőfeszítéseit és gondolatait. Róbert László is erre törekedett filmjében, ahol elég sokrétűen próbált behatolni a felszín mögé.

Nagyon tiszteletre méltónak és szerencsésnek találtam annak idején Jolsvai Hedvig szociális testvér megszólaltatását (aki ma már a 90. életévéhez közel van). Jolsvai Hedvig megnyilatkozása és értékelése talán túlzottan is pozitív. Ő nyilatkozatában jónak tartotta a Bokrétát, megfelelőnek a nevelőotthon légkörét és a benne képviselt pedagógiai szellemet. Talán túlzottan is elismerő ez a nyilatkozat. Róbert Lászlóval nagyon jó együttműködést és összhangot tudtak biztosítani a filmben. Hedvig nővér álláspontja és értékelése úgy érzem, hogy magát a riportert, újságírókat is magával ragadta.

Azóta is találkozom számos „bokrétás” volt növendékemmel, akikről az első pillanatban nem is tudom, hol, mikor és milyen mélységig kerültek hatásom alá. Szeretettel közelednek olyanok is, akik megjárták a börtönöket és egy-egy karácsonyi levelük, vagy egyéb megemlékezésük, élményük kapcsán jutnak el hozzám.

A karácsonyi levelek olyan kapszok, amelyek sok mindenkit, ha aktuálisan is, de kötnek hozzám. Ilyen karácsonyi levelet írt K. Sándor, aki megígérte jobbra fordulását, és megkért, hogy soha ne engedjem őt alkoholizálni, mert akkor nem tud felelősséget vállalni önmagáért. A legemlékezetesebb azonban annak a 20 év körüli kábítószeresnek a börtönből írt hosszabb levele, amelyben megköszönte a személyesen elvitt karácsonyi csomagot, és gyógyszereket kért kábítószeres helyzetének könnyítésére. Megkérdezte, hogy szerintem milyen hosszú börtönbüntetést fog kapni, és nem tudnék-e a bírónőjénél érdekében egy ideiglenes szabadon bocsátásért protekciózni. Szeretném tudni, mi történt vele és hogyan változott sorsa. A levél tulajdonképpen önkritikus hangvételű. Ezt írja: „Tudom, hogy mindent a kábítószernek, a szipunak köszönhetek. Sikereket kívánok önnek és munkatársainak, és más növendékeknél nagyobb szerencsét.” Ez a volt növendékem Aszódon is volt, és ott szerzett szakmunkás képesítést. Időnként kiemelkedően dolgozott, nálunk a Bokrétában is, de volt időszak, amikor nem bírt beteg idegrendszerével. K. János rabiátus személyiség volt, gyakran vett részt, általában nem a Bokrétában, de házon kívül verekedésekben, nem vetette meg az alkoholt, de érdeklődése elsősorban a szipuhoz és a keményebb oldószerekhez kötötte. Vele kapcsolatban sok mindennel megpróbálkoztak Aszódon, és megkísérelték személyiségformálását nálunk is a Bokrétában. Vele kapcsolatban nagyon komoly raklapkészítő és tornaterem-javító munkák jutnak eszembe. Kiváló asztalos volt. Üzemben is nagyszerűen dolgozott. Ott gondokat különösebben nem okozott. Ha be kellene sorolnom, hogy milyen szenvedélybetegséghez kötődött leginkább, azt kellene írnom, hogy a szipuhoz, az oldószerekhez, azokból is a keményebb formákhoz. Szívesen segítettem volna neki egyébként, a csomagon kívül is, de ő elsősorban gyógyszereket kért, és információkat sürgetett tőlem. Érdekes egyéniség volt, nehéz egyéniség, de szeretettel gondolok rá.

Írta: Papp Krisztina

GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLATOK FŐBB MŰKÖDÉSI PROBLÉMÁI

Egy bevezetés előtt álló szolgáltatás szakmai színvonalát nagymértékben meghatározza az a környezet, amelyben a feladatellátás szerveződik. A kialakítás szempontjából is jelentős, hogy az egyes településeken működnek-e szociális szolgáltatások, milyen a szakmai háttér. A kisebb településeken, községekben, kisebb városokban sajnos nincsenek meg az alapvető szolgáltatások, nincs bölcsőde, családi napközi, nem megoldott a 0-3 éves korú gyermekek napközbeni ellátása, felügyelete. Hiányoznak a szabadidős tevékenységet nyújtók. Nincsenek más segítő szolgáltatások, többnyire hiányoznak a szakemberek. A távolabbi városokban dolgozó pszichológusok, pszichiáterek, gyógypedagógusok nem elérhetők, és túlterheltségük miatt nem képesek felvállalni, ellátni minden igénylőt, ellátásra szorulókat. Ezért nagyon sok településen a gyermekjóléti szolgáltatásokban dolgozó magára marad a problémák megoldásában nyújtott segítséggel, közvetítő, koordináló szerepe, feladata így nem értelmezhető.

A közös munka az eltelt két év ellenére még kevésbé indult el, a résztvevők számára sok helyen nem elfogadott, hogy minden esetben a társszakmák munkatársaival, rendszerszerűen dolgozzanak együtt. Gyakran a különféle szakmákban dolgozók nem ismerik, s nem ismerik el a gyermekjóléti szolgálat koordináló, diszpécser szerepét, illetve nem ismerik a gyvt.-ből adódó kötelezéseiket, jogszabályi és szakmai szabályokból adódó feladataikat.

Tárgyi feltételek: A legtöbb településen nincs meg a gyermekjóléti szolgálatok működéséhez szükséges minimális tárgyi feltétel sem. Az Intézetünk által végzett, 1998. évre vonatkozó felmérésben vizsgált 1365 gyermekjóléti szolgálat csupán 60%-a rendelkezik telefonnal, 26%-a használhat munkájához faxkészüléket, és mindössze 38%-a ellátott számítógéppel. Még elszomorítóbb a helyzet, ha a játékkal, könyvvel (20%), játszóudvarral (14%), játszószobával (9%) való ellátottságot vizsgáljuk.

Sokan önálló irodával sem rendelkeztek/rendelkeznek, az önkormányzat más tisztségviselőjével osztoznak a helyiségen.

Szakképzettség: Nem kedvezőek a szakképzettséget mutató számok sem. A 2385 fő szakmai tevékenységet végzőből 611 középfokú végzettséggel látta el a feladatát, és létezik olyan is, aki általános iskolai végzettséggel rendelkezik csupán.

Gyermekjóléti szolgáltatás biztosítása társulás formájában: Az önkormányzati társulások nagyon eltérő szakmai képet mutatnak. Akad olyan szerveződés, amelyben egy város a környező falvak ellátását vállalta magára. Sajnos sok esetben ez azt jelenti, hogy a gesztor településen dolgozó három, négy munkatárs mint utazó család gondozó” jár ki hetente egyszer vagy kéthetente az ellátandó kisebb településre. így nem valósul meg a törvény azon célja, mely szerint a szolgáltatást folyamatosan kell biztosítani, mindenkor, mindenki számára elérhetően. Ezért nem látjuk szakmailag elfogadható megoldásnak, ha 20, de gyakran ennél is jóval több települést lát el egy kislétszámú, földrajzilag távol eső szolgálat.

Találunk jó példákat is, hiszen van olyan társulás, ahol minden kapcsolódó településen van megbízott vagy kinevezett család gondozó, aki szervezi, koordinálja a település gyermekjóléti szolgáltatásának az ellátását, és család gondozást végez.

„Egyszemélyes” szolgálatok: A statisztikai összesítésből kitűnik, hogy 908 egyszemélyes szolgálat alakult meg, mely a működő szolgálatok 58%-a. Ezek a szolgálatok sok esetben kényszer megoldásokat tükröznek. Védőnőket, pedagógusokat, családsegítő

szakembereket bíznak meg főállású munkájuk mellett a gyermekjóléti feladatok ellátásával. Előfordul, hogy a gyermekjóléti szolgáltatásra vonatkozó feladatokat egyszerűen beépítik a már meglévő munkaköri leírásba anélkül, hogy a szakember jövedelmét megemelnék. Komoly szakmai nehézséget okoz az ily módon egy személy által felvállalt különböző szakterületek eltérő szemlélet- és eszközrendszere is.

Nem megoldott az egyszemélyes szolgálatoknál a helyettesítés betegség vagy szabadság idején. Továbbá megoldatlan az esetmegbeszélés és a konzultáció lehetősége is. Másrészt, ha korábban is főállásban dolgozott, valamelyik funkció sérül, és összeférhetlenség is lehet.

A gyermekek veszélyeztetettségét megelőző, feltáró, tájékoztató, szervező, szolgáltató tevékenységre nincs idejük, a feladat jó esetben a családgondozásra szűkül. Gondot jelent a szakirányú végzettség és gyakorlat hiánya.

Az észlelő- és jelzőrendszer működtetése, az egyik legfontosabb eszköz, amit a gyermekjóléti szolgálat alkalmazhat a gyermek veszélyeztetettségének megelőzéséhez, a kialakult veszélyeztetettség megszüntetéséhez, a településen dolgozó szakemberek együttműködésével. E rendszert esetmegbeszélések, esetkonferenciák rendszeresen történő összehívásával, közös munka kialakításával lehet eredményesen működtetni. A munka eredményessége érdekében egy jól működő személyes kapcsolat kiépítése szükséges, amelynek célja, hogy a szolgáltatásra szoruló gyermekeket és családot érintő feladatokat meghatározza, összehangolja.

A gondozás során is a legtöbb helyen az érintett intézményekkel való konzultáció egyéni formában történik, kevesen ülnek össze egy-egy eset megoldására az abban érintett szakemberekkel, így nem alakult ki az a teammunka, mely a feladatok és a felelősség kérdésében nyújtanának segítséget mindannyiuk számára, és nincs kontrollja a döntéseknek, nincs egyeztetés és értékelés.

Ahhoz, hogy a törvényben előírt megelőző funkcióját el tudja látni a gyermekjóléti szolgálat, jól együttműködő szakmai háttérre van szükség. A hatékony megelőző munkához pszichológusok, szociológusok, mentálhigiénés szakemberek, gyógypedagógusok, jogászok összehangolt munkájára van szükség. Az eredményes munka elengedhetetlen feltétele a szociális szolgáltatások rendszerének kiterjedésének és hozzáférhetősége.

Írta: Maros Katalin

GYERMEKVÉDELMI ÉS PEDAGÓGIAI EGYÜTTMŰKÖDÉS A BOCSKAI ISTVÁN ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN*

Iskolánk, a Bocskai István Számítástechnika és Idegennyelv Tagozatos Általános Iskola és Logopédiai Szakszolgálat, a XI. kerület egyik legforgalmasabb közlekedési csomópontja – a Kosztolányi Dezső tér – közelében található. Tömegközlekedési eszközökkel könnyen és biztonságosan megközelíthető, illetve a helyközi érdi és törökbálinti járatok is érintik az iskola közelében lévő megállót. Így vannak tanulóink a VII., a IX. kerületből, Csepelről, Budaörsről, Érdről és Törökbálintról, illetve a kerület különböző részeiről is. Jelenleg az iskola tanulóinak összlétszáma 410 fő.

Az iskola alatt húzódó pincében már 7 év óta eredményesen működik a Bocskai Galéria. Az ország különböző részeiről érkező művészek alkotásai mellett külön teremben kapott helyet az iskolatörténeti kiállítás és az Iskola Galéria, ahol iskolánk tanulóinak és tanárainak legjobban sikerült rajzai, festményei, szobrai, alkotásai kapnak helyet. Az iskola bejárata és az udvara már a csendesebb, védettebb mellékutcából nyílik.

Az iskolában működik a kerületi logopédiai központ. Munkatársai látják el a kerület óvodásainak és iskolásainak logopédiai szűrését, vizsgálatát és a beszédhibás gyerekek terápiáját. Egyéni és kiscsoportos dyslexiaprevenციós, reedukációs és dyscalculiás foglalkozásokat vezetnek az óvodákban és a központban egyaránt.

Az iskola épületén belül, egy leválasztott részben alakították ki, és vállalkozásban működtetik a Szimurg Fejlesztő Centrumot, mely diagnosztizáló és terápiás helyiségekből áll, valamint speciális eszközökkel felszerelt tornateremmel rendelkezik. A délelőtti tanítási órák idején az iskola rendelkezésére állnak ezek a szaktantermek, ahol a fejlesztő eszközök, játékok a gyerekek számára és az oktatási segédanyagok a tanárok számára egyaránt igénybe vehetők.

1998. szeptember 1-jétől az Aga utcai Általános Iskola a Bocskai István Általános Iskola telephelyeként működik. Az „Aga” több mint harminc éven át a kerület egyik jelentős, önálló oktatási intézménye volt, melyben sikeres és elismert angoltagozatot fejlesztettek ki a pedagógusok. 1968 óta a szomszédos Fővárosi Gyermekotthon lakóinak oktatását is ellátja az intézmény. Így naponta átjáró tanárok és diákok teszik zökkenőmentessé az oktatást tagiskolánkban.

Az alsófokú közoktatási intézmények számára a törvények meghatározzák az iskolai gyermekvédelem működését, kijelölik a feladatait, megszabják kereteit:

A Közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 48. §-a értelmében az iskola pedagógiai programjában kell meghatározni a gyermek- és ifjúságvédelemmel összefüggő pedagógiai tevékenységet, továbbá a tanulási kudarcnak kitett tanuló felzárkóztatását segítő programot.

A Bocskai István Általános Iskola 1998. évi Pedagógiai Programjának helyzetelemzésében Székely László iskolaigazgató összefoglalta az intézmény sajátosságait és a teendőket. Ez a kiemelés a gyermekvédelem szempontjából fontos tényezőket tartalmazza:

* E cikk rövidített változata előadásként elhangzott 1999. október 27-én a Bocskai István Általános Iskolában, az FPI gyermekvédelmi felelősöknek szervezett tanfolyama résztvevői számára, mely a tantestület részére nevelési értekezlet volt.

„Iskolánk helyzete az utóbbi két évben gyökeresen megváltozott. A gyermekközösségét, szülői háttérét, pedagógiai prioritásait, hagyományrendszerét, pedagógusi beállítódásait és tapasztalatait tekintve két, alapjaiban különböző iskola vált egy intézménnyé.

A két iskola – a jövőben – egységes pedagógiai elvekre építve fogalmazza meg fő célkitűzéseit, messzemenően figyelembe véve az azonos feltételeket és az eltérő sajátosságokat egyaránt. Olyan iskolát kell közösen kialakítanunk, amely programjában azonos esélyeket teremt a nevelés-oktatás folyamatában résztvevő valamennyi tanulójának, amely egyaránt sikeresen kezeli a hátrányos helyzetből fakadó problémákat, a pszichológiai, fiziológiai eltéréseket, és a legmagasabb szintű igényeket is kielégíti.

Az egységes arculat kialakítását megnehezíti a gyermekközösség, a szülői közösség heterogén összetétele és ebből adódóan az iskolával szemben megfogalmazódott elvárások széles skálája.

Az iskola pedagógiai gyakorlatát jelentős mértékben meghatározza a gyermekotthonos tanulók speciális igényű oktatása.

A családban élő gyermekek közül is egyre többen váltak veszélyeztetetté, hátrányos helyzetűvé, növekedett a munkanélküli szülők köre, a megélhetés sok otthonban komoly gondokat okoz. A gyerekek egy része jelentős szociális, műveltségi hátránnyal érkezik az iskolába.

A Nevelési Tanácsadó kérésére is fogadott az iskola ún. „problémás” tanulókat, sőt egy-egy osztályban hallás- és mozgássérült gyerekek integrált oktatását is vállalta.

A két iskola összevonása után az eddig külön-külön felmerülő problémák halmozottan fognak jelentkezni. A fent említettek károsító hatása az iskolában a gyermek viselkedés-, teljesítmény- és kapcsolatzavarainak formájában jelenik meg. A nehezen nevelhető gyermekekkel való foglalkozás sajátos pedagógiai tennivalókat és speciális felkészülést igényel.

Az iskola legfontosabb feladata és felelőssége a prevenció. A teendő egyre több, a gondoskodásra szoruló gyermekek száma egyre gyarapszik. Az iskola pedagógusai már nem képesek hathatósan kezelni az egyes eseteket. Felkészültségük sem elégséges a speciális igények ellátására. Ugyanakkor a probléma az iskolában csapódik le halmozottan, a megoldásra tehát itt kell lehetőséget teremteni, ezért az iskola kompetenciáját ki kell bővíteni e téren. Iskolai keretek között kell biztosítani az elsődlegesen segíteni tudó szakemberek körét, s akkor kell igénybe venni az iskolán kívüli lehetőségeket, ha az esetek súlyossága meghaladja az iskola hatáskörét.

Oktató-nevelő munkánk során a legélőbb kapcsolat a szülői házzal alakul ki. Természetesen a családból hozott szocializációs alapról indulunk, s legtöbbször a családnak a gyermekével kapcsolatos határozott elvárásai szerint kell feladatunkat teljesíteni. A pedagógiai munka gyakorlása során egyre inkább kell segítséget nyújtanunk a szülő(k)nek a gyermeknevelésben (néha a legalapvetőbb családi feladatok ellátása is hiányolható). Meg kell tehát próbálni a „családnevelést” az iskolai palettára felvenni, egyrészt a diákok felkészítését a családi életre, másrészt a jelenlegi családok felvilágosító gondozását.

Ezekhez a speciális feladatokhoz kellő számú és felkészültségű segítő szakember alkalmazása válik szükségessé. A megoldás az intézményen belüli sűrűre szőtt védőháló létrehozása. Ennek feltétele az iskolai gyermekvédelmi munka professzionalizálása.

Ezért **fejlesztőpedagógus** végzettségű kollégák szűrik a tanulókat, és szervezik egyéni és kiscsoportos fejlesztésüket az alsó és felső tagozaton egyaránt, helyben és az Aga utcai épületben is.

Főállású pszichopedagógus szakember van alkalmazásban mindkét épületben. Alkalmazását az indokolja, hogy a tanulóknak az őket ért kudarcok következményeként ne, vagy csak kis mértékben alakulhassanak ki pszichés válaszreakciók, továbbá az ő feladatuk az iskolán kívüli intézményekkel való állandó kapcsolattartás és konzultáció, valamint szakmai konzultáció a pedagógusokkal, és a szülőkkel.

Gyermekvédelmi felelősünk elsősorban a szociálisan hátrányos helyzetű és veszélyeztetett gyermekeken és családjaikon hivatott segíteni.”

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 17. §-ának(1) c. pontja a közoktatási intézményeknek is kijelöl feladatot, melyet alaptevékenységük keretében kell ellátniuk.

Az egyes gyermekvédelmi esetekben az iskola beengedi a szociális szakértelmet, és partner az együttműködésben. A megvalósulás érdekében létrehozza az iskola gyermekvédelmi hálózatát.

A Bocskai István Általános Iskola gyermekvédelmi hálózata az alábbiak szerint épül fel:

Célja: A PREVENCIÓ.

Az iskolai gyermekvédelem munkáján keresztül a gyerekek problémáinak minél korábbi felismerése és minél hatékonyabb kezelése, a súlyosabbá válás megelőzése.

Feladata: PROBLÉMA ÉSZLELÉSE, JELZÉSE.

Segítségnyújtás pedagógiai és pszichopedagógiai eszközökkel, illetve jelzés az illetékes szakembereknek.

Ezen keresztül:

KOMPLEX, CÉLZOTT, DIFFERENCIÁLT ELLÁTÁS BIZTOSÍTÁSA A SZAKEMBEREK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉVEL.

Résztvevői

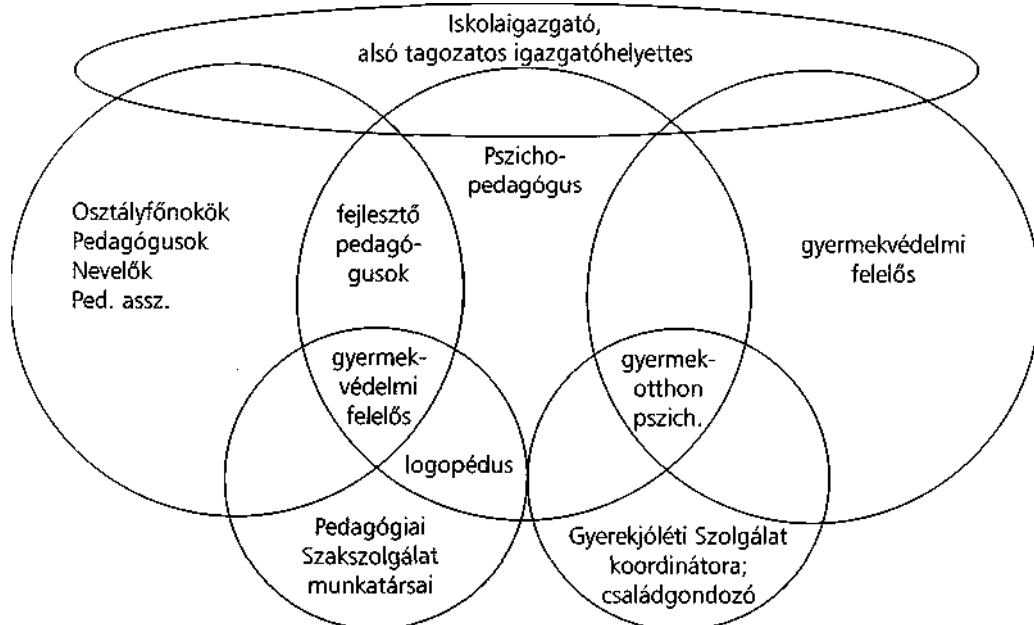
Felelős: A gyermek- és ifjúságvédelemmel kapcsolatos tevékenységért az intézmény vezetője.

Megbízott vezető: Az intézmény alsó tagozatos igazgatóhelyettese.

Koordinátor: Az iskola pszichopedagógusa.

Megvalósítók: Az iskolában alkalmazott szakemberek: pedagógusok, nevelők, fejlesztőpedagógusok, gyermekvédelmi felelős, a Gyermekjóléti Szolgálat iskolai gyermekvédelmi koordinátora.

EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS FELADATMEGOSZTÁS

Az egymással kapcsolatban álló szakemberek teamjei alkotják az aktuális esetmegbeszélő konzultációkat. Stratégiákat dolgoznak ki a további teendőkre, a problémák megoldására. A megvalósítás érdekében ezek az önszerveződő csoportok az együttműködő szakemberek összetételét tekintve a legkülönbözőbb variációkat hozhatják létre.

A RENDSZERESEN MŰKÖDŐ KOOPERÁCIÓK

I. Iskolán belüli együttműködések

1. Az ismeretelsajátítás segítése

a) Alsó és felső tagozatos tanulók részére

L. J. 12 éves lány tüdőgyulladás miatt 1 hónapot hiányzott. Tanulmányi lemaradását a szülő közreműködésével az osztályfőnökkel és a szaktanárokkal egyeztetve szaktantárgyi korrepetálás és konzultáció alkalmával pótolta.

A 3-4. osztályos kiemelkedő teljesítményű tanulók matematikából tehetséggondozó foglalkozáson vesznek részt, mely egyben felkészítésük is a meghirdetett tanulmányi versenyekre.

Az igazgatóhelyettes az osztályfőnöki munkaközösségi értekezleten kihirdeti a versenyek időpontját. Az osztályfőnökök, illetve a szaktanárok közösen ajánlást tesznek, hogy mely gyerekeket javasolják felkészítésre.

Cél: adott gyermekcsoport szaktantárgyi korrepetálása, illetve tehetséggondozása.

Feladat: felzárkóztatás, illetve képességfejlesztés szaktanárok vezetésével.

Ideje: hetente 1 foglalkozás, illetve a szakköri időben.

Működése: rendszeres és folyamatos.

Konzultáció: a szaktantárgyi munkaközösség vezetőjével, illetve a Pedagógiai Szolgáltató Központ tantárgygondozóival.

b) hátrányos helyzetű tanulók részére

M. F. 9 éves tanuló szülei munkarendje miatt délután felügyelet nélkül tartózkodna otthon, ezért igényelte a szülő gyermeke számára a napközitthonos ellátást. Így a gyermek hasznosan és sokoldalúan töltheti délutánját, a szülő pedig nyugodtan végezheti munkáját, biztonságos helyen tudva gyermekét.

M. J. 9 éves tanuló szülei iskolai végzettségük miatt nem tudnak segíteni gyermeküknek a házi feladatok megoldásában és az otthoni gyakorlásban. A szülő ezért vette igénybe a napközis foglalkozást. Ahol a leckeírás és tanulás mellett az egyéni feladatértés, a magyarázat lehetősége is biztosított. Az otthoni gyakorláshoz adott tanácsok eredményezik a szülő-gyermek sikeres együttműködését.

Cs. L. 11 éves tanuló rendszeresen készületlenül jön iskolába, írásbeli feladatait nem készíti el. Az osztályfőnök javaslatára a szülő támogatja a gyermek tanulószobai foglalkozáson való részvételét.

T. É. 13 éves lány szóbeli feleletei az otthoni tanulás hiányára utalnak, felkészülése elégséges osztályzattal sem értékelhető. Az osztályfőnök 1 hónap próbaidőre kötelezővé tette számára a tanulószobán való felkészülést.

A gyermekvédelmi felelős javaslatára – aki egyben a tanulószobai foglalkozások vezetője – azok a tanulók, akiknek otthonában nem biztosítottak a tanulás megfelelő körülményei, motivációi, naponta a tanulószobán készülnek a tanórákra.

Cél: a önálló tanulói feladatok rendszeres elvégzésének biztosítása.

Feladat: segítségnyújtás a házi feladat elkészítésében, felkészítésük a másnapi tanórákra.

Ideje: az alsó tagozaton 12.30-17.30-ig (gyermekfelügyelet és szabadidős foglalkozás is), a felső tagozaton hétfőtől péntekig 14.15-től 16 óráig tanulószoba.

Működése: rendszeres és folyamatos, a csoport összetétele javaslat alapján alakítható.

Konzultáció: osztályfőnökkel, szaktanárokkal, szülőkkel.

c) Alsó tagozatos tanulók részére

Az alsós osztályfőnökök munkaközösségi megbeszélésén az osztályfőnökök kijelölik a fejlesztésre javasolt gyerekeket, akiket a fejlesztőpedagógus heti rendszerességgel foglalkoztat. Az új ismereteket közlő órákat követően, illetve gyakorlóórákon az osztályfőnök által megadott feladatokat végzik el. A készségfejlesztés az aktuális algoritmusok begyakorlását és az egyéni feladatértést szolgálja.

Cél: az egyéni és kiscsoportos fejlesztő foglalkozások órarendi beosztásának megbeszélése.

Feladat: tantárgyhoz kapcsolódó fejlesztés a fejlesztőpedagógusok vezetésével.

Ideje: szeptember eleje, február eleje, illetve aktuálisan

Működése: rendszeres és folyamatos; a csoport összetétele változtatható

Konzultáció: a tanítótól kapott jelzések beillesztése a fejlesztési programba, illetve a gyerek teljesítményének azonnali visszajelzése

d) Felső tagozatos tanulók részére

A csoport tagjai osztályfokokként azok a tanulók, akik nem emelt óraszámú tanuló az angol nyelvet vagy a számítástechnikát.

B. A. 14 éves fiú alsó tagozat óta fennmaradó rész képességzavara miatt szövegértésben, szókinésben, olvasástechnikájában folyamatos fejlesztést igényel a szaktantárgyak elsajátításához.

Cél: kiscsoportos fejlesztő foglalkozások

Feladat: heti 2x45 perces foglalkozás, tanulási problémák reedukációja, tanulástechnikai gyakorlatok.

Ideje: szeptember eleje, február eleje *Működése:* órarendbe építve *Konzultáció:* logopédussal, szaktanárral, szülővel.

e) Pedagógusok és szülők részére

B. Z. 8 éves fiú édesanyja a pszichopedagógust kereste fel gyermeke olvasásban megmutató figyelemkoncentrációs problémái miatt. A gyermek rész képesség- gyengességének vizsgálata után a pszichopedagógus javaslatot tett komplex logopédiai vizsgálatra. A vizsgálat eredményét értékelve a fejlesztőpedagógus kiscsoportos foglalkozáson a gyerek dyslexia reedukációját végzi. A pszichopedagógus a szülő otthoni gyakorló programra való felkészítését és a fejlesztő munka folyamatos felügyeletét vállalta.

Cél: adott gyermek fejlesztési tervének kidolgozása

Feladat: tudatosan tervezett egyéni foglalkozások vezetése; segédanyag ajánlása a fejlesztési munkához

Ideje: fejlesztőpedagógussal alkalomszerűen, szülővel fogadóórakon

Működése: a tanulási nehézség fennállása idején folyamatos segítségnyújtás, illetve a szülő tréningre való felkészítése

Konzultáció: az iskola logopédusával, az ellátásban részesülő tanulókról

2. Beilleszkedési képességek javítása

a) Osztályfőnökök, tanárok és nevelők jelzésére, kérésére

Többgyermekes családokban, gyermekét egyedül nevelő szülő, illetve a nagyszülő által nevelt tanulóinkat tankönyvtámogatásban részesítjük.

Iskolánk tanulói részére minél nagyobb számban igyekszünk biztosítani a legalább napi egyszeri meleg étkezést, térítési díj mérséklésével támogatjuk az erre rászoruló családokat.

Munkanélküli szülő gyermekei, gyermekét egyedül nevelő szülő illetve gyermekét elhanyagoló szülő gyerekei részére erdei iskolai tandíjtámogatást ajánlunk fel.

A T. L. és T. J. testvérek, illetve P. N., P. R. és P. M. testvérek szüleinek életvitele miatt a környezetükben élők bejelentést tettek a kerületi Gyermekjóléti Szolgálatnál. Az intézmény által kijelölt esetgazda pedagógiai jellemzést kért az osztályfőnöktől. A gyermekvédelmi felelős az osztályfőnök beleegyezésével családlátogatást tett. Szembesítette a szülőket a gyermeküket veszélyeztető életvitelükkel, illetve a gyermekük elhanyagolásának iskolában megmutató jeleivel (késés, fáradékonyság, ingerültség, felszerelés hiány).

Cél: hátrányos helyzetű gyerek esetében az iskolán belüli szociális ellátások számba vétele illetve veszélyeztetett gyermek esetén a probléma hátterének feltárása.

Feladat: az eset előkészítése a problémakezelésbe bevinni kívánt intézmények, hatóságok munkatársai részére

Ideje: esetenként

Működése: felkérés esetén, illetve az iskola részéről történő kezdeményezés alkalmával (pedagógiai jellemzés; helyzetelemzés készítése)

Konzultáció: pszichopedagógus és gyermekvédelmi felelős esetmegbeszélései során

b) Szülők, gyerekek és osztályfőnökök részére. Az iskolai gyermekvédelmi csoport (a pszicho-pedagógus és a gyermekvédelmi felelős) információs, tanácsadó, szociális központot működtet BOCSKAPOCS néven.

A szülők önkéntesen vagy a tanítók, tanárok ajánlásával keresnek fel minket. Általában gyermekeik tanulási nehézségei miatt (számolás, olvasás, írás zavara).

Megoldás: célzott vizsgálat – célzott terápia: szülő tréningre való felkészítése, otthoni gyakorlóprogram adása. Jelzés a fejlesztőpedagógusoknak- rendszeres készségfejlesztés.

N. L. 10 éves fiú szülei gyermekük nevelésével kapcsolatos dilemmáival kerestek meg. A fiú szertelenségét szokások, szabályok, elvárások közös megfogalmazásával láttuk megoldottnak a család és az iskola értékeit egyeztetve.

L. B. és L. M. 14 éves fiú ikerpár édesanyja keresett fel bennünket fiai pályaválasztásával kapcsolatban. Továbbra is egy osztályban illetve egy iskolában, vagy külön folytassák-e a tanulmányaikat? Érvek, ellenérvek felsorakoztatása, az ikrek saját igényeinek feltárására került sor a megbeszéléseken. Javaslat: a fiúk ne egymással, hanem kortársaikkal mérjék össze tudásukat. Illetve lehessenek végre önálló személyiségek és jó testvérek.

Iskolán kívüli segítség felajánlása szülőknek gyermekeik részére.

P. D. 9 éves fiú tartós viselkedészavarát az osztályfőnök jelezte, majd a pszichopedagógus hospitálta tanórákon. Felkérte a szülőt fogadóórán való konzultációra, aki javaslatára felkereste a nevelési tanácsadó pszichológusát a családból eredő tünetek kezelésére.

J. D., J. M. és J. G. rendszeresen késnek a reggeli tanóra kezdésről, felszerelésük hiányos, illetve késő estig napközis ügyeleten vannak. Az osztályközösség rendezvényeitől az édesanya eltiltotta gyermekeit. Az osztályfőnökök kérésére sem történt változás, *így a gyermekjóléti szolgálat munkatársainak* jeleztük a probléma tartós meglétét.

Célja: segítségnyújtás gyerekeknek és szüleiknek tanulási, szociális életvezetési gondjainak megoldásában.

Feladat:

- *információszerzés:* Ismerkedési lap küldése a családok részére, amelyen a szolgáltatást felajánljuk, ők kéréseiket jelezhetik félnék és zárt borítékban eljuttatják nekünk vagy személyesen megkereshetnek bennünket.

- *gyermekvédelmi teendők kijelölése:* Kapcsolatfelvételi lapon az osztályfőnök megfogalmazza a problémát, és segítségünket kéri, a kompetenciát meghaladó esetben a Gyermekjóléti Szolgálatnak továbbítjuk a lapot, így hivatalosan is esetgazdái lesznek a problémának, s folyamatosan konzultálnak az iskolával.

Működése: folyamatos, preventív jellegű, illetve eseti: iskolai gyermekvédelmi szakfeladat

Ideje: hetente 2 fogadóóra szülőknek és/vagy egyéni beszélgetés a gyerekekkel

Konzultáció: a Gyermekjóléti Szolgálat iskolai gyermekvédelmi koordinátorával és családgondozójával.

3. Adekvát viselkedési módok kialakítása

a) Osztályfőnökök részére

Az osztályfőnökök év elején helyzetelemzést írnak osztályközösségeikről; tanulmányi, magatartási, csoportdinamikai szempontból fogalmazzák meg aktuális céljaikat, és kijelölik feladataikat. Munkatervet, időtervet, programtervet készítenek.

Részlet egy tanmenetből:

A 7. osztályos tanulók aktuális problémája: a fiúk-lányok közötti barátság formálása, megközelítési módok az elfogadásra, elutasításra. Megoldás: szituációs játékok, egymás megismerése, kommunikációs készségek kialakítása az intimitás előtérbe helyezésével (gesztusok a kifejezésre, titkok őrzése, őszinteség).

Cél: az osztályfőnökök pedagógiai módszereinek bővítése a gyermekek sokoldalú megismeréséhez.

Feladat: a közös munka az Osztályfőnökök Munkaközösségével.

Ideje: havonta 1 munkaközösségi értekezlet *Működése:* Osztályfőnökök Munkaközösségének munkaterve alapján kijelölt feladatok elvégzésének előkészítése. Egy-egy osztályközösség részletes elemzése az osztályban tanító pedagógusok részvételével.

Konzultáció: az igazgatóhelyettesekkel, a Diákönkormányzat vezetőjével és a szaktantárgyi munkaközösségek vezetőivel.

b) Osztályközösségek részére

Az osztályfőnöki órák tananyagához segítséget nyújt az osztályfőnöki órák tanmeneteit és óravázlatait tartalmazó Életvezetési ismeretek és készségek című mentálhigiénés személyiségfejlesztő program 1-8. osztályosok részére készült tankönyv.

A felkészítő tanfolyamot elvégezte a gyermekvédelmi felelős és a pszichopedagógus is. Így ők segítik az osztályfőnököket a felkészülésben, illetve az órák megtartásában.

Előzetes egyeztetés alapján megtartott órák:

1. osztály. Témakör:

Én és az iskola

Az óra anyaga:

Alapvető szociális készségek kialakítása

Szabályalkotás és alkalmazkodás

Kölcsönös figyelem megalapozása

6. osztály. Témakör:

Helyem az iskolában, osztályban

Az óra anyaga:

Elfogadás, elutasítás

Erkölcsei tudat: jó és rossz viselkedés

Az egyén érzései a közösségben

7. osztály Témakör:

Én és a barátom

Az óra anyaga: Elfogadás, kizárás, kölcsönösség, nyitottság, bizalom. Értékek, tulajdonságok- elvárások kifejezése.

Cél: életvezetési ismeretek és készségek nyújtása, illetve fejlesztése.

Feladat: tapasztalaton alapuló interaktív pedagógiai módszerek megismertetése az osztályfőnökökkel; saját élmény önismeretben, a közösségfejlesztés során; alternatívák nyújtása az egészséges életmódhoz és a veszélyeztető tényezők kiküszöböléséhez.

Ideje: osztályfőnöki órákon vagy külön időpontban egyeztetve.

Működése: rendszeres; az 1. osztályban hetente 1 óra. A többi osztályban alkalmoszerű, a pedagógusok részére bemutató foglalkozás, alkalmazható szülői értekezleten is.

Konzultáció: osztályfőnökökkel, védőnő felkérése előadásra (különböző életkorok biológiai sajátosságairól)

II. Iskolán kívüli együttműködések

Ide az iskolában együttműködő szakemberek kompetenciáját meghaladó esetekben, az iskolán kívül, de azzal rendszeres kapcsolatban álló intézmények munkatársaival alkotott teamek tartoznak.

1. Tanulási problémákkal küzdő és nehezen kezelhető gyerekek szűrése, diagnózisa és terápiája illetve további szakellátásuk kérése

Intelligenciavizsgálat kérése a gyermek tartós tanulási nehézségeinek fennállásának feltárására a szülő kérésére a pszichopedagógus által a nevelési tanácsadó pszichológusától, melynek eredménye a fejlesztés határait megadja.

Sz. A. komplex logopédiai vizsgálatának kérése a kerületi logopédiai központ logopédusától a gyermek beszédhibája és tanulási zavarának differenciál-diagnosztikai megállapítására. A vizsgálatra a tanító jelzésére a pszichopedagógus kérésére került sor. Ennek eredményeként a fejlesztőpedagógus célzottabb munkát végezhet, a logopédiai kezelést kiegészítve.

N. L. dadogásterápia csoportba való felvétele. A szülő keres^ te fel a pszichopedagógust kérésével. A fiú pszichés gátlásának oldását egy szakmai konzultálást követően vállalta a logopédiai központ.

Cél: szakmai kompetenciát meghaladó esetekben gondoskodni a gyermek illetve szülő más szakintézetbe történő irányításáról.

Feladat: kölcsönös együttműködés, egymás szaktudásának tiszteletben tartása, egymás folyamatos informálása

Ideje: szülő kérésére, egyeztetés alapján

Működése: esetmegbeszélő teameken való részvétel, kapcsolattartás telefonon, felkérés pedagógiai jellemzés készítésére

Konzultáció: a szakszolgálat intézményeinek munkatársaival egyeztetve a helyszínt, attól függően, hogy ki kérte a segítséget, illetve hol orvosolható a probléma

2. Hátrányos helyzetű és veszélyeztetett tanulók gondozása

Az iskolai gyermekvédelem szakfeladatai között a gyermekvédelmi rendszerhez kapcsolódó beavatkozásokat is tesz. A gyermek családban történő nevelkedésének elősegítése érdekében.

Ezt példázza a J. testvérek részére beilleszkedési zavaruk oldására ajánlott játékterápia a gyermekideg-gondozó pszichológusánál, és édesanyjuk részére életvezetési tanácsadás, továbbá családgondozás a gyermekjóléti szolgálat családgondozója közreműködésével.

Cél: a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése és megszüntetése.

Feladat: pénzbeli, természetbeni és személyes szolgáltatást nyújtó ellátások biztosítása.

Ideje: kéthetenként, amikor a Gyermekjóléti Szolgálat koordinátora fogadóórát tart az iskolában.

Működése: a veszélyeztetett gyerek nyilvántartásba vétele, a gyermek terápiája, és családgondozás

Konzultáció: gyermek és családja számára bevont intézmények munkatársaival

3. Komplex esetkezelések

Iskolaérettségi vizsgálat a nevelési tanácsadóban logopédiai szakvélemény figyelembe vételével.

Óvodában maradó gyerekek névsorának visszaküldése a nevelési tanácsadóból a logopédiai központba. Felkérés további ellátásukra. Előkészítésük az iskolaérettségi vizsgálatra.

Dadogásterápia és szülőcsoport a nevelési tanácsadó és a kerületi logopédiai központ munkatársaival közösen.

Ha a gyermekjóléti szolgálat családgondozása során a gyerek tanulási problémái is felszínre kerülnek, vizsgálatot kérnek a nevelési tanácsadótól, logopédiai központtól.

A nevelési tanácsadó családgondozója a gyereket veszélyeztető körülmények megléte esetén jelez a gyermekjóléti szolgálatnak. Pl.:

T. L. 12 éves fiú munkanélküli, alkoholista szülei a megbeszélte időpontban nem jelennek meg a tanácsadáson. Annak ellenére, hogy továbbra is jeleznek lakókörnyezetükből kifogásolható életvitelükről.

Cél: egymást kiegészítő szolgáltatások nyújtása.

Feladat: szakmai kompetenciák egyeztetése a segítségnyújtás bővítése

Működése: családi diszfunkciók következményeként a gyermek teljesítmény-, viselkedésszavarainak, esetleges neurotikus tüneteinek kezelése; egyidejű beavatkozások a család és a gyermek részére

Ideje: hetente

Konzultáció: az intézmények munkatársaival

4. Gyermekotthonban nevelkedő gyermekek esetkezelése

a) Viselkedéskonzultáció pedagógusokkal, nevelőkkel.

J. L. ideiglenes hatállyal gyermekotthonban elhelyezett 13 éves fiú gyámi ügyintézésének elhúzódsa a gyerek felelősségérzetét tanulmányi szempontból fellazította, és iskolai magatartását is befolyásolja.

Esetmegbeszélő konzultáció összehívása, melynek célja stratégia az iskola álláspontjának kialakítására (magántanulói státusz érvei és ellenérvei). Ennek alternatívájaként iskolakeresés a gyerek patronálójának lakókörzetében. Ha ez lehetséges, akkor a gyermek adaptációs szabadsága meghosszabbításra kerülhetne az örökbefogadásig. Az iskola és a gyermekotthon érdekegyeztetése a gyermek hosszú távú elhelyezése érdekében.

Cél: esetmegbeszélő konzultáció összehívása, ahol egyeztetésre kerül az adott szituáció összes érintettjének nézőpontja.

Feladat: a gyerekek előéletében, családi háttérben rejlő okok megismerése, illetve hatása személyiségfejlődésére

Működése: aktuális probléma azonnali jelzése, esetmegbeszélés, állásfoglalás a megoldásra.

Ideje: heti 1 óra, illetve aktuálisan

Konzultáció: az iskola pedagógusaival, gyermekotthon pszichológusával.

b) Gyermekotthonban nevelt gyermekek beilleszkedésének segítése

A gyermekotthonból járó gyermekek beiskolázása során figyelmet fordítunk arra, hogy leendő osztályaikba külön-külön kerüljenek. A gyermekotthoni csoportok és az iskolai osztályok összetételüket tekintve ne fedjék egymást, elkerülve ezzel elszigetelődésüket az osztály közösségén belül.

Cél: a gyermekotthoni gyermekek diszkriminációjának megelőzése az osztályközösségben.

Feladat: az iskola által biztosított foglalkozásokra való bevonásuk

Működése: szakkörökön való aktív részvételük, tehetség gondozásuk, készségfejlesztésük, napközis csoportba illetve tanulószobára való felvételük.

Ideje: hetente 1 -1 óra

Konzultáció: az iskola pedagógusaival, gyermekotthon pszichológusával.

ÖSSZEGZÉS A GYERMEKVÉDELMI ES PEDAGÓGIAI MUNKATÁRSÁK NÉZŐPONTJÁBÓL

A folyamat szintjén

Az iskolán belüli együttműködések, illetve az iskolával kapcsolatban lévő társintézmények számára állandó tényezője kell legyen minden újabb beavatkozásnak az elsődleges jelzést adótól (pl. osztályfőnök) jövő jelzés és a feléje történő visszajelzés. Továbbá a különböző fázisokban az ellenőrző pontok rendszeres felügyelete (pl. családlátogatás). A folyamat egészét csak akkor tekinthetjük eredményesnek, ha a gyermek kötődéseinek, fejlődési szükségletei kielégítésének működése helyreállt. A tantestület befogadja, igénybe veszi, segítségül hívja a gyermekvédelmi munkatársakat. Jeleznek feléjük, és tanácsaikat méltányolják.

A szakmai kompetencia szintjén

A résztvevő tanítók, tanárok, és a szociális segítő foglalkozásúak részesei egymás munkája, feladatkörei megtapasztalásának. Betekintést nyernek a munkájukat kiegészítő tevékenységekbe és a segítségnyújtás további lehetőségeibe. Ők is támaszt kapnak, minden résztvevő megerősítheti szakmai önbecsülését, és átéli a másik szakember feladatának tiszteletét. A közös cél elérésében az egyéni feladatvállalás mértéke a szaktudásuk.

Így az iskolában végzett gyermekvédelmi munka eredményessége a szakmák közötti kooperáció hatékonyságától függ.

Az iskolavezetés felhasználja döntéseiben az együttműködő szakemberek meglátásait, véleményüket, nézeteiket, szaktudásukat.

A működés szintjén

A szakemberek összefogása hasonlítható a fogaskerekek egymáshoz kapcsolódásához, a segítő szakemberek „olajozzák meg” a kerekeket, melyek újabb „fogaskerekeket” hoznak mozgásba. S mindaddig érintkeznek egymással, míg a kerék forgásban van, azaz a probléma megoldódik. A továbbiakban készenlétben állnak a „kerekek újraolajozásáig”.

A szakemberek együttműködnek a pedagógiai eszközökkel meg nem szüntethető esetekben.

A mechanizmus szintjén

Az együttműködésben esetenként résztvevők beavatkozásai annyira feltételezik egymást, hogy szükség esetén ezek az eseti „érintkezési pontok” egyetlen nagy körforgás részévé tudnak válni, ahol mindent befolyásol, és mindenkit feltételez az egyéni feladatvégzés. Az osztályfőnök jelzései adják a kiindulási helyzetet, a segítő szakemberek jelölik ki a forgás irányát, a problémás helyzet alakulása kapcsolja be a további fogaskerekeket. A forgást végül a gyerek eredményes esetkezelése állítja meg.

Az iskolai gyermekvédelem szakemberei bebizonyították létjogosultságukat, így ők az oktató-nevelő munka egy speciális aspektusát képviselik.

A kapcsolatrendszereket tekintve

A védőhálót egyrészt a csapatok tagjainak egymás szakmai határait tiszteletben tartó, másrészt egymás munkáját átszövő kapcsolódásai szövik sűrűre. Ezzel mintegy lefedik a rendszer működését, ugyanakkor újra és újra megerősítik a szálakat. Ezáltal egyre változatosabb összetételű kapcsolatok „szövődnek”.

A tapasztalatok tudatosítják a tevékenységet végző szakemberek szakmai kompetenciáját.

Együtműködéseink tapasztalatai alapján állítjuk, hogy az iskolán belüli és kívüli segítségnyújtás együttese szükséges és elengedhetetlen feltétele az iskolai gyermekvédelmi munkának.

A gyermekek életkörülményei és problémái szükségessé tették a beavatkozások széles körű alkalmazását és az erre hivatott szakemberek bevonását. Így a többszemponú, de közös érdekeket képviselő szakmai kooperációk az iskolai gyermekvédelmi esetek sokoldalú megközelítését és adekvát kezelését eredményezték.

Könyvismertetés

KI KIT NEVEL?

Az Oktatási Minisztérium támogatásával, a Nagycsaládosok Országos Egyesülete megjelentette az 1999. április 24-25-én Budapesten megrendezett „Ki kit nevel” című konferencián elhangzott előadások tartalmát.

Az előadások témája az iskola formáló ereje, különféle megközelítésekben.

A felszólalók elmondták saját tapasztalataikat és aggodalmaikat a jövő generációjáért érzett felelősségük miatt. Most, mikor az oktatási kormányzat az erkölcsi nevelés bevezetését tervezi az iskolákban, fontos, hogy a többféle nézetű szülők és pedagógusok együtt tudjanak gondolkodni.

A mindennapos gondokról, az erkölcsi normák megsértéséről, az önzetlenség megmosolygásáról folyt a vita többek között. A közel 250 résztvevő szülőként, pedagógusként vagy sok esetben mindkét szerepben érintett volt. Nem születtek konkrét receptek, de nagyon sok jó javaslatot lehetett hallani.

A konferenciát Pokorni Zoltán oktatási miniszter nyitotta meg, aki elmondta, hogy Magyarországon többségben vannak azok, akik a nevelésben az iskola felelősségét tartják fontosabbnak, és a családot kevésbé jelentősnek. Európa gazdagabbik felén éppen ellenkező véleményen vannak a szakemberek. Az alapfelelősség ott tehát a családoké.

A család joga a neveltetés megválasztása, de bizonyos esetekben övék a segítségkérés joga is, a segítségnyújtás kötelessége pedig az oktatásé.

A konferencián nagyon sok és sokféle téma merült fel, melyekből – a teljesség igénye nélkül – idézünk néhány címet:

- Nevelhet-e az iskola?
- Megvalósítható-e a világnézeti semlegesség?
- Felelős magatartásra nevelés.
- Család – iskola – drog.
- A családi és iskolai nevelés ütközése.

Varga Ágnes

Könyvismertetés

NŐK A RENDSZERVÁLTÁSBAN

Megjelent magyar fordításban is az UNICEF kiadványa, mely a Közép- és Kelet-Európában, valamint a volt Szovjetunió országaiban történt hatalmas politikai változásokat követi nyomon, a régióban élő és dolgozó nők életének bemutatásával.

Az UNICEF Nemzetközi Gyermek Fejlődési Központ által készített és 1999-ben, a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény (CEDAW) huszadik évfordulója alkalmából publikált jelentés megállapítja, hogy sok nő nem képes kihasználni az átalakulás révén megteremtett új lehetőségeket, míg másoknál éppen az ellenkező hatás érvényesül. Ezek a nők a problémák megoldása során gyakran tettek tanúbizonyságot nagy rugalmasságról és leleményességről.

Az UNICEF szakértőit azonban aggodalommal tölti el, hogy a nemek szerinti hátrányos megkülönböztetés már a korai életszakaszban megnyilvánul. Világszerte az a tapasztalat, hogy ha a nők szenvednek, akkor szenvednek a gyermekeik is, míg ha a nők jogait tiszteletben tartják, gyermekeik is jobb körülmények között élnek.

A végső következtetés azonban egyértelmű: a térség országai számára egy kivételes történelmi lehetőség adatott arra, hogy a nemek közötti egyenlőséget beépítsék új társadalmak működésébe, és az elsők között lépjenek az új évezredbe vezető útra. A nemek szerinti diszkrimináció megszüntetését szolgáló intézkedéseket a Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény és A nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló Egyezmény teljes körű végrehajtásának jegyében kell meghozni.

Ezek az intézkedések létfontosságúak, hiszen az átmenet alapvető céljai – humánusabb társadalom, magasabb életszínvonal, nagyobb gazdasági szabadság és tényleges demokrácia – csak a nők teljes körű részvétele mellett valósíthatók meg.

A kiadvány hat részre tagolva foglalozik a változásokkal. Az egyes részek címei tükrözik a felölelt témaköröket:

1. Az átmenet időszaka: A gyermekek és a nők helyzete
2. Nők és a munkaerőpiac
3. Nők, családok és politika
4. A nők egészségi állapota
5. Nők elleni erőszak
6. A nők, mint a változás előmozdítói

Minden nagyobb fejezet végén megtalálhatjuk a témára vonatkozó „összefoglalás”-t és az erre vonatkozó „következtetések”-et.

A tanulságos „jelentés” a Szociális és Családügyi Minisztérium gondozásában, fordításában és kiadásában olvasható.

Varga Ágnes

Írta: Csepeli Marianna

ÖNÁLLÓ CSALÁDGONDOZÓ SZÜKSÉGESSÉGE

Az 1997. november 1-jén életbe lépett, „A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló” XXXI. tv. (továbbiakban: törvény) úgy rendelkezik, hogy a gyermekjóléti szolgáltatást minden településen biztosítani kell. (1) Az adott település a számára legmegfelelőbb módon szervezheti meg a gyermekjóléti szolgáltatást – a törvényi előírások figyelembevételével. (2)

A gyermekjóléti szolgáltatás az előzőek szerint a következő módon szervezhető:

- önálló gyermekjóléti szolgálat működtetésével,
- más intézmény keretében létrehozott szolgálatként, -társulási szerződéssel,
- önálló családgondozó alkalmazásával,
- az alábbi szakmai létszám irányszámok figyelembevételével:

Minden működési forma esetében a településen élő gyermekek számához viszonyítva szükséges megállapítani a családgondozók számát, az ellátandók szükségleteit és a települési adottságokat is figyelembe véve. Eszerint 700 fő 0-18 éves gyermeklakos ellátására 1 fő teljes munkaidejű családgondozó biztosítása szükséges. A veszélyeztetettként gondozott, nyilvántartásban szereplő gyermekek számát tekintve, 45 fő gondozandó gyermek már indokolja egy fő főállású családgondozó alkalmazását.(3)

Az önálló családgondozó alkalmazása történhet teljes, illetve részmunkaidőben.

Amennyiben a gyermekek száma olyan alacsony, hogy elegendő csak részmunkaidős családgondozó alkalmazása, – és a feladatot főállású munkakör mellett látják el -, akkor ki kell kérni az érintett szakmai felügyelet véleményét, állásfoglalását arról, hogy az adott szakember a főállású munka feltételei mellett képes-e ellátni a gyermekjóléti szolgálat feladatait is.

A részmunkaidő ne legyen kevesebb, mint heti 10 óra. A családgondozó alkalmazása mindenképpen írásban történő megbízással, a közalkalmazotti bértáblának megfelelő bérezéssel, másik gyermekjóléti szolgálat családgondozója által való helyettesítési lehetőséggel kell, hogy történjen. Fontos, hogy a családgondozó naponta elérhető legyen személyesen vagy telefonon. A 400 főnél nagyobb gyermeklétszámú körzet esetén csak ideiglenes kényszermegoldás lehet a részmunkaidőben történő feladatvállalás.

A fentieket a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó szakemberek munkaköri leírásában, illetve a munkáltatóval kötendő szerződésben kell megfogalmazni.

Társulás keretében is létrehozhatnak a települések gyermekjóléti szolgáltatást.

Ebben az esetben az a szakmailag jó megoldás, ha a társult települések mindegyikében megbíznak egy helyi családgondozót vagy segítő szakembert a családgondozói tevékenységgel, mely szervező, szolgáltató és családgondozási feladatokat jelent. A társulás szakmai központja egy legalább 3 fővel működő gyermekjóléti szolgálat legyen, amely biztosítani tudja a szakmai háttérrel, segítséget, kontrollt, az esetmegbeszéléseket és a szakszerű helyettesítést az egyes települések családgondozói számára. Hosszútávon nem jó megoldás az ún. „kijáró” családgondozó alkalmazása. Ha egy családgondozó mégis több települést kénytelen ellátni, szükséges a napi kapcsolattartás lehetőségének megteremtése a gondozottak és a családgondozó között: közlekedési lehetőség biztosítása költségtérítéssel, illetve telefonon való elérhetőség.

Akár teljes, akár részmunkaidős formában dolgozik a családgondozó, az önkormányzatnak feltétlenül biztosítani szükséges számára a következőket: havonta

összeülő szakmaközi esetmegbeszélés összehívásának lehetősége és feltételei, szükség szerinti szakmai, módszertani konzultáció, szakszerű helyettesítés, esetátadás lehetősége (betegség, szabadság, összeférhetetlenség esetére).

A gyermekjóléti szolgáltatás a meglévő gyermekeket ellátó intézményrendszer kiegészítő, koordinatív feladatokat is ellátó, komplex – szervező, szolgáltató, gondozó – feladat, melynek középpontjában a gyermek és családja áll, melyet a szociális munka szakmai szabályai és etikai kódexe szerint és annak speciális eszközeivel kell végezni. A munka alaptétele, hogy a gyermek érdeke mindenek felett álló, így családgondozás e szellemiségnek megfelelően kell, hogy történjen, megfelelő képesítéssel rendelkező szakemberek alkalmazásával. Ezért – tekintettel a megfelelő szakirányú végzettség nélkül dolgozó nagyszámú szakemberre – különösen fontos, hogy az önkormányzatok költségvetésükben lehetőséget biztosítsanak a képzéseken, továbbképzéseken, szakmai konferenciákon való részvételre, szakmai folyóiratok, könyvek beszerzésére.

Szakmai szempontból ezek a feladatok jól körülhatárolt, speciális munkakört jelentenek, amely nem olasztható be egyetlen más tevékenységi körbe, így a védőnő, orvos, pszichológus, népművelő pap, pedagógus, gyógypedagógus munkakörébe sem. Külön ki kell hangsúlyoznunk, hogy helytelen az az általunk leggyakrabban tapasztalt gyakorlat, hogy a védőnők munkaköri leírását kibővítik a gyermekjóléti feladatokkal. Ahol a gyermekjóléti szolgáltatási feladatot, mint „kis feladatot” beolvasztják egy másik munkakörbe – így azt nem önálló feladatként végzik-, ott a település nem megfelelően teljesíti a törvényi előírásokat. Ez az érintett munkakör alulértékelését jelenti, és lehetetlenné teszi a két munkakör szakmai jogszabályok szerinti feladatainak teljesítését. Ez a megoldás még akkor sem elfogadható, ha egyébként biztosítják a feladat ellátáshoz szükséges egyéb feltételeket.